

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**İMLA KILAVUZLARINDAKİ ARAPÇA KELİMELEİN
İMLASINDAKİ DEĞİŞİMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkerim DİN

**Danışman
Doç. Dr. Çağlayan YILMAZ**

ARTVİN-2025

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**İMLA KILAVUZLARINDAKİ ARAPÇA KELİMELEİN
İMLASINDAKİ DEĞİŞİMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkerim DİN

**Danışman
Doç. Dr. Çağlayan YILMAZ**

ARTVİN-2025

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İmla Kılavuzlarındaki Arapça Kelimelerin İmlasındaki Değişimler” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim. Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi de beyan ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 6 ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

09.09.2025

Abdulkerim DİN

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

Doç. Dr. Çağlayan YILMAZ danışmanlığında, **Abdulkerim DİN** tarafından hazırlanan bu çalışma **25/08/2025** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalı'nda **oybirliği** ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet KARAKUŞ İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Çağlayan YILMAZ İmza:.....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KARATAŞ İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.../.../2025

Prof. Dr. Kerem ÇOŞKUN
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA SES SİSTEMİ VE TÜRKÇE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Arapça Ses Yapısının Temel Özellikleri	5
1.2. Türkçe Ses Yapısının Temel Özellikleri	7
1.3. Türkçe ve Arapça Ses Yapısının Karşılaştırılması	9
1.3.1. Arapçada Bulunan ve Türkçede Bulunmayan Fonemler.....	12
1.3.2. Arapçadaki Boğaz Sessizleri ve Türkçedeki Karşılıkları	14

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELERİN TÜRKÇEYE GEÇİŞ SÜRECİNDEKİ SES DEĞİŞİMLERİ

2.1. Arapça Kökenli Kelimelerin Türkçeye Geçiş Sürecinde Ses Değişimleri	16
2.2. Arapçadan Türkçeye Geçen Kelimelerde Ses Değişimleri	16
2.3. Türkçeye Geçen Arapça Kelimelerde Ünsüz Değişimleri	21
2.4. Arapça Kökenli Kelimelerin Türkçede Morfolojik ve Fonolojik Uyum Süreci	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNLÜ VE ÜNSÜZ UYUMU

3.1. Arapça Kökenli Kelimelerde Ünlü Uyumu ve Uyumsuzluğu.....	33
3.1.1. Ön-arka (kalınlık-incelik) uyumu.....	36
3.1.2. Ön damak ünsüzleri (/g/, /k/, /l/, /r/, /y/).....	37
3.1.3. Diğer ünsüzler	39
3.1.4. Dış eti-damak ünsüzleri (/c/, /ç/, /j/, /ş/)	39
3.1.5. Çift dudak ünsüzleri (/b/, /p/, /m/) ile örnekler.....	39
3.1.6. Dış-dudak (/v/, /f/) ünsüzleri	39
3.1.7. Düzlük-Yuvarlaklık (Dudak) uyumu.....	40
3.2. Arapça ve Türkçede Sesli Harflerin Kullanımı ve Değişimi.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TELAFFUZ VE YAZIM FARKLILIKLARI

4.1. Yazı Dilinde ve Konuşma Dilinde Arapça Kökenli Kelimelerin Telaffuz Farklılıkları	44
4.1.1. Ses Uyumu Açısından Ünlü Türemesi	44
4.1.2. Telaffuzda Nispet Ekleri ve Düzeltme İşareti	45
4.1.3. “ة” (Te Merbûta) Harfinin Açık “t” Dönüşümü	45
4.1.4. “ض” Harfinin “z” Harfine Dönüşümü	45
4.1.5. Telaffuz ve Yazı Biçimi Arasındaki Uyum Sorunu	45
4.1.6. Düzeltme İşareti (^) ve Telaffuz	45
4.1.7. Yazı ve Konuşma Dili Arasındaki Uyum Sorunları.....	46
4.2. Türkçe İmla Kılavuzlarında Arapça Kelimelerin Yazım Farklılıkları	47
4.2.1. Düzeltme İşaretinin Kullanımı ve Kaldırılması.....	47
4.2.2. Nispet Eklerinin Yazımındaki Tutarsızlıklar.....	47
4.2.3. Farsça Aracılığıyla Gelen Kelimelerde Kaynak Belirsizliği	47
4.2.4. Bitişik ve Ayrı Yazımda Gözlemlenen Sorunlar	47
4.2.5. İmla Kılavuzlarındaki Güncellemeler	47

4.2.6. Yazım Standardizasyonu ve Şapkanın Kullanımı	48
4.2.7. Yazımda Kararsızlıklar ve Sözlük Tutarsızlıkları	48
4.2.8. İmla Kılavuzlarında Biçimsel Farklılıklar	48

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMLA KILAVUZLARI VE ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELE

5.1. 1928'den 2021'e Türkçe İmla Kılavuzlarının Gelişimi	50
5.1.1. 1928 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	50
5.1.2. 1941 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	51
5.1.3. 1948 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	52
5.1.4. 1956 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	53
5.1.5. 1957 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	54
5.1.6. 1960 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	55
5.1.7. 1962 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	55
5.1.8. 1965 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	56
5.1.9. 1966 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	57
5.1.10. 1967 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	58
5.1.11. 1969 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	58
5.1.12. 1970 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	59
5.1.13. 1973 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	59
5.1.14. 1975 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	60
5.1.15. 1977 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	61
5.1.16. 1980 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	62
5.1.17. 1985 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	62
5.1.18. 1988 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	63
5.1.19. 1993 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	64
5.1.20. 1996 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	65
5.1.21. 2000 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	66
5.1.22. 2005 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	67
5.1.23. 2008 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	68
5.1.24. 2009 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	68
5.1.25. 2012 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	68
5.1.26. 2018 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	69
5.1.27. 2021 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi	70
5.2. Arapça Kökenli Kelimelerin İmla Kılavuzlarındaki Değişimi.....	71
5.2.1. Fonetik Uyum, Anlam Ayrımı ve Yazım Standartlarının Evrimi (1928–2021) 71	
5.2.1.1. Halk Söylemi ve Fonetik Uyum Dönemi (1928–1956).....	71
5.2.1.2. Sadeleştirme ve Halk Dili Yaklaşımı (1960–1985).....	72
5.2.1.3. Etimoloji + Fonetik Denge Dönemi (1993–2005).....	72
5.2.1.4. Modern Denge ve Fonetik Netlik (2018–2021)	72
5.3. Harf Devrimi ve Sonrasında Arapça Kökenli Kelimelerin Yazım Değişiklikleri....	73
5.4. İmla Kılavuzlarında Arapça Kökenli Kelimelerin Standartlaştırılması	76
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	81
ÖZGEÇMİŞ	86

KISALTMALAR

s. : sayfa

ss. : sayfalar

TDK: Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğeri

ÖZET

İMLA KILAVUZLARINDAKİ ARAPÇA KELİMELERİN İMLASINDAKİ DEĞİŞİMLER

Bu tez çalışması, 1928–2021 yılları arasında yayımlanan Türk Dil Kurumu (TDK) İmla Kılavuzları temelinde Arapça kökenli kelimelerin yazımında meydana gelen değişiklikleri tarihsel bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Harf Devrimi sonrasında dilde sadeleşme süreciyle birlikte Arapça kökenli kelimelere yönelik imla tercihleri, dönemsel olarak karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Tezin ilk bölümünde Harf Devrimi’nin Türk yazı dili üzerindeki etkileri ve bu devrimin ardından dildeki yabancı unsurların azaltılmasına yönelik izlenen politikalar ele alınmıştır. Bunu takiben 1928’den başlayarak 2021 yılına kadar yayımlanan İmla Kılavuzlarındaki değişiklikler; düzeltme işareti, kesme işareti, uzun ünlülerin gösterimi, nispet eki (-î), Arapça tarif harflerinin yazımı ve fonetik uyum gibi başlıklar altında detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, yazım normlarının yalnızca fonetik ve morfolojik gerekliliklerle değil; aynı zamanda dönemsel dil politikaları, kültürel yönelimler ve halk dili ile yazı dili arasındaki denge arayışı çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Özellikle 1975 sonrası kılavuzlarda sadeleşme ve halk telaffuzuna yaklaşma eğilimi öne çıkarken 2021 yılında bu eğilim işlevsel şapka kullanımı ve fonetik adaptasyonla sistematik hâle getirilmiştir. Bu tez, Türk yazım tarihi ve dil planlaması literatürüne önemli bir katkı sunmakta; Arapça kökenli kelimelerin yazımındaki dönüşümü, dilde standardizasyon ve modernleşme süreçleri bağlamında disiplinlerarası bir yaklaşımla ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arapça kökenli kelimeler, İmla Kılavuzu, Yazım değişiklikleri, Dil sadeleşmesi, Harf Devrimi

SUMMARY

CHANGES IN THE SPELLING OF ARABIC WORDS IN THE SPELLING GUIDES

This thesis aims to examine the changes in the spelling of words of Arabic origin from a historical perspective, based on the Turkish Language Association (TDK) Spelling Guides published between 1928 and 2021. In the study, the spelling preferences for words of Arabic origin, along with the simplification process in the language after the Alphabet Revolution, were evaluated comparatively over time. The first part of the thesis discusses the effects of the Alphabet Revolution on the Turkish written language and the policies pursued to reduce foreign elements in the language after this revolution. Following this, the changes in the Spelling Guides published from 1928 to 2021 were examined in detail under the headings of; caret (hat), apostrophe, representation of long vowels, nispet suffix (-î), spelling of Arabic recipe letters and phonetic harmony. The findings of the study show that spelling norms are shaped not only by phonetic and morphological requirements; but also within the framework of periodic language policies, cultural trends and the search for balance between the public and written language. While the tendency to simplify and approach the folk pronunciation was prominent especially in the guides after 1975, this tendency was systematized with the use of functional hats and phonetic adaptation in 2021. This thesis makes an important contribution to the literature on Turkish spelling history and language planning; it reveals the transformation in the spelling of words of Arabic origin in the context of the processes of standardization and modernization in the language with an interdisciplinary approach.

Keywords: Words of Arabic origin, Spelling Guide, Spelling changes, Language simplification, Letter Revolution

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, 1928 Harf İnkılabından başlayarak 2024 yılına kadar yayımlanmış olan imla kılavuzlarını tarihsel ve karşılaştırmalı bir yöntemle inceleyerek Türkçede yazım standartlarının gelişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada TDK tarafından yayımlanan kılavuzlar incelenmiş ve 1928, 1941-1948-1956-1957-1960, 1965-1966-1967-1969-1970-9733-1975, 1977-1980-1981, 1985-1988-1993, 1996-2000, 2005-2008, 2012-2018-2021 gibi gruplandırmalar yapılmıştır. Bu gruplandırmalar yapılırken, yazım kurallarında değişiklik yapıp yapılmamasına özen gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında; TDK tarafından yayımlanan 24 imla kılavuzu incelenmiş, her bir kılavuzun içerdiği yazım kuralları ayrıntılı şekilde karşılaştırılmıştır. İncelemeler; ünlü ve ünsüzlerle ilgili yazım özellikleri, ünsüz yumuşaması, birleşik kelimelerin yazımı, özel adlara getirilen eklerin kullanımı, kesme işaretinin doğru yerlerde kullanımı, düzeltme işaretinin gerekliliği ve gereksiz kullanımı, nispet "i"si ve uzun ünlü meselesi, ayn, şedde ve hemze gibi Arapça kökenli unsurların yazımdaki seyri üzerine odaklanmıştır. Bunların yanı sıra, "k, g, l" gibi bazı sessiz harflerin etkisiyle ortaya çıkan yazım farklılıkları ve kısa çizgi (-) kullanımına dair kılavuzlar arası yaklaşım farklılıkları da ele alınmıştır. Araştırmada, yazım kurallarının zamanla sadeleştiği; bazı kuralların standartlaşırken bazılarında ise farklı dönemlerde farklı uygulamaların benimsendiği gözlemlenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Türk dilinin yazım kurallarındaki değişimleri ve nedenlerini anlamak ve bu alanda yapılacak yeni çalışmalar için zemin hazırlamaktır. Çalışmanın özellikle Türk dili yazım tarihi ve dil politikaları üzerine araştırma yapanlara katkı sunacağına inanıyorum.

Tez çalışmam sürecinde bana yol gösteren ve akademik desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Çağlayan Yılmaz'a, kaynak temininde destek olan Mustafa DÜZ'e ve Mehmet Akif Kahraman'a son olarak her aşamada yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Abdulkarim DİN

Artvin 2025

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde resmi yazışmalarda ve eğitim kurumlarında Arap harflerinin kullanılması yüzyıllar boyunca Türkçenin kendine özgü yapısının zayıflamasına neden olmuştur. Bu süreçte Türk diline Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun bir şekilde girmesi kolaylaşmıştır. Şimşir'e göre bu durum dilin doğal gelişimi açısından olumsuz sonuçlar doğurmuş; Türkçenin sade yapısı, Arapça ve Farsçanın etkisiyle karmaşıklaşmıştır (1992: 45). Uğurlu, Arap alfabesinin Türkçenin fonetik yapısına uyumsuzluğunun ve Arapça kelimelerdeki ses uyumuna dayalı kuralların Türkçe imla kılavuzlarına uygun hale getirilmesi gerekliliğinin modern Türkiye'nin dil reformu sürecinin temel meselelerinden biri haline geldiğini ifade etmiştir (2018: 36). Arap harflerinin Türkçeye ne kadar uyumsuz olduğu ve bu alfabenin Türkçedeki sesleri doğru bir şekilde yansıtamaması, harf devriminin gerekliliğini pekiştirmiştir. Korkmaz, Arapça kökenli kelimelerin imlasındaki değişimin Türkiye Türkçesinin sadeleşme ve ulusallaşma sürecinin en önemli yansımalarından biri olduğunu belirtmiştir (1963: 54). Bu sürecin yalnızca dildeki karmaşıklığı azaltmakla kalmayıp ulusal kimliğin güçlendirilmesinde de önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Kale, Dil Devrimi'nin en önemli adımlarından biri olan harf devriminin Arap harflerinin yerini Latin alfabesinin almasını sağlayarak Türk dilinin sadeleştirilmesi için önemli bir başlangıç oluşturduğunu ifade etmiştir (2015: 815). Bu adım dilin yalnızca yazılı değil, aynı zamanda sözlü kullanımında da büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Özerdim, Türk yazı devriminde, Arapça kelimelerin ve terimlerin imlasının yeniden düzenlenmesinin zorunlu hale geldiğini ve bu süreçte imla kılavuzlarının önemli bir rehberlik işlevi gördüğünü dile getirmiştir (1998: 123). İmla kılavuzlarının, dilin tutarlı ve anlaşılır bir hale gelmesinde ne kadar etkili olduğu vurgulanmalıdır. Temiz, bu reform sürecinin yalnızca harflerin değiştirilmesiyle sınırlı kalmadığını aynı zamanda Arapça kökenli kelimelerdeki ünlü ve ünsüzlerin Türkçeye uyumlu hale getirilmesi gibi kapsamlı dil çalışmalarını da beraberinde getirdiğini belirtmiştir (2020: 145). Bu noktada, dilin hem fonetik hem de semantik yapısının değiştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aydoğdu ise bu dönüşüm sürecinin hem yazılı hem de sözlü Türkçenin daha tutarlı ve fonetik olarak doğru bir hale gelmesine olanak tanıdığını ifade etmiştir (2010: 68). Bu sadeleşme, halkın diline daha yakın bir Türkçenin kullanılmasını mümkün kılmıştır. Osmanlı döneminde Arap harflerinin kullanımıyla karmaşıklaşan Türkçenin, harf devrimi ve dil reformlarıyla birlikte sadeleştirilerek ulusal bir kimlik kazanma sürecine girmesidir. Arap alfabesinin Türkçeye fonetik açıdan uygun olmaması, bu

nedenle reform ihtiyacının doğması, imla kılavuzlarının rolü ve yazılı-sözlü dilde sağlanan dönüşüm yer almaktadır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte gerçekleştirilen harf devrimi, yalnızca bir alfabe değişikliği değil, aynı zamanda toplumu çağdaşlaştırma ve eğitimi yaygınlaştırma amacı taşıyan bir kültürel devrim olarak değerlendirilmiştir. Tansel'e göre bu devrim, sosyal yapıyı dönüştüren kapsamlı bir hareket niteliği taşımaktadır (1969: 223). Çelik, Arap harflerinin öğrenilmesindeki güçlüklerin ve bu zorlukların yol açtığı düşük okuryazarlık oranlarının, yeni Latin alfabesinin kabulüyle giderilmeye çalışıldığını ifade etmiştir (2006: 112). Yeni alfabenin öğrenilmesinin halkın eğitimine büyük bir kolaylık sağladığı görülmektedir. Ancak Karaca, bu süreçte Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçmiş kelimelerin imlasının hâlâ sorun teşkil ettiğini ve dilin sadeleşmesi hedefinin her zaman tam olarak gerçekleştirilemediğini belirtmiştir (2011: 24). Altun ise özellikle Arapça kökenli kelimelerdeki ünlü uyumsuzlukları ve bu kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde yaşanan fonetik değişimlerin, modern imla kılavuzlarının oluşturulmasında önemli rol oynadığını vurgulamıştır (2023: 12). Arapça kökenli kelimelerdeki fonetik yapının Türkçeye uyarlanması sorunu, günümüzde dahi çözülmesi gereken önemli meselelerden biri olmaya devam etmektedir. Harf devriminin yalnızca yazı sistemini değil, aynı zamanda toplumun eğitim ve kültür yapısını dönüştüren çok yönlü bir reform olduğudur. Latin alfabesinin okuryazarlığı artırmadaki etkisi, sadeleşme sürecindeki imla sorunları ve Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye fonetik uyumu gibi meseleler yer almaktadır.

Arapça kökenli kelimelerin imlasındaki değişimlerin yalnızca yazılı dili değil, aynı zamanda konuşma dilini de büyük ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Erdem, bu dönüşümün dilin hem yazılı hem de sözlü boyutunda modernleşme sürecine girmesine ve halk arasında daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağladığını belirtmiştir (2013: 94). Gürsel de Osmanlı döneminde eğitim ve bürokraside yaygın biçimde kullanılan Arapça terimlerin Cumhuriyet sonrası dil reformlarıyla sadeleştirildiğini ve Türkçe karşılıklarının oluşturulmaya başlandığını ifade etmiştir (2021: 808). Bu sadeleştirme sayesinde, eğitim ve kamu yönetimi alanlarında kullanılan dil, halkla daha uyumlu ve anlaşılır bir yapıya kavuşmuştur. Sağol-Yüksekkaya, Türkçedeki Arapça kökenli kelimelerin imlasının düzenlenmesinin imla kılavuzlarının temel hedeflerinden biri haline geldiğini vurgulamıştır (2010: 97). Bu durum, dilin kurallarını sistemleştirme ve öğretilbilirliğini artırma açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Doğan ise Arapça kelimelerin Türkçeye aktarımı sürecinde yaşanan fonetik zorluklara dikkat çekmiş ve bu zorlukların, Türkçedeki ses uyumlarıyla uyumlu hale

getirilerek aşılmaya çalışıldığını ifade etmiştir (2007: 235). Böylece, fonetik uyum sağlanarak dilin doğal akışı korunmuş ve yabancı kökenli kelimeler Türkçeye daha rahat entegre edilmiştir. Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uyarlanma sürecinde hem yazılı hem sözlü dilde yaşanan dönüşümü ve bu sürecin Cumhuriyet dönemi dil reformlarıyla nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Sadeleşme hareketlerinin yalnızca yazı sistemine değil, halkın dil kullanımına ve bürokratik dili anlaşılır kılmaya yönelik etkilerini de kapsamlı biçimde yansıtmaktadır.

Dil Devrimi'nin ardından hazırlanan ilk imla kılavuzlarının, Arapça kökenli kelimelerdeki ses olaylarını ele alarak Türkçeleştirme sürecini hızlandırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Aydoğdu, bu kılavuzların dilin daha tutarlı hale gelmesinde önemli bir kaynak işlevi gördüğünü belirtmiştir (2010: 324). Ancak Türkmen, bu süreçte dilin yapısına zarar verebilecek aşırı sadeleştirme çabalarının ve Arapça etkisini tamamen ortadan kaldırma yönündeki girişimlerin çeşitli eleştirilere yol açtığını vurgulamıştır (2017: 478). Aşırı sadeleştirmenin, dilin ifade gücünü ve zenginliğini azaltabileceği düşüncesi, dilin özünü koruma gerekliliğini gündeme getirmiştir. Yaqoob ise dil reformlarının temel hedefinin Türkçeyi daha sade, anlaşılır ve fonetik olarak tutarlı hale getirmek olduğunu belirtmiş, ancak Arapça kökenli kelimelerin imlasının hâlâ tartışmalı bir alan olduğunu ifade etmiştir (2021: 300). Bu durum, sadeleşme sürecinin her zaman kesin ve kalıcı sonuçlara ulaşmadığını göstermektedir. Türkmen, özellikle Arapçadaki "ع" harfinin Türkçede nasıl temsil edileceğine dair tartışmaların çağdaş Türk lehçelerinde bile etkisini sürdürdüğünü belirtmiştir (2017: 478). Bu tür harf tartışmaları, dilin evrimi sürecinde karşılaşılan fonetik zorlukların ve kültürel etkileşimlerin bir yansımasıdır. Türk dil reformunun uygulama sürecinde ortaya çıkan denge arayışlarını ve bu sürece eşlik eden tartışmaları ortaya koymaktadır. Dilin sadeleştirilmesiyle birlikte tutarlılık ve anlaşılabilirlik artarken aşırı sadeleşme çabalarının dilin doğal zenginliğini tehdit edebileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca Arapça kökenli seslerin Türkçeye aktarımı ve imla sorunlarının uzun süreli etkileri, reformun tamamlanmış değil, devam eden bir süreç olduğunu göstermektedir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye adaptasyonu sürecinde, bu kelimelerin fonetik özelliklerinin korunup korunmayacağı meselesi uzun süre tartışma konusu olmuştur. Karaca, bu tartışmaların, Türkçenin fonetik yapısının ne kadar önemli olduğunu ve yabancı kelimelerin dile nasıl entegre edilmesi gerektiğini gündeme getirdiğini belirtmiştir (2012: 2061). Özgeçit'e göre Cumhuriyet dönemi dil politikaları çerçevesinde hazırlanan imla kılavuzları, bu kelimelerin Türkçenin ses kurallarına uygun hale getirilmesi konusunda

önemli bir rehberlik işlevi görmüştür (2017: 112). Bu tür rehberler, dildeki karmaşıklığı azaltma yönünde işlevsel bir araç olmuştur. Aydın da Arapça kökenli kelimelerin imlasına yönelik düzenlemelerin, Türkçenin sadeleşmesi ve ulusal kimlik oluşturma süreci açısından kritik bir adım olduğunu ifade etmiştir (2010: 324). Bu sadeleşme sayesinde, dil hem kimlik kazanma sürecine katkı sağlamış hem de halk tarafından daha kolay anlaşılır hale gelmiştir. Ancak Altun, modern Türkçede hâlâ Arapça kökenli kelimelerden kaynaklanan ünlü ve ünsüz uyumsuzluklarının görüldüğünü ve bu durumun dilbilimciler arasında tartışmalara yol açtığını dile getirmiştir (2023: 12). Bu durum, Türkçenin evrim sürecinin henüz tamamlanmadığını ve çözüm bekleyen birçok dilsel meselenin hâlâ gündemde olduğunu göstermektedir. Çalışma, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uyarlanmasında yaşanan fonetik ve yapısal zorlukları, bu süreçte imla kılavuzlarının oynadığı rolü ve dilde sadeleşme çabalarının kültürel anlamını ele almaktadır. Yabancı kökenli kelimelerin Türkçeye entegrasyonunda tutarlılık sağlanmaya çalışılırken hâlâ çözülmemiş sorunların varlığı da dilin yaşayan ve dönüşen bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk dilinin Arap harfleriyle uzun süre yazılmış olması, sadece bir alfabe tercihiinden ibaret kalmamış; aynı zamanda Türkçenin yapısal bütünlüğünü, fonetik dengesini ve halkla kurduğu iletişim gücünü derinden etkilemiştir. Cumhuriyet döneminde başlatılan harf devrimi ve dil reformları, bu köklü etkiyi ortadan kaldırma ve dili sadeleştirme çabasının bir sonucudur. Latin alfabesinin kabulü, okuryazarlığın artmasına, eğitimin yaygınlaşmasına ve halkın dile daha doğrudan erişebilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Ancak sadeleşme süreci, her zaman net ve tartışmasız bir çizgide ilerlememiş; Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlası, fonetik uyumu ve kullanım biçimleri hâlâ dilbilimsel tartışmalara konu olmaya devam etmiştir. Bir yandan imla kılavuzları aracılığıyla dilde tutarlılık sağlanmaya çalışılırken diğer yandan aşırı sadeleştirme çabalarının Türkçenin zenginliğine zarar verebileceği yönündeki eleştiriler, reform sürecinin dikkatli bir dengeyle yürütülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bugün gelinen noktada, Türkçede hâlâ Arapça kökenli kelimelerden kaynaklı ses uyumsuzlukları görülmekte; bu da dilin evrimsel sürecinin tamamlanmadığını tersine halen canlı ve dönüşen bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda dil reformları yalnızca teknik değişiklikler değil, aynı zamanda bir kimlik inşası, kültürel dönüşüm ve toplumsal modernleşme projesi olarak değerlendirilmelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA SES SİSTEMİ VE TÜRKÇE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Arapça Ses Yapısının Temel Özellikleri

Arapça, zengin fonetik özellikleri ve karmaşık ses yapısıyla dikkat çeken kadim bir dil olup Türkçenin tarihsel süreçte yoğun bir şekilde etkileşimde bulunduğu bir dil olmuştur. Türkmen, Arapçanın Türkçeye pek çok kelime kazandırdığını ve bu kelimelerin Türk dilinin ses yapısı üzerinde kalıcı etkiler bıraktığını ifade etmiştir (2017: 476). Bu durum, dilbilimcilerin, Arapça kelimelerin Türkçeye geçişinde ses yapısının nasıl korunacağı konusunda uzun süredir tartışmalar yapmalarına neden olmuştur. Bu tür etkileşimlerin, her iki dilin fonetik yapısını da dönüştüren bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Arapça kelimelerin Türkçeye geçişi sırasında Arapça seslerin özgün yapısının korunup korunmayacağı konusu dilbilimciler arasında tartışma konusu olmuştur. Temiz, bu meselenin dil reformu sürecinde ve dil eğitimi ile imla kılavuzlarının hazırlanmasında önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır (2020: 149). Bu durum Arapçanın ses yapısının Türkçeye aktarılmasında çeşitli zorlukların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dildeki bu uyumsuzluklar hem yazılı hem de sözlü dilde dikkatle incelenmesi gereken bir konu olmuştur.

Arapçanın ses yapısının Türkçeye göre farklılıklar taşıdığı bilinmektedir. Özellikle Arapçada bulunan "ع" ve "ء" gibi harflerin Türkçede karşılık bulmadığından bu harflerin aktarılması zordur. Temiz, bu harflerin Arapça kelimelerin Türkçeye geçişi sırasında telaffuz sorunlarına yol açtığını ve kelimelerin Türkçeye uyarlanması sürecinde çeşitli ses değişimlerine neden olduğunu belirtmiştir (2020: 149). Bu tür ses değişimlerinin kelimelerin doğru şekilde anlaşılmasını engelleyebileceği ve dilin fonetik yapısında kalıcı etkiler bırakabileceği söylenebilir.

Arapçadaki "k" harfinin farklı biçimlerde telaffuz edilmesi, Türkçeye geçen kelimelerde zaman zaman anlam kaymalarına neden olabilmektedir. Doğan, bu durumun kelimelerin farklı şekillerde telaffuz edilmesiyle ortaya çıkan anlam farklılıklarıyla ilişkilendirilebileceğini ifade etmiştir (2007: 238). Arapçadan geçen seslerin Türkçede doğru karşılıklarla ve uygun telaffuzla yer alması, bu tür anlam kaymalarının önlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Arapçadaki ses yapısının en belirgin özelliklerinden biri de ünsüzlerin güçlü vurgusudur. Erdem, bu vurgunun Arapçanın genel ses yapısını belirleyici bir unsur olduğunu

ifade etmiştir (2013: 95). Bu özellik, Türkçeye geçen kelimelerde anlam üzerinde etkili olabilmekte ve bazı durumlarda anlam değişikliklerine yol açabilmektedir. Bu nedenle Arapçanın fonetik yapısı Türkçeye aktarılırken kelimelerin doğru telaffuz edilmesi ve ses uyumunun sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Arapçadaki her harfin belirli bir ses değeri olduğu ve bu seslerin harflerin konumuna göre değişen hareketlerle desteklendiği de dile getirilmiştir. Çelik, Arapça kelimelerin Türkçeye geçişinde bu hareketlerin doğru bir şekilde uyarlanmasının bazen zorluklara neden olduğunu belirtmiştir (2006:104). Bu uyumsuzluklar, özellikle kelimelerin doğru bir biçimde yazılması ve telaffuz edilmesi noktasında karışıklığa yol açabilmektedir.

Arapçadaki "l" harfinin hem sesli hem de sessiz harflerin yerine geçebilmesi, Türkçeye geçen kelimelerde fonetik açıdan çeşitli sonuçlar doğurabilmektedir. Karaca, bu özelliğin Türkçede bazı kelimelerin fonetik yapısında bozulmalara yol açtığını ve kimi durumlarda kelime anlamlarını da değiştirebildiğini belirtmiştir (2012: 2075). Bu nedenle, Arapça kökenli kelimeler Türkçeye aktarılırken ses yapısına özen gösterilmesi gerektiği söylenebilir.

Arapçadaki uzun ve kısa ünlüler arasındaki ayrım da önemli bir özelliktir. Sağol-Yüksekkaya, Arapçadaki uzun ünlülerin anlam farklarına yol açtığını oysa Türkçede uzun ünlü bulunmadığını vurgulamaktadır (2010: 99). Türkçede uzun ünlülerin bulunmaması, Arapçadaki kelimelerin anlam kaymalarına neden olmasına yol açabilir. Temiz, bu durumun Arapçadaki kısa ve uzun ünlülerin farklı anlamlar ifade etmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir (2020: 147). Bu tür ses değişiklikleri özellikle anlam ayrımlarının çok önemli olduğu durumlarda dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Dil devrimi sürecinde, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye nasıl aktarılacağı ve bu kelimelerin imla kılavuzlarına hangi biçimde ekleneceği konusunda pek çok tartışma yaşanmıştır. Gürsel, bu dönemde farklı görüşlerin ortaya atıldığını ve bu ses farklılıklarının aktarımı konusunda fikir ayrılıklarının oluştuğunu belirtmiştir (2021: 810). Türkçeye geçen Arapça kelimelerin uyumlu bir biçimde uyarlanması ise dilin sadeleşmesi ve modernleşmesi açısından kritik bir öneme sahip olmuştur.

Arapçadaki "şedde" (çift ünsüz) kullanımı, Türkçede karşılık bulamayan bir başka önemli fonetik özelliktir. Koca, Arapçadaki şedde kullanımının Türkçede sadeleştirildiğini ve farklı biçimlerde aktarıldığını ifade etmiştir (2021: 720). Aydoğdu, bu duruma örnek olarak Arapçadaki "مفتش" (*müfettiş*) kelimesindeki çift "t" harfinin Türkçeye tek bir t ile

aktarılmasını göstermektedir (2010: 74). Bu tür fonetik değişiklikler, kelimelerin hem yazılışını hem de telaffuzunu doğrudan etkileyebilmektedir.

Fonetik açıdan bakıldığında Arapçanın Türkçeye etkisi yalnızca kelimelerin yazılışını değil, aynı zamanda konuşma dilini de etkilemiştir. Türkmen, Osmanlı döneminde Arapça kelimelerin eğitim ve bürokraside yoğun bir şekilde kullanıldığını ve bunun Türkçenin fonetik yapısında kalıcı değişiklikler meydana getirdiğini ifade etmiştir (2015: 230). Bu etkilerin, günümüz Türkçesinde de hala bazı ses uyumsuzluklarına yol açtığı söylenebilir. Çiçekler, Can ve Yılmaz, dil devrimiyle birlikte, bu kelimelerin sadeleştirilmesi ve Türkçe imla kurallarına uygun hale getirilmesi çabalarının Türkçenin ulusal bir kimlik kazanması sürecinin bir parçası olduğunu belirtmiştir (2018: 329). Bu süreçte dildeki yabancı etkilerin minimize edilmesi amaçlanmış ve Türkçenin kendi fonetik yapısına daha uygun hale getirilmesi sağlanmıştır.

Arapçanın ses yapısı yalnızca Türkçeyi değil, diğer dillerle de etkileşimini etkilemiştir. Tülücü, Arapçadaki seslerin birbirlerine olan etkisi ve ünlü-ünsüz dengelerinin Arapça kelimelerin diğer dillere aktarımında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (1997: 8). Türkmen, Arapçadaki ünlü uyumunun bulunmaması nedeniyle Türkçeye geçen Arapça kelimelerde Türkçenin ünlü uyumu kurallarına göre çeşitli değişiklikler yapıldığını belirtmiştir (2017: 480). Bu değişiklikler, Türkçeye geçen Arapça kelimelerin doğru bir şekilde uyarlanabilmesi için önemli bir faktör olmuştur.

1.2. Türkçe Ses Yapısının Temel Özellikleri

Türkçenin köklü tarihi ve zengin kültürel geçmişiyle birlikte kendine özgü bir ses yapısına sahip olduğu görülmektedir. Korkmaz, bu özgün ses yapısı dilin gelişimi ve kültürel evrimi sürecinde önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir (1963: 42). Erdem ise Türkçede ünlü ve ünsüz seslerin belirli kurallar çerçevesinde düzenlendiğini ve bu kuralların dilin fonetik yapısının temelini oluşturduğunu belirtmiştir (2013: 96). Ayrıca Türkçenin ses yapısının temel özelliklerini anlamak dilin tarihsel süreç içinde nasıl biçimlendiğini ve modern Türkiye Türkçesine nasıl evrildiğini görmek açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (1977: 113). Bu durum Türkçeyi anlamada dilbilimsel açıdan daha derin bir kavrayış sağlar.

Türkçede ünlü sesler, dilin fonetik yapısının belirgin özelliklerinden biri olarak kabul edilir. Aydoğdu, bu seslerin ahenk kurallarını belirlediğini ve kelimelerin doğru telaffuz edilmesinde kritik bir rol oynadığını ifade etmiştir (2010: 326). Gürsel ise Türkçedeki ünlü uyumunun seslerin kalınlık-incelik ve düz-yuvarlaklık özelliklerine göre düzenlendiğini bu

kuralların dilin hem yazılı hem de sözlü kullanımında ahengi sağladığını belirtmektedir (2021: 809). Türkmen, Arapçada ünlü uyumunun bulunmaması nedeniyle Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimelerde, Türkçenin ünlü uyumu kurallarına uygun çeşitli değişikliklerin yapıldığını vurgulamıştır (2017: 480). Bu tür değişiklikler, Türkçenin fonetik yapısının özgünlüğünü korumasına katkı sağlamaktadır.

Türkçede ünsüz sesler, dilin fonetik yapısında önemli bir yer tutar. Doğan, bu seslerin kelimelerin başında, ortasında ve sonunda farklı fonetik özellikler gösterebildiğini ve bu durumun Türkçenin ses yapısındaki çeşitliliği ortaya koyduğunu belirtmiştir (2007: 236). Karaca ise Türkçede ünsüz yumuşaması kuralının kelime sonundaki sert ünsüzlerin ek aldığı yumuşayarak /p/-/b/, /t/-/d/, /k/-/ğ/ dönüşümlerine uğradığını ifade etmektedir (2012: 2067). Bu özellik, dilin fonetik yapısının hem zengin hem de esnek olmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu tür kurallar Türkçenin akıcı ve melodik bir yapı kazanmasına katkıda bulunur (2006: 106).

Türkçede kelime köklerinin büyük oranda tek heceli olması, kelimelerin ek alarak türetilmesini kolaylaştıran önemli bir özelliktir. Sağol-Yüksekkaya, bu yapının Türkçenin eklemeli dil yapısıyla birleşerek dilin zenginliğini artırdığını vurgulamaktadır (2010: 92). Türkmen ise eklemeli yapı sayesinde Türkçenin kelime türetme yeteneğinin güçlendiğini ve bunun da anlam çeşitliliğini geliştirdiğini belirtmiştir (2017: 477). Koca da sondan eklemeli yapı sayesinde Türkçenin hem esnek hem de geniş bir sözcük dağarcığına sahip olduğunu ifade etmektedir (2021: 722).

Türkçenin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu dilin farklı dillerle etkileşime girerek zaman içinde çeşitli alıntı kelimeleri bünyesine kattığı görülmektedir. Şimşir, bu sürecin Türkçenin doğal evriminin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (1992: 108). Aydın, Türkçenin kendi ses kurallarının, alıntı kelimelerin bile dile uyarlanmasında önemli bir filtre görevi gördüğünü belirtmektedir (2010: 328). Türkmen ise bu ses kurallarının alıntı kelimeler üzerinde belirli fonetik değişiklikleri zorunlu kıldığını ifade etmiştir (2015: 231). Bu durum, Türkçenin fonetik yapısının ne kadar güçlü ve düzenli bir sistem oluşturduğunu göstermektedir.

Türkçede vurgu yapısının, kelimenin anlamını değiştirebilecek kadar önemli bir fonetik unsur olduğu kabul edilmektedir. Tülücü, bu vurgunun genellikle kelimenin son hecesinde yer aldığını belirtmektedir (1997: 9). Kale ise bu özelliğin Türkçeyi diğer dillerden ayıran temel fonetik yapılardan biri olduğunu vurgulamaktadır (2015: 812). Çiçekler, Can ve Yılmaz da Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde vurgu yapısının Türkçenin ses

yapısına uyacak biçimde yeniden düzenlendiğini ifade etmişlerdir (2018: 330). Bu durum, Türkçenin kendine özgü fonetik karakterini koruma çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türkçenin ses yapısı, kelimelerin akıcı ve melodik bir biçimde kullanılmasına olanak tanıyan önemli bir özelliktir. Ulu, bu yapının dilin estetik ve ritmik özelliklerini desteklediğini ifade etmektedir (2010: 279). Özerdim de Türkçenin fonetik yapısının, söylenişi kolaylaştıran ve dinleyici açısından anlaşılabilirliği artıran bir niteliğe sahip olduğunu belirtmektedir (1998: 28). Tansel, bu fonetik yapının Türkçenin bir iletişim dili olarak etkinliğini artırdığını ve bu sayede dilin geniş bir coğrafyada kullanılmasına katkı sağladığını vurgulamaktadır (1969: 225). Çelik ise Türkçenin tarihsel süreçte hem Asya hem de Avrupa dilleriyle etkileşim kurarak fonetik açıdan büyük bir zenginlik kazandığını ifade etmiştir (2006: 107). Tüm bu özellikler, Türkçenin ses yapısının hem evrimsel süreçteki gelişimini hem de çok kültürlü etkileşimlerle nasıl zenginleştiğini açıkça ortaya koymaktadır.

1.3. Türkçe ve Arapça Ses Yapısının Karşılaştırılması

Türkçe ve Arapça, kökenleri, tarihsel gelişimleri ve fonetik yapıları bakımından birbirinden büyük ölçüde farklılık gösteren iki dildir. Ancak Osmanlı döneminde yüzlerce yıl süren yoğun kültürel ve dilsel etkileşim, bu iki dil arasında derin bir etkileşim yaratmış ve özellikle Arapça kelimelerin Türkçeye girmesiyle ses yapılarında çeşitli değişimlere yol açmıştır. Şimşir, Türkçenin ses yapısındaki bu değişikliklerin özellikle Arapçadan alınan kelimelerle nasıl şekillendiğini vurgulamıştır (1992: 112). Korkmaz, Türkçe ve Arapça ses yapısının karşılaştırılmasının bu dillerin fonetik özelliklerini ve bu özelliklerin birbirlerini nasıl etkilediğini anlamak açısından önemli olduğunu ifade etmiştir (1963: 45). Aydoğdu, her iki dilin ses yapısındaki temel farklılıklar ve benzerlik diller arası etkileşimi ve Türkçenin tarihsel gelişim sürecini açıklığa kavuşturduğunu belirtmiştir (2010: 73).

Arapçanın ses yapısı hem ünlü hem de ünsüz sesler açısından Türkçeden oldukça farklıdır. Türkmen, Arapçadaki "ğ" ve "ء" gibi Türkçede bulunmayan harflerin dilin fonetik yapısını oluşturduğunu ifade etmiştir (2017: 475). Bu durum, Türkçeye geçen Arapça kelimelerin ses yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Temiz, Türkçede bu tür seslerin karşılıklarının bulunmaması nedeniyle Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde bu seslerin telaffuz ve yazımının problemleri olduğunu vurgulamıştır (2020: 143). Bu problem, dildeki fonetik farklılıkların ne denli önemli olduğunu gösterir. Erdem, Arapçadaki "ğ" harfinin

Türkçeye nasıl aktarılacağı sorusunun uzun yıllar boyunca tartışmalara yol açtığını belirtmiştir (2013: 93). Yaqoob, Türkçede "ع" harfine karşılık gelen bir fonemin bulunmadığını bu nedenle bu harfin genellikle sadeleştirilerek veya tamamen ihmal edilerek Türkçeye uyarlanmış olduğunu ifade etmiştir (2021: 297).

Arapça ünlü sistemi, Türkçedeki ünlü uyumlarından farklı olarak uzun ve kısa ünlüler arasında ayırım yapmaktadır. Sağol-Yüksekkaya, Türkçede ünlü uyumunun kelimelerin akıcılığını sağlarken Arapçadaki ünlülerin uzunluk-kısalık ayırımının kelimenin anlamını değiştirebilecek kadar önemli olduğunu belirtmiştir (2010: 94). Altun, Arapçadaki ünlülerin uzunluk farkının kelimenin anlamını değiştirdiğini örneklerle açıklamıştır (2023: 6). Bu durum, dillerin fonetik yapısındaki farklılıkların kelimelerin anlamlarını nasıl değiştirebileceğini gözler önüne serer. Karaca, Arapçada كتاب (*kitab*) ve كتابة (*kita:b*) kelimeleri arasındaki farkın yalnızca ünlülerin uzunluk farkı olmasına rağmen anlamı tamamen değiştirdiğini vurgulamıştır (2012: 2072). Doğan, Türkçede uzun ünlülerin bulunmadığı için Arapçadan alınan kelimelerin Türkçenin ses kurallarına göre sadeleştirildiğini ifade etmiştir (2007: 234).

Türkçe, sondan eklemeli bir dil olarak ünlü uyumuna ve ünsüz uyumuna büyük önem verir. Çelik, Türkçedeki ünsüz uyumunun dilin düzenliliği için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir (2006: 103). Bu özellik, Türkçenin fonetik yapısının daha düzenli ve akıcı olmasına olanak tanır. Arapça ise kelime köklerinde daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı ünsüz kombinasyonları kullanılır. Tülücü, Arapçada "şedde" adı verilen çift ünsüzlerin Türkçede bulunmayan bir özellik olduğunu ifade etmiştir (1997: 6). Bu çift ünsüzlerin Türkçeye geçiş sürecinde sadeleştirildiği ya da tek ünsüz olarak yazıldığı Türkçenin fonetik yapısına uygun hale getirilmesi amacıyla yapılmış bir düzenlemeyi gösterir. Koca, bu çift ünsüzlerin Türkçeye geçiş sürecinde sadeleştirildiğini veya tek ünsüz olarak yazıldığını bunun Türkçenin sade ses yapısını koruma çabası olduğunu açıklamıştır (2021: 718). Türkmen, Arapçadaki çift ünsüzlerin Türkçeye uyarlanırken sadeleştirildiğini belirtmiştir (2015: 228).

Her iki dilde de ünsüzler önemli bir rol oynar; ancak Temiz, Arapçanın sert ünsüzlerin kullanımında Türkçeden daha çeşitli olduğunu belirtmiştir (2020: 142). Bu da Arapçanın fonetik yapısının ne kadar farklı olduğunu ve Türkçeye geçişte karşılaşılan zorlukları gösterir. Aydoğdu, Arapçada "ق" (*kāf-ı kalın*) gibi Türkçede karşılıkları olmayan bazı ünsüzlerin Türkçeye uyarlanırken sadeleştirildiğini ifade etmiştir (2010: 70). Karaca, Türkçede ise ünsüz yumuşaması gibi kurallar bulunduğuna örneğin sert ünsüzlerin ek

aldığında yumuşayarak /p/-/b/, /t/-/d/, /k/-/ğ/ dönüşümleri geçirdiğine dikkat çekmiştir (2011: 26). Çiçekler-Can-Yılmaz, Arapçadan alınan kelimeler, Türkçenin fonetik yapısına uyarlanırken bu kurallara uygun hale getirildiğini ifade etmiştir (2018: 324).

Vurgu konusunda da Türkçe ve Arapça arasında belirgin farklar vardır. Gürsel, Türkçede vurgu genellikle kelimenin son hecesinde yer alırken Arapçada vurgu kelimenin köküne veya belirli seslere odaklanabileceğini ifade etmiştir (2021: 805). Bu durum, iki dilin fonetik yapılarının ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Ulu, Arapçadaki vurgu sisteminin kelimenin anlamını ve fonetik yapısını büyük ölçüde etkilediğini Türkçede ise vurgunun anlam vurgulaması veya duygusal tonlamaya hizmet ettiğini belirtmiştir (2010: 278). Özgeçit, özellikle Arapçadaki vurgu yoğunluğunun Türkçeye geçerken azaldığını ve Türkçenin doğal ahenk kurallarına uygun hale getirildiğini ifade etmiştir (2017: 83).

Her iki dilin ses yapısı, tarihsel olarak birbirleriyle etkileşim içinde olmasına rağmen Şimşir, Türkçenin sadeleştirici ve sistematik yapısının Arapçadan alınan kelimelerin uyarlanmasında belirleyici olduğunu ifade etmiştir (1977: 117). Türkçenin eklemeli yapısının Arapçadaki karmaşık kelime köklerini ve çift ünsüz yapısını sadeleştirerek dilimize kazandırıldığını vurgulamıştır. Tansel, Türkçenin eklemeli yapısının Arapçadaki karmaşık kelime köklerini ve çift ünsüz yapısını sadeleştirerek dilimize kazandırıldığını belirtmiştir (1969: 226). Yücel, bu tür değişikliklerin Türkçenin kendi ses uyum kurallarını koruma ve dildeki yabancı etkileri minimize etme çabalarının bir yansıması olduğunu belirtmiştir (1982: 54).

Köken, yapı ve fonetik sistemleri bakımından oldukça farklı diller olan Türkçe ve Arapça arasında, özellikle Osmanlı döneminde yaşanan yoğun etkileşim sonucunda Türkçeye çok sayıda Arapça kökenli kelime girmiştir. Bu süreçte, Türkçenin dil yapısı Arapçadan alınan kelimelere çeşitli düzeylerde uyum sağlamış; ancak bu uyum, dilin özgün fonetik özelliklerinden ödün vermeden gerçekleşmiştir. Türkçenin eklemeli yapısı, ünlü ve ünsüz uyumu, vurgu düzeni ve sade ses yapısı, Arapça kelimelerin Türkçeye aktarımında belirleyici olmuş ve bu kelimelerin ses yapılarında kimi zaman sadeleştirmeler, kimi zaman fonetik dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Özellikle Türkçede bulunmayan "ع" ve "ء" veya uzun ünlü gibi harflerin karşılıkları ya sadeleştirilmiş ya da Türkçenin ahenk sistemine uygun biçimlere dönüştürülmüştür. İmla kılavuzları bu süreçte önemli bir rehberlik işlevi görmüş; alıntı kelimelerin hem yazılı hem sözlü dilde tutarlı biçimde kullanılmasını sağlamıştır. Böylece Türkçenin fonetik yapısı korunmuş, yabancı etkiler minimize edilmiş ve dilin tarihsel sürekliliği ile anlaşılabilirliği arasında dengeli bir ilişki kurulmuştur. Bu

bağlamda Türkçenin dil yapısının Arapçadan alınan kelimelere nasıl uyum sağladığını ve fonetik yapının korunması adına yapılan sistemli düzenlemeleri ortaya koymak, dilin evrimini ve kültürel etkileşimle başa çıkma becerisini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

1.3.1. Arapçada Bulunan ve Türkçede Bulunmayan Fonemler

Arapça, fonetik yapısı açısından oldukça zengin ve karmaşık bir dildir. Bu dil, özellikle ünsüz sesler açısından geniş bir yelpazeye sahiptir ve Türkçeden oldukça farklı fonemleri barındırır. Türkmen, Arapçanın bu zengin fonetik yapısının, Türkçeden oldukça farklı fonemleri içerdiğini belirtmiştir (2017: 476). Arapçada bulunan bazı fonemler, Türkçede karşılığı olmayan ya da tam olarak ifade edilemeyen seslerdir. Temiz, bu durumun Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uyarlanmasında ses değişikliklerine ve sadeleştirmelere yol açtığını ifade etmiştir (2020: 144). Aydoğdu, Arapçanın fonetik yapısındaki farklılıkların, Türkçeye geçmiş kelimelerde telaffuz ve yazım açısından zorluklara neden olduğunu bu nedenle imla kılavuzlarının Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye adaptasyonu konusunda detaylı düzenlemeler yapmak zorunda kaldığını açıklamıştır (2010: 74). Bu değişikliklerin Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin doğru bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli olduğu söylenebilir. Ayrıca bu tür fonetik adaptasyonlar, dilin işlevselliğini artırma amacını taşır.

Arapçada “ع” harfi bir fonemin karşılığı iken Türkçede böyle bir fonem bulunmamaktadır. Altun, bu harfin boğazın derinlerinden gelen bir sesle çıkarıldığını ve Türkçede bu sesi karşılayabilecek bir fonem bulunmadığını ifade etmiştir (2023: 10). Yaqoob, bu nedenle Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde ayın sesinin genellikle atıldığını ya da farklı seslerle değiştirildiğini belirtmiştir (2021: 301). Doğan, örnek olarak Arapçadaki معروف (*ma'ruf*) kelimesinin Türkçeye *maruf* olarak geçtiğini ve bu süreçte “ع” harfinin ortadan kalktığını açıklamıştır (2007: 239). Bu tür fonetik dönüşümler, dilin fonksiyonel olarak daha anlaşılabilir olmasına hizmet eder ve zamanda halk arasında daha yaygın şekilde kullanılmasına yardımcı olur.

Benzer şekilde, Arapçada "ء" harfinin karşılığı, Türkçede bulunmayan bir başka ses unsurudur. Karaca, hemzenin boğazın kapatılıp açılmasıyla üretilen keskin bir ses olduğunu Türkçede bu sesi karşılayan bir harf bulunmadığını ifade etmiştir (2012: 2070). Tülücü, Arapçadaki hemze, kelimelerin başlangıcında veya ortasında yer alabileceğini ve Türkçeye geçerken genellikle ihmal edildiğini belirtmiştir (1997: 7). Koca, örneğin Arapçadaki سؤال (*su'al*) kelimesinin Türkçeye *sual* olarak aktarıldığını ve hemzenin Türkçeye geçişte çoğu

zaman göz ardı edildiğini açıklamıştır (2021: 719). Bu tür fonetik değişiklikler, Türkçenin kendi yapısına uyum sağlamak için gereklidir.

Arapçadaki bir diğer ayırt edici fonem, “ق” (kāf-ı kalın) harfidir. Türkmen, bu fonemin Türkçede karşılığı olmayan sert bir “k” harfi olarak çıkarıldığını belirtmiştir (2015: 229). Sağol-Yüksekkaya, “گ” harfinin Türkçeye genellikle “k” harfi ile karşılandığını ve bunun Arapçadan alınan kelimelerde telaffuz değişikliklerine yol açtığını ifade etmiştir (2010: 98). Çiçekler-Can-Yılmaz, örneğin Arapçadaki قاضي (*qadi*) kelimesinin Türkçeye *kadı* olarak geçtiğini ve bu dönüşümün Türkçenin sadeleştirici yapısının bir sonucu olduğunu açıklamıştır (2018: 328). Bu, Türkçede daha anlaşılır bir telaffuz sağlamak amacıyla yapılan fonetik uyarlamalar olarak değerlendirilebilir.

Arapçada bulunan “ص” ve “ض” harfleri de Türkçede tam karşılığı olmayan fonemlerdir. Karaca, bu seslerin sert ve kalın ünsüzler olduğunu Türkçede bu seslerin karşılığı olarak genellikle s harfi kullanıldığını belirtmiştir (2011: 27). Altun, Arapçadaki صالح (*salih*) kelimesinin Türkçeye *salih* olarak sadeleştirildiğini ancak bu süreçte Arapçadaki “ص” harfinin sertliğinin kaybolduğunu ifade etmiştir (2023: 8). Temiz, Arapçadaki bu seslerin Türkçeye geçerken karakteristik özelliklerinin değiştiğini vurgulamıştır (2020: 145). Bu, dildeki fonetik yapının uyum sağlamak amacıyla çeşitli dönüşümler geçirdiğini gösterir.

Arapçanın kendine özgü fonetik yapısının bir diğer önemli unsuru ise “ت” ve “ط” harfleridir. Özgeçit, bu harflerin Türkçede karşılığı bulunmadığından Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde bu harflerin sadeleştirildiğini ifade etmiştir (2017: 84). Erdem, örneğin Arapçadaki طاهر (*tahir*) kelimesinin Türkçeye *tahir* olarak sadeleştirildiğini ancak bu süreçte orijinal harfin derinliğinin kaybolduğunu belirtmiştir (2013: 95). Doğan, Arapçadaki “ظ” harfinin Türkçeye z ile karşılandığını ve bu değişikliğin fonetik yapıda belirgin farklılıklara yol açtığını ifade etmiştir (2007: 235).

Arapçadaki çift ünsüzlerin, yani “تَشْدِيد” (taşdîd) ile vurgulanan seslerin Türkçeye aktarımı da zorluk yaratmıştır. Çelik, Türkçede çift ünsüz kullanımının yaygın olmadığını bu nedenle Arapçadan geçen kelimelerde bu seslerin tek ünsüze indirgenerek kullanıldığını belirtmiştir (2006: 109). Gürsel, örneğin Arapçadaki مِفْتِش (*müfettiş*) kelimesinin Türkçeye *müfettiş* olarak yazıldığını ancak çift “t” harfinin sadeleştirildiğini açıklamıştır (2021: 808). Vurgu sistemi de Türkçe ve Arapça arasında önemli farklılıklar gösterir. Türkmen, Arapçada vurgu genellikle kelimenin kökünde ya da belirli harflerde yoğunlaşırken Türkçede vurgu daha çok kelimenin son hecesine yerleştirildiğini belirtmiştir (2017: 480). Yücel, bu

durumun Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde vurgu değişikliklerine neden olduğunu örneğin Arapçadaki فقه (*fıkıh*) kelimesindeki vurgunun Türkçeye geçerken kelimenin sonuna kaydırıldığını ifade etmiştir (1982: 55). Uğurlu, vurgu değişikliklerinin Türkçenin doğal fonetik yapısına uyum sağlamak amacıyla yapıldığını açıklamıştır (2018: 132).

Tüm bu anlatılanlar ekseninde, Şimşir, Arapçanın kendine özgü ses yapısının Türkçeye adapte olurken çeşitli dönüşümler geçirdiğini ve Türkçenin sadeleştirici fonetik yapısının alıntı kelimelerdeki ses değişikliklerini etkilediğini ifade etmiştir (1977: 115). Karaca, Arapçadaki fonemlerin Türkçeye uyarlanırken Türkçenin fonetik yapısına uygun olarak sadeleştirildiğini ve dilin sadeleşme sürecini hızlandığını belirtmiştir (2012: 2073). İmla kılavuzları, bu sürece yön vermede belirleyici olmuştur; Arapçadan Türkçeye geçmiş kelimelerin yerleşik yazım kurallarına uygun biçimde aktarılmasında büyük katkı sağlamıştır. Tansel, dil devrimi ile birlikte Türkçenin modernleşmesi ve sadeleşmesi amacı doğrultusunda Arapça kökenli kelimelerin fonetik yapısındaki farklılıkların ortadan kaldırıldığını ve Türkçenin ulusal kimlik kazanma sürecinin desteklendiğini belirtmiştir (1969: 224).

1.3.2. Arapçadaki Boğaz Sessizleri ve Türkçedeki Karşılıkları

Arap dili, kendine özgü ve zengin ses yapısıyla özellikle boğaz sessizleri açısından Türkçeden oldukça farklı bir yapı sergiler. Temiz, Arapçanın fonetik yapısının Türkçeden belirgin şekilde ayrıldığını ve bu farkın Türkçeye adapte edilirken bazı zorluklara yol açtığını ifade etmiştir. Buna ek olarak Temiz'e göre bu ses farklarının Türkçedeki sadeleştirme eğilimleri ile birleşerek dilde belirgin bir basitleşmeye yol açtığı gözlemlenmiştir (2020: 141).

Arapçadaki boğaz sesleri, Türkçede doğrudan karşılıkları olmayan karmaşık sesler arasında yer almaktadır. Türkmen, bu seslerin Türkçeye uyarlanması sırasında çeşitli fonetik değişikliklerin meydana geldiğini ve bazı durumlarda bu seslerin tamamen yok sayılarak yerlerine Türkçedeki daha basit seslerin getirildiğini ifade etmektedir (2017: 474). Altun da Arapçadan alınan kelimelerdeki boğaz seslerinin aktarımı sırasında yaşanan zorlukların, dilin fonetik yapısını koruma amacıyla sadeleştirici bir süreçle aşılmasına çalışıldığını ve bunun Türkçenin daha akıcı ve sade bir yapıya kavuşmasında etkili olduğunu belirtmektedir (2023: 12). Aydoğdu ise bu tür seslerin, Türkçenin fonetik yapısına uyum sağlamak amacıyla dönüştürüldüğünü ve bunun dilin ses sisteminin daha uyumlu hale gelmesine katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır (2010: 71). Benzer şekilde, Doğan, Arapçadaki “ع” harfinin Türkçede doğrudan karşılığı olmayan bir ses olduğunu ve bu nedenle genellikle yok

sayıldığını bunun da Türkçedeki ses sistemine uyum sağlama çabası olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir (2007: 233). Karaca da “ع” harfinin Türkçeye geçerken farklı seslerle ikame edildiğini ve bunun fonetik uyumun bir gereği olduğunu savunmaktadır (2012: 2068). Çiçekler, Can ve Yılmaz, سوال (su’al) kelimesinin Türkçeye sual olarak geçtiğini ve bu süreçte “ء” harfinin tamamen ortadan kaldırıldığını belirtmişlerdir (2018: 327). Erdem, Arapçadaki “ح” harfinin Türkçede karşılık bulmadığı için genellikle yumuşatılarak aktarıldığını bunun Türkçenin ses yapısına daha uygun hale gelmesi amacıyla yapıldığını ifade etmektedir (2013: 96). Doğan, ayrıca “غ” harfinin Türkçeye geçtiğinde genellikle “g” veya “k” harfiyle değiştirildiğini ve bunun da sadeleştirici bir yaklaşımın parçası olduğunu belirtmiştir (2007: 234). Koca, bu tür sadeleştirmelerin Türkçenin fonetik yapısına uyum sağlamakla kalmayıp aynı zamanda dilin ulusal kimlik kazanma sürecine de katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (2021: 725). Gürsel ise boğaz seslerinin aktarımı sırasında yaşanan zorlukların, Türkçenin sadeleşme sürecini hızlandıran bir etken olduğunu vurgulamaktadır (2021: 811). Şimşir de bu fonetik sadeleştirmelerin Türkçede telaffuz kolaylığı sağladığını ve dilin daha modern ve işlevsel bir yapıya kavuşmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir (1992: 113).

Arapçadaki boğaz seslerinin Türkçeye aktarımı sürecinde karşılaşılan fonetik zorluklar, yalnızca teknik bir çeviri meselesi değil, aynı zamanda Türkçenin ses yapısını koruma ve sadeleştirme çabasının da bir yansıması olmuştur. Türkçede karşılığı bulunmayan “ع”, “ء”, “ح” ve “غ” gibi harflerin sadeleştirilmesi ya da tamamen yok sayılması, dilin daha akıcı, anlaşılır ve sistematik bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Bu dönüşüm hem kelime düzeyinde fonetik uyumun sağlanmasına hem de Türkçenin yapısal bütünlüğünün korunmasına katkı sunmuştur. Sadeleştirme süreci yalnızca sesleri basitleştirmekle kalmamış, aynı zamanda Türkçeye geçen yabancı kelimelerin telaffuzunu kolaylaştırmış ve dilin genel ahenk yapısıyla uyumlu hale gelmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, Arapçadaki boğaz seslerinin Türkçeye uyarlanması sırasında yapılan fonetik düzenlemeler hem işlevsel hem de kimlikel bir rol oynamış; Türkçenin sade, düzenli ve ulusal karakterini pekiştiren önemli bir dilsel evrim aşaması olarak değerlendirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELEİN TÜRKÇEYE GEÇİŞ SÜRECİNDEKİ SES DEĞİŞİMLERİ

2.1. Arapça Kökenli Kelimelerin Türkçeye Geçiş Sürecinde Ses Değişimleri

Türkçenin zengin kelime dağarcığı, tarihsel süreç içerisinde farklı dillerden etkilenmiştir. Bu etkileşimlerin en belirgin örneklerinden biri Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişidir. Arapça, özellikle İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk dilinde önemli bir yer edinmiş birçok kelime ve terim Türkçeye entegre olmuştur. Bu geçiş sürecinde bazı ses değişimleri de gözlemlenmiştir. Bu değişimler hem fonetik hem de morfolojik düzeyde Türkçenin yapısına uyum sağlamaya yönelik bir evrim sürecinin parçası olarak değerlendirilebilir.

Arapça, zengin bir ses yapısına sahipken Türkçe farklı bir fonetik özellik taşımaktadır. Bu nedenle Arapça kökenli kelimeler Türkçeye geçerken bazı seslerin değişimi kaçınılmaz olmuştur. Örneğin Arapçadaki bazı sesler Türkçede bulunmadığı için bu sesler benzer Türkçe seslerle değiştirilmiştir. Bu durum, kelimelerin telaffuzunu ve yazılışını etkileyerek onlara Türkçede yeni bir biçim kazandırmıştır.

Bunun yanı sıra, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişinde ünlü uyumu da önemli bir rol oynamaktadır. Türkçede ünlü uyumu kurallarına uymayan Arapça kelimeler, Türkçeye adapte olurken bu kurallara göre yeniden şekillenmiştir. Örneğin Arap کتاب (kitab) kelimesi Türkçede *kitap* olarak kullanılırken burada ünlü uyumuna uygun bir biçim kazanmıştır. Bu tür değişimler, kelimelerin Türkçede daha akıcı bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli bir adaptasyon sürecidir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçiş süreci, dilin dinamik yapısını ve tarihsel gelişimini yansıtan önemli bir örnektir. Ses değişimleri, kelimelerin sadece anlamını değil aynı zamanda Türkçedeki kullanım biçimlerini de etkilemiştir. Bu süreç, Türkçenin zenginleşmesine katkıda bulunmuş ve dilin evrimsel gelişiminde önemli bir yer tutmuştur. Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki yeri, dilbilimsel araştırmalar açısından da dikkate değer bir konu oluşturmaktadır.

2.2. Arapçadan Türkçeye Geçen Kelimelerde Ses Değişimleri

Arapça, Türk dilinin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte, Arap kültürü Türkleri çok etkilemiştir. Bunun sonucunda pek çok Arapça kelime Türkçeye yoğun bir şekilde aktarılmıştır. Bu geçiş sırasında, kelimelerin ses

yapısında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin incelenmesi, iki dilin etkileşimini anlamada büyük önem taşır. Abazoğlu, bu değişimlerin kelimelerin seslerdeki yapısal farklılıklar sayesinde, zamanla Türkçenin kendine özgü özelliklerini oluşturduğunu belirtmektedir (2023: 308). Bu süreç, Türkçenin fonetik yapısının evrimini ve gelişimini gözler önüne sermektedir. Afrika ve Asya'nın çeşitli bölgelerinde kullanılan Arapça, doğası gereği farklı ağız ve lehçeleri içermektedir. Böylece Türkçeye geçen her kelime, bu farklı ağızların etkisini de barındırır. Özellikle Osmanlı dönemindeki eğitim ve bilim dili olarak Arapçanın gücü, kelimelerin dönüşümünde belirleyici bir rol oynamıştır (2023: 308). Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel ve entelektüel etkileşimleri yansıtarak Arapçanın Türkçedeki etkisinin ne denli derin olduğunu gösterir.

Ses değişimi, bir dilden diğerine geçiş sürecinde kelimelerin telaffuz ve yazım şekillerinde meydana gelen dönüşümler olarak tanımlanabilir. Bu tür değişimler, kelimenin alıcı dilin ses kurallarına uyum sağlaması açısından kaçınılmazdır. Dursunoğlu, Türkiye Türkçesine geçmiş Arapça kökenli kelimelerde görülen ünlü ve ünsüz değişimlerinin Türkçenin ses yapısı ve fonetik özelliklerine uyum sağlama çabasının bir sonucu olduğunu belirtmektedir (Dursunoğlu, 2014: 147). Benzer şekilde Bulut, yabancı kökenli kelimelerin Türkçedeki karşılıklarının ses uyumuna göre şekillendiğini ve bu dönüşümlerin doğal bir evrim sürecinin parçası olduğunu vurgulamaktadır (2023: 40). Bu bağlamda, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde görülen ses değişimleri, sadece biçimsel bir uyum değil; aynı zamanda Türkçenin yapısal bütünlüğünü koruma işlevi gören sistematik bir süreçtir. Bu süreç, Türkçenin fonetik yapısının nasıl şekillendiğini ve zamanla nasıl adapte olduğunu anlamak açısından önem taşır. Türkçedeki bazı sesler, Arapçadaki karşılıklarıyla tam anlamıyla örtüşmez ve bu durum, kelimenin Türkçedeki algılanışını ve kullanım şeklini etkileyebilir. Örneğin bazı Arapça ünlülerin Türkçeye aktarımı sırasında yaşanan dönüşümler, zaman zaman anlam kayıplarına da yol açabilmektedir. Bu durum, dilin evrimsel sürecinin yalnızca fonetik değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal etkilerle de şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla ses değişimleri, sadece ses yapısındaki uyumu değil, aynı zamanda anlamın korunmasını da içeren çok yönlü bir süreci ifade eder. Türkçenin Arapçadan aldığı kelimeleri nasıl adapte ettiğini incelemek, dilin tarihsel gelişimi hakkında önemli ipuçları sunar. Bu bağlamda, ses değişimleri dilbilgisel kurallarla birleşerek yeni kelime formlarının ortaya çıkmasına olanak sağlar. Bu dönüşüm süreci, dilin zenginleşmesine ve çeşitlenmesine katkıda bulunur. Sonuç olarak ses değişimi dil bilimi açısından büyük öneme sahiptir ve günümüzde yapılan dil çalışmaları için kritik bir veri

kaynağı oluşturmaktadır. Bu tür araştırmalar, dilin yapısal evrimini ve kültürel etkileşimlerini daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Arapçadaki ünlü harfler, Türkçeye geçerken belirli farklılıklara uğrar. Örneğin Arapçadaki ‘‘ا’’ harfi Türkçede genellikle ‘‘e’’ veya ‘‘â’’ harfi olarak yer alır. Bu durum, kelimenin Türkçedeki algısını ve kullanımını değiştirebilir. Arapça kelimelerin Türkçeye aktarılması sırasında yapılan ses değişimleri, çoğu zaman kelimenin kökenine ve bağlamına bağlı olarak değişir. Bu değişiklikler, kelimenin duygusal tonunu, anlamını ve sosyal algısını da etkileyebilir. Aksan bu durumun, kelimenin fonetik yapısındaki değişimlerin toplumsal algıyı nasıl şekillendirdiğini ve kelimenin halk arasında nasıl daha kolay kullanılabilir hale geldiğini ifade etmektedir (2016: 34). *Kâbe* kelimesinin Arapça orijinal formu olan (الكعبة) *Ka'bah*’tan gelmesi, ses değişimi sürecinin bir örneğidir. Aşamalı olarak gerçekleşen bu değişim, kelimenin toplumda benimsenme ve kullanma biçimini etkiler. Bu tür değişimler, dildeki farklı toplumsal yapıları ve coğrafi etkenleri de gözler önüne serer. Özellikle eğitim kurumlarında kullanılan Arapça terimler, yazılı kaynaklarda bu tür ses değişimlerinin önemli örneklerindendir. Sonuç olarak Arapça ünlü harflerin dönüşümünün Türkçede anlam ve telaffuz üzerinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir.

Kelimelerin Arapçadan Türkçeye aktarılması sırasında, türevleri ve çekimleri de ses değişimlerine uğrar. Örneğin kelimenin fiil kökünden türemesi sırasında kelime içinde yer alan sesler, Türkçeye uyum sağlamak için dönüşebilir. Bu değişimler, kelimenin anlamını aynı şekilde bırakırken biçimsel olarak değişmesini sağlar. Türkçede çekim ekleri ve yapı itibarıyla Arapçadan farklıdır. Alver bu durumun, Türkçede kelimelerin biçimsel değişimlerinin ve dilin gramatik yapısına adaptasyonunun, toplumsal yapıyı nasıl yansıttığını belirtmektedir (2022: 56). Ayrıca toplum içinde günlük gündelik konuşma dilinde bu değişimler daha belirgin hale gelir. Özellikle, halk arasında bu kelimelerin benimsenmesi, kelimenin pratik kullanımını daha da artırır. İslami terimler ve bilimsel kelimeler çoğunlukla Arapçadan gelmektedir. Bu kelimelerin Türkçede kapsamlı bir şekilde kullanılmasının yanı sıra, Türkçenin gramatik yapısına da adaptasyonu sağlanır. Bu bağlamda, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin evrimi, dilin tarihi boyunca yaşanan kültürel ve toplumsal değişikliklerle de ilişkilidir. Böylece, dilin gelişimi hem kültürel mirası hem de toplumsal dönüşüm süreçlerini yansıtan bir süreç haline gelir.

Türkçede kullanılmayan bazı Arapça ünsüzler, kelimelerin telaffuzunda değişime uğrar. Örneğin, ‘‘ع’’ harfi Türkçede yer almadığından genellikle düşer ya da farklı bir sesle karşılanır. Kadioğlu ise bu tür harf değişikliklerinin kelimenin akışını etkileyerek dilin

fonetik yapısına nasıl uyum sağladığını ve toplumda kelimelerin nasıl doğal bir şekilde kabul gördüğünü vurgulamaktadır (2022: 48). Dilin fonetik yapısı, zaman içinde yerleşik hale gelir ve halk arasında bu değişimler çok daha belirgin bir şekilde gözlemlenir. Bu tür fonetik uyum, dilin evrimi sürecinde oldukça önemli bir yer tutar (2022: 48). Arapça seslerin, Türkçe alfabesinde eşdeğer harfleri olmadığı için kelimeler bazen doğal bir akış elde etmek amacıyla kıvrılır. Örneğin "ت" Türkçeye geçerken *t* olması; ancak bazı durumlarda */d/* fonemi ile yer değiştirmesi yaygındır. Bu tür sesli değişimlerinin örnekleri kelimenin telaffuzundaki zenginliğin ve kültürel etkileşimin altını çizer. Ayrıca halk arasında bazı kelimelerin telaffuzları, yerel ağzın etkisiyle değişir ve zamanla bu tür kelimeler, yerleşik hale gelerek dilde kalıcı bir etki yaratır. Dolayısıyla, Arapça ünsüzlerin değişimi, Türkçe kelimelerin yapı taşlarını oluştururken önemli bir rol oynamaktadır.

Arapça kelimelerin sonundaki sesler, Türkçede bazen düşme ya da değişime uğrayarak farklı bir yapıya bürünebilir. Özellikle kelimenin sonundaki seslerin kaybolması veya değişmesi, kelimenin günlük kullanımda yer alabilmesi için önemlidir. Alshammari bu tür ses değişimlerinin kelimenin halk arasında nasıl daha kolay benimsenmesini sağladığını ve kelimenin anlamının Türkçeye uyum sağladığını ifade etmektedir (2020: 392). Zamanla bu ses değişimleri hem yazılı hem de sözlü dilde kelimenin kullanımı üzerinde belirgin bir etki yaratır. Örneğin *sûr* kelimesi son ünlü ses kaybıyla Türkçede *sur* şeklinde kullanılmaktadır. Bu durum, kelimenin Türkçedeki telaffuzunu kolaylaştırırken aynı zamanda anlamını da korumasını sağlar. Arapçadaki kelime yapısı, Türkçeye geçerken sadeleşir ve bu da halk arasında kullanımını yaygınlaştırır. Diğer bir örnek de *مكتب (maktab)* kelimesidir; Arapça kökeninden gelmesine rağmen Türkçede *makta* şeklinde kullanılabilir. Bu değişimlerin sebebi, Türkçenin fonetik yapısının Arapçadan farklı olmasından kaynaklanır. Kelime sonlarındaki bu tür değişimler, Türkçeye geçen kelimelerin karşıladığı toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda evrimleştiğini de gösterir.

Arapçanın Osmanlı Türkçesindeki etkisi, sadece kelime hazinesi ile sınırlı değildir. Sosyal ve kültürel etkileşimler, ses değişimlerini de beraberinde getirmiştir. Altun bu bağlamda, İslam kültürünün benimsenmesiyle birlikte dinî terimlerin yanı sıra günlük hayatta kullanılan birçok kelimenin Arapça kökenli hale geldiğini belirtmektedir (2012: 56). Türk halkı, Arapça kelimeleri kendi söz dağarcığına alırken belirli ses değişimleri ile onları Türkçeleştirmiştir. Dini eğitim kurumları ve medreseler, Arapça kelimelerin en yoğun kullanıldığı yerler olmuştur. Bu alanlarda kullanılan terimlerin sıkça duyulması, toplumsal tutum ve algıları da şekillendirmiştir. Özellikle belirli kelimelerin müzik, edebiyat ve sanat

eserlerinde yer alması, ses değişimlerinin daha da yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Sonuç olarak kültürel etkileşim, kelimelerin dönüşümünü hızlandırmış ve dilin zenginleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, dilin sadece fonetik yapısını değil, aynı zamanda toplumların kültürel yapılarındaki değişimleri de gözler önüne sermektedir.

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin ses değişim süreçleri, aslında bir dilin adaptasyonunu ve evrimini yansıtan önemli bir göstergedir. Örneğin Abu Hannoud "kitap" kelimesinin Arapça " كِتَاب "dan geldiğini belirtmektedir (2021: 787). Burada ‘‘k’’ harfinin ‘‘ı’’ ile birleşmesi ve Türkçeleşmesi, ses değişimi sürecinin bir örneğidir. Türkçedeki "hayal" kelimesi ise Arapça " خَيَال " (*hayal*) kelimesinden gelirken ses dönüşümünde "h" harfinin benzerliğini koruduğu görülür. Bu tür kelimeler, günlük konuşmalarda sıklıkla kullanılırken kültürel etkileşimin temelini oluşturur. Ayrıca kelimelerin Türkçeleşmesi sadece fonetik açıdan değil, anlam ve kullanıma da etki eder. Dilin evrimi, sadece kelimelerin biçimsel değişimiyle değil, kelimelerin farklı toplumsal ve kültürel bağlamlarda nasıl algılandığı ile de şekillenir. Örneğin bir kelimenin ilk duyulmuş formu ve yaygın kullanımı, toplumların kelimeye yüklediği anlamı değiştirir. Abu Hannoud’a göre مَدْرَسَة kelimesinin Arapça (*madrasah*) geçerken ses değişimi sonucunda "h" harfinin düşmesi, Türkçeye uyum açısından önemli bir örnektir (2021: 788). Bu tür örnekler dilbilimcilere kelimelerin nasıl ve neden dönüştüğüne dair bilgiler sunar. Bu kelimelerin tarihsel anlamları değişmediği için toplumlarda benzer anlamlarda kullanılmaya devam ederler. Ayrıca kelimelerin tarihsel gelişimini takip etmek, dildeki evrimi anlamamıza yardımcı olur ve bu evrim yalnızca dilbilimsel açıdan değil, toplumsal yapılar açısından da önemli ipuçları verir.

Ses değişimlerinin yalnızca fonetik düzeyde değil, anlam üzerinde de etkili olabileceği ifade edilmektedir. İmer-Kocaman, bu dönüşümlerin kelimenin taşıdığı anlamı da etkileyebileceğini vurgulamaktadır (2021: 788). Bazı kelimeler, farklı telaffuz biçimlerinde farklı anlam yükleri taşıyabilir. Örneğin *zakat* kelimesinin telaffuzundaki değişiklik, Arapçadaki orijinal anlamının yanı sıra sosyal algıyı da dönüştürebilir. Bu tür kelimeler, kullanıldıkları bağlama göre farklı anlamlar kazanabilir (2021: 788). Türkçeye geçmiş Arapça kökenli kelimelerde yapılan ses değişimleri, kelimenin anlamını çeşitli bağlamlarda etkileyebilir. Bu nedenle, Türkçe konuşan bireylerin günlük kullanımda Arapça kökenli kelimeleri tercih ederken bu kelimelerin tarihsel ve kültürel anlam katmanlarını da göz önünde bulundurmaları önemlidir. Bu durum, dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kültürel bir taşıyıcı olduğunu da ortaya koyar. Ses ve anlam dönüşümleri, dilin

tarihsel bağlamdaki gelişimini anlamamıza katkı sağladığı gibi kültürel etkileşimleri ve toplumsal değerlerin oluşumunu da şekillendirir.

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerdeki ses değişimlerinin, iki dilin tarihsel gelişiminde ve aralarındaki etkileşimde önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Tosun, bu tür dönüşümlerin yalnızca kelimelerin kökeni ve yapısıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda kültürel etkileşimleri de yansıttığını vurgulamaktadır (2017: 442). Özellikle dilbilim alanında yapılan bu tür çalışmalar, Türkçe ve Arapça arasındaki derin bağları daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Gelecekte yapılacak sözlük çalışmaları ve dilin evrimine dair araştırmalar, bu bağlamda yeni veriler sunabilir. Tarihî metinler üzerinden yürütülen incelemeler, kelimelerin zaman içindeki dönüşümünü ortaya koyarken; kelimelerin sosyal ve kültürel alanlardaki kullanımı, dil araştırmalarına yeni perspektifler kazandırabilir. Sonuç olarak Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin ses ve anlam düzeyinde incelenmesi hem dilbilimsel hem de kültürel açıdan zengin ve dinamik bir anlayış geliştirerek dillerin evrimsel süreçlerini daha iyi kavramamıza katkı sağlayacaktır.

2.3. Türkçeye Geçen Arapça Kelimelerde Ünsüz Değişimleri

Türkçede Arapça kelimelerin rolü, dilin tarihi ve kültürel gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Karaca'ya göre Osmanlı döneminde Arapçanın özellikle din, bilim ve edebiyat alanlarında geniş bir etki alanı oluşturduğuna dikkat edilmiştir (2011: 24). Bu süreç, Türkçeye çok sayıda Arapça kelimenin girmesine yol açmış ve kelimeler Türkçenin söz dağarcığını zenginleştirirken aynı zamanda günlük dilde de yer bulmuştur. Bu etkileşim, Türkçenin Arapçayla olan ilişkisini pekiştirmiştir. Arapça kelimelerin Türkçeye adaptasyonu sırasında bazı fonetik değişimlerin baş gösterdiği belirtilmiştir. Bu değişimlerin kelimelerin telaffuzunu, yazımını ve anlamını etkilediği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Türkçeye geçen Arapça kelimelerin incelenmesinin, dil bilimi kadar kültürel incelemeler açısından da önemli olduğu vurgulanmaktadır (2011: 56). Bu bağlamda ünsüz değişimleri için aşağıdaki imlalar tespit edilmiştir. Türkçeye geçen Arapça kelimelerdeki ünsüz değişimleri:

- Arapçadaki “ع” harfinin Türkçede genellikle kaybolduğu ya da /a/, /ı/, /u-ö/ fonemleriyle gösterilir. Örneğin *amel*, *ibret*, *ispat*, *uzlet*, *özür* gibi.
- Arapçadaki “ق” harfinin Türkçede çoğunlukla [k] olarak telaffuz edilir. Örneğin *kısa*, *kanun*...
- کَتَبَ kelimesi Türkçeye "yazmak" olarak geçerken “b” harfi “p” harfine dönüşmüştür.

- *sâhib* kelimesinin Türkçeye *sahip* olarak geçtiğinde bu kelimeye ünlü kısalması, ünsüz sertleşmesi ve boğaz sesinde yumuşama olmuştur.
- كَتَبَ kelimesinin Türkçeye "kitap" olarak geçişi sırasında sonundaki /b/ foneminin /p/ fonemine dönüşmüş ayrıca uzun ünlü kısaltmıştır.
- *Muhacir* kelimesinde “ح” karşılığı harfin, Türkçeye uyum sağlamak için "h" harfi olarak kullanılması ve uzun ünlünün kısaltması kelimenin telaffuzunu belirgin hale getirmiştir.
- *Tefsîr* kelimesinin Türkçeleşme sürecinde uzun ünlü kısaltmıştır.
- *Zuhur* kelimesinin Türkçeye geçişinde kelimenin anlamı "belirme" olarak evrilmiştir.

Arapçadaki bazı ünsüzlerin Türkçede farklı biçimlerde karşılık bulduğu ve bunun kelimenin Türkçeye geçişinde önemli bir rol oynadığı Tosun (2017: 445) tarafından ifade edilmiştir. Örneğin Arapçadaki “ع” harfinin Türkçede genellikle kaybolduğu ya da [a] şeklinde telaffuz edildiği “ق” harfini ise çoğunlukla *k* olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bu seslerin dönüşmesinin kelimenin Türkçeye entegre olmasında önemli bir avantaj sağladığı ileri sürülmüştür. Bu dönüşümler, kelimenin hem anlamını hem de kullanımını değiştirdiği ve Türkçedeki doğal ses yapısına uyum sağlamasında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı ünsüzlerin Türkçedeki karşılıklarından daha farklı bir biçimde işlenerek halk dilinde yer bulduğu da gözlemlenmiştir. Bir örnek olarak كَتَبَ kelimesinin Türkçede "yazmak" şeklinde kullanılması, ünsüzlerin dönüşümünü ve anlamındaki kaymaları göstermektedir. Bu dönüşümlerin, bazı kelimelerin hem anlamını hem de kullanımını etkileyerek Türkçenin zenginliğine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Arapça ve Türkçe arasında ses farklılıklarının kelimelerin anlaşılmasında bazı zorluklara yol açabileceği de ifade edilmiştir (2017: 449).

Türkçeye geçen Arapça kelimelerde ses uyumunun, Türkçenin doğal yapı taşlarından biri olduğu Özçakmak (2019: 1002) tarafından ifade edilmiştir. Özçakmak'a göre ses uyumu kelime içindeki seslerin birbirleriyle uyumlu olması gerektiği anlamına gelir (2019: 1002). Türkçede ses uyumu kuralları oldukça güçlüdür ve dilin doğal yapısının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle, Arapçadan alınan kelimelerin Türkçede kullanılırken belirli değişimlere uğrayarak Türkçe fonetik kurallarına uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Özellikle, صاحب (*sâhib*) kelimesinin Türkçeye geçtiğinde *sahip* şeklinde kullanılması, burada ünsüz “h” harfinin kaybolduğunu göstermektedir. Bu uyumun, kelimenin telaffuzunu daha akıcı hale getirdiği belirtilmiştir. Bu tür ses değişimlerinin Türkçede dilin sosyal ve kültürel bağlamındaki dönüşümlere de katkıda bulunduğu söylenebilir. Aynı

zamanda, Türkçede ses uyumu kurallarının halkın dil alışkanlıklarına göre kelimelerin kabul edilebilirliğini artırdığı ve bu bağlamda kelimelerin uyumlu bir biçimde kullanılmasının dilin günlük yaşamda daha etkin hale gelmesini sağladığı ifade edilmiştir. Bu da gösteriyor ki Türkçedeki ses uyumu, kelimelerin toplumsal kabulü ve etkinliği için çok büyük bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak Türkçede ses uyumunun Arapça kelimelerin benimsenmesinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır (2019: 87).

Arapça kelimelerin Türkçeye geçişi sırasında son hecedeki ünsüzlerin değişimi, önemli bir dilsel evrim sürecidir. Bu değişim, Türkçede kelimenin akıcılığını artırırken aynı zamanda bazı anlam kaymalarına da neden olabilir. Özçakmak (2019: 1006) çalışmalarında, *kitâb* kelimesinin Türkçeye *kitap* olarak geçiş sürecinde sonundaki “b” harfinin kaybolduğunu ve kelimenin daha kolay telaffuz edilebilir hale geldiğini ifade etmiştir. Bu tür telaffuz değişiklikleri halk arasında yaygın bir kabul görmekte ve kelimenin günlük dildeki kullanımını kolaylaştırmaktadır. Son hecedeki ünsüzlerin düşmesi veya değiştirilmesi, kelimenin Türkçeye uyumunu destekleyen bir faktördür. Dilbilgisel ve fonetik olarak uyum sağlamak, Türkçenin yapısal özelliklerini göz önünde bulundurulduğunda kaçınılmaz bir süreçtir. Sonuç olarak bu değişim, Türkçenin zenginliğine katkıda bulunurken Arapça kökenli kelimelerin toplumsal kabulünü de artırmaktadır (2019: 1005).

Arapça kelimelerin Türkçeye geçişi sırasında son hecedeki ünsüzlerin değişimi, önemli bir dilsel evrim sürecidir. Bu değişim, Türkçede kelimenin akıcılığını artırırken, aynı zamanda bazı anlam kaymalarına da neden olabilir. Alshammari (2020: 293), *kitâb* kelimesinin Türkçede *kitap* olarak kullanılmaya başlanması ile sonundaki “b” sesinin kaybolduğunu kelimenin daha kolay telaffuz edilebilir hale geldiğini belirtmiştir. Bu tür telaffuz değişiklikleri halk arasında yaygın bir kabul görmekte ve kelimenin günlük dildeki kullanımını kolaylaştırmaktadır. Son hecedeki ünsüzlerin düşmesi veya değiştirilmesi, kelimenin Türkçeye uyumunu destekleyen bir faktördür. Dilbilgisel ve fonetik olarak uyum sağlamak, Türkçenin yapısal özelliklerini göz önünde bulundurulduğunda kaçınılmaz bir süreçtir. Sonuç olarak bu değişim, Türkçenin zenginliğine katkıda bulunurken Arapça kökenli kelimelerin toplumsal kabulünü de artırmaktadır (2020: 293).

Arapça kökenli kelimelerde, orta hecelerde yer alan ünsüz değişimleri de önemli rol oynamaktadır. Sav (2003: 24), Türkçeye geçen bazı Arapça kelimelerin orta hecelerindeki ünsüzlerin, dilin doğal akışına ve kolay telaffuzuna uyacak şekilde dönüşebileceğini belirtmiştir. Örneğin مهاجر (*muhacir*) kelimesinde “ح” harfinin Türkçeye uyum sağlamak için

h olarak kullanılması kelimenin telaffuzunu daha da belirgin hale getirdiği ifade edilmiştir. Bu değişim, kelimenin halk arasında daha rahat kullanılmasını sağlar ve Türkçeleşme sürecini hızlandırır. Bu tür orta hece değişimleri, kelimenin anlamını da etkileyebilir; çünkü bazı Arapça kelimelerin Türkçedeki anlamı, ünsüz dönüşümüne bağlı olarak değişim gösterebilir. Bu durum, dinamik bir dil yapısının sonucudur ve Türkçenin evrimi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak orta hece ünsüz değişimleri, hem kelimenin günlük hayattaki kullanımını kolaylaştırmakta hem de Türkçenin zenginliğine katkıda bulunmaktadır (2003: 24).

Arapça kökenli kelimelerdeki ünsüz dönüşümleri, yalnızca telaffuzda değil, aynı zamanda kelimenin anlamında da değişiklikler yaratabilmektedir. Stachowski (2020: 33), *tefsir* kelimesinin Türkçeleşme sürecinde ünsüzlerde meydana gelen ufak değişimlerin, kelimenin anlamını farklı katmanlarla yansıtabileceğini ifade etmiştir. Bu anlam değişiklikleri, dilin zaman içindeki evrimi ile ilişkilidir. Kelimenin kullanıldığı bağlam da anlam üzerindeki bu dönüşümlerde belirleyici bir faktör olarak öne çıkar. Ünsüz değişiklikleri, bazen kelimenin halk arasında nasıl algılandığını ve kullanıldığını etkilerken bazen de dilin resmi ve akademik alanlarındaki etimolojik analizlerle ilintili hale gelebilir. Bu durum, Türkçede Arapça kökenli kelimelerin nasıl kabul edildiğini ve dilin kültürel etkileşimler yoluyla nasıl evrildiğini göstermektedir. Anlam değişimleri, dilin dinamik yapısını ortaya koyarken aynı zamanda Türkçenin zengin kelime hazinesine de önemli katkılar sağlamaktadır (2020: 97).

Arapça kökenli kelimelerdeki ünsüz dönüşümleri, kelimenin anlamında da farklılıklar yaratabilir. Akar (2010: 11), *zuhur* kelimesinin Türkçeye geçtiğinde "görünme" anlamını kazanması gibi bir dönüşümün, ünsüzlerin değişmesiyle ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu tür anlam kaymaları, kelimenin sosyal bağlamda kullanılması sırasında belirginleşir. Aynı zamanda, bu dönüşümler kelimenin kullanım yerinin değişmesine ve anlamın bağlama göre evrilmesine yol açabilir. Böylelikle, ünsüz değişiklikleri kelimenin yalnızca telaffuzunu değil, aynı zamanda anlamını da derinden etkileyen bir faktör haline gelir. Anlam değişimleri, Türkçede Arapça kökenli kelimelerin zenginliğini artırırken, dilin dinamik yapısını da sergiler. Dolayısıyla bu dönüşümlerin incelenmesi, dil bilimi ve sosyokültürel etkileşimler açısından büyük önem taşımaktadır (2010: 11).

Bağlama dayalı ünsüz değişimleri, Türkçeye geçen Arapça kelimelerin sosyal ve kültürel bağlamda nasıl algılandığını anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Al-Hashmi (2016: 45), Türkçede bazı kelimelerin, konuşma bağlamına göre farklı fonetik şekillerde

kullanılabileceğini vurgulamıştır. Örneğin *bâz* kelimesi bir bağlamda "pazar" anlamında kullanılırken başka bir bağlamda "pişirilmiş" anlamını kazanabilmektedir. Bu tür durumlar, kelimelerin sosyal çevreye ve kültürel normlara bağlı olarak nasıl değiştiğini gösterir. Ayrıca çeşitli bölgelerdeki lehçeler bu değişimlere katkıda bulunarak kelimenin farklı şekillerde telaffuz edilmesine yol açabilir. Ünsüzlerin bu dönüşümleri, kelimenin anlamını zenginleştirirken aynı zamanda Türkçedeki çeşitliliği de artırmaktadır. Sosyal etkileşimler ve kültürel alışveriş, kelimelerin evrimine büyük katkı sağlayarak dilin dinamik yapısını sürdürülebilir kılmaktadır. Dolayısıyla bağlama dayalı ünsüz değişimlerini incelemek, dilin gelişimini ve sosyal yapısını anlamada önemli bir araçtır (2016: 46).

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde, ses kaymaları önemli bir rol oynamaktadır. Altun, Türkçede bazı ünsüzlerin zamanla kaybolabileceğini veya değişebileceğini, bunun da kelimenin halk arasında benimsenme sürecini hızlandırdığını ifade etmiştir (2012: 56). Ayrıca sosyal ve kültürel bağlamların da ses kaymalarını tetikleyebileceği belirtilmiştir. Arapça kelimelerin farklı topluluklar içinde nasıl telaffuz edildiği dilin evrimi üzerinde belirleyici bir etki yaratmaktadır. Ses kaymaları, Türkçede Arapça kökenli kelimelerin anlamını derinleştirirken kelimelerin günlük kullanımını da etkiler. Sonuç olarak bu tür dönüşümlerin incelenmesi, Türkçenin zengin ve dinamik bir dil olması açısından önemlidir (2012: 14).

Türkçede Arapça kökenli kelimelerin lehçe farklılıkları, ünsüz değişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Işık, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki lehçelerin, kelimelerdeki telaffuz ve anlam değişimlerini etkileyebileceğini belirtmiştir (2015: 125). Örneğin *kitap* kelimesinin bazı bölgelere *kitâb* biçiminde telaffuz edilmesi, yerel ağızların kendi fonetik yapılarına özgü bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Bu farklılıklar, kelimenin halk arasında kullanım şeklinin nasıl evrildiğini ve yerel dillerin Türkçeyi nasıl etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda, lehçeler arası etkileşim, kelimelerin dönüşümünde sosyal ve kültürel dinamiklerin de rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda, bazı ünlü ve ünsüz değişimleri, farklı bölgelerdeki ağızların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Lehçe farklılıkları, kelimelerin kökeni ve toplum içindeki algısını üzerinde önemli bir belirleyici faktör haline gelir. Türkçenin zengin yapısını gözler önüne sererken bu değişimler dilin evriminin de bir parçasıdır (2015: 125).

Türkçede Arapça kökenli kelimelerin geleceği, kültürel etkileşimler ve dilin dinamik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. İşler, ünsüz değişimlerinin yalnızca kelimelerin telaffuzunda değil, aynı zamanda anlamında da önemli dönüşümlere yol açabileceğini ifade etmiştir

(1997: 23). Bu değişimlerin Türkçedeki yeri, dilin zenginliğini ve çeşitliliğini artırırken kelimelerin sosyal kabulünü de pekiştirdiğı vurgulanmıştır. Gelecekte, Türkçenin evrim sürecinde yeni sosyal ve kültürel gelişmelerin etkisiyle daha fazla ünsüz değişimi yaşanabileceğı bunun da dilin doğal akışına katkı sağlayacağı ve Türkçeyi daha da zenginleştireceğı ifade edilmiştir (1997: 23).

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde meydana gelen ünsüz değişimleri, sadece fonetik bir dönüşüm süreci değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve sosyolinguistik bir etkileşim alanı olarak değerlendirilmelidir. Bu değişimler, Türkçenin ses yapısıyla uyumlu hale gelerek dilin doğallığını ve akıcılığını artırmakta; aynı zamanda kelimelerin anlamında, kullanım sıklığında ve toplumsal kabulünde önemli rol oynamaktadır. Orta ve son hecedeki ünsüz kaymaları, lehçe farkları, bağlama bağlı fonetik varyasyonlar ve anlam genişlemeleri, dilin dinamik yapısını ve kültürel zenginliğini gözler önüne sermektedir. Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimelerin ses dönüşümlerini incelemek, yalnızca dilbilimsel bir analiz değil, aynı zamanda geçmişten günümüze süregelen kültürel ve toplumsal etkileşimleri anlamak açısından da değerli veriler sunmaktadır. Bu çerçevede, Arapça kökenli kelimelerdeki ünsüz değişimleri, Türkçenin evrimsel sürecine katkıda bulunan temel yapı taşlarından biri olarak görülmelidir.

2.4. Arapça Kökenli Kelimelerin Türkçede Morfolojik ve Fonolojik Uyum Süreci

Arapçanın Türkçeye tarihsel olarak İslam'ın kabulüyle birlikte girmeye başladığı ve 11. yüzyıldan itibaren Türk toplumları ile Arap dünyası arasındaki kültürel ve ticari etkileşimin giderek arttığı ifade edilmektedir. Bu sürecin özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde yoğunlaştığı ve Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye girişinin hız kazandığı belirtilmektedir (Kaymaz, 2007: 408). Arapçanın Türkçeye etkisi yalnızca kelime dağarcığıyla sınırlı kalmamış; din, bilim, edebiyat ve resmi dil alanlarında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, bu etkilenme dilbilgisel yapılar ve anlam kültürü açısından da kendini göstermiş, birçok Arapça terim günlük konuşma diline ve edebî eserlere dâhil olmuştur. Böylece Türkçenin kelime yapısı ve anlam dünyasında yeni açılımlar yaşanmış, farklı anlam katmanları ve zengin ifade biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu dilsel etkileşim, sadece sözcük düzeyinde değil, aynı zamanda kültürel ve medeniyet bağlamında da Türkçeye önemli katkılar sağlamış; dilin gelişimi ve çeşitlenmesinde belirleyici bir unsur olmuştur (Kaymaz, 2007: 408).

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye entegrasyonu, beraberinde morfolojik bir uyum sürecini de getirmiştir. Türkçede kelime köklerinin genellikle eklemeli bir yapıya sahip olması nedeniyle, Arapça kelimeler bu yapıya uyum sağlamak amacıyla çeşitli değişikliklere uğramıştır (Kaymaz, 2011: 6). Özellikle, Arapça isimlerde yer alan çoğul eklerinin Türkçede farklı biçimlerde kullanıldığı ya da yeniden biçimlendirildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, Arapçadaki eril ve dişil cinsiyet ayrımının Türkçede bulunmaması, bu kelimelerin morfolojik yapılarında yeniden düzenleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Örneğin Arapçada كُتُب (kutub) olarak kullanılan kelimenin Türkçede kitap biçiminde özne ya da nesne olarak farklı biçimlerde kullanılabilmesi bu dönüşüm sürecine örnek teşkil eder. Bunun yanında, Türkçeye yerleşen bazı Arapça kökenli kelimelerin, Türkçenin dilbilgisi kurallarına göre türetilerek yeni anlam katmanları kazandığı da belirtilmektedir. Bu morfolojik uyum, yalnızca Türkçenin söz varlığını zenginleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda dilin hafızasını da güçlendirmektedir (Kaymaz, 2011: 6).

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye girişiyle birlikte önemli fonolojik değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Bu durum, Türkçenin fonetik yapısının Arapçadan farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Arapçadaki bazı seslerin Türkçede karşılığının bulunmaması, kelimelerin telaffuzunda zorluklara yol açmakta ve bu nedenle kelimeler Türkçe ses kurallarına uygun hâle gelirken çeşitli ses değişikliklerine uğramaktadır (Kılıç, 2019: 311). Örneğin صحراء (sahra) kelimesinin Türkçede sahra şeklinde kullanılması, bu fonolojik adaptasyonun tipik bir örneğidir. Ayrıca, Arapçadaki uzun ve kısa ünlülerin Türkçede farklı biçimlerde seslendirilmesi de dikkat çekmektedir. Kabir kelimesinde yer alan seslerin Türkçede “büyük” gibi kavramlarla karışarak yeni ses yapıları oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu tür fonolojik dönüşümler, Arapça kökenli kelimelerin hem konuşma diline hem de yazı diline daha uyumlu bir şekilde yerleşmesini sağlamakta, aynı zamanda Türkçenin ses sistemini zenginleştiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uyum sürecinde yaşanan ses değişimleri, dilin fonetik yapısında önemli etkiler yaratmaktadır. Bu süreçte, Arapçadan gelen birçok kelime Türkçede telaffuz edilirken çeşitli ses adaptasyonlarına uğramaktadır. Özellikle Türkçede bulunmayan bazı Arapça seslerin, Türkçenin fonetik özelliklerine uygun biçimlere dönüştürülerek kullanıldığı görülmektedir (Tülücü, 1997: 32). Örneğin, Arapçadaki "ع" harfinin Türkçede doğrudan karşılığı bulunmadığı için bu harf genellikle "a" veya "e" gibi harflerle değiştirilmekte; bu durum عربية kelimesinin Türkçede "Arapça" şeklinde telaffuz edilmesinde açıkça görülmektedir. Ayrıca, bazı kelimelerin sonundaki ünlü seslerin hece

yapısına uyum sağlarken değişime uğradığı gözlemlenmektedir. مكال (*Mak l*) kelimesinin “*makale*” olarak Türkçeye geçişi bu dönüşüme örnektir. Bu tür ses değişiklikleri, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede daha kolay anlaşılmasına ve benimsenmesine katkı sağlayarak dilin doğal akışını desteklemektedir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçede, farklı kelime yapıları ve işlevlerine göre çeşitlendiği görülmektedir. Bu kelimeler; isim, fiil ve sıfat gibi dilbilgisel kategorilere ayrılarak değerlendirilebilir. Örneğin “kitap” bir isim, “yazmak” bir fiil ve “güzel” bir sıfat olarak Arapça kökenli kelimelere örnek teşkil etmektedir (2010: 12). İsimlerin çoğunlukla nesne adları olarak kullanıldığı fiillerin eylemleri ifade ettiği ve sıfatların ise isimleri niteleyerek anlam derinliği kazandırdığı belirtilmektedir. Ayrıca, bazı Arapça kökenli kelimelerin Türkçede ekler aracılığıyla yeni türevler kazanarak kullanıma girdiği ifade edilmektedir. Örneğin *sekte* kelimesi *sekti* biçiminde, *dar* kelimesi ise *daralan* şeklinde türemiş örneklerdendir. Bu tür sınıflandırmalar, kelimelerin kökenlerinin dil içerisindeki görevlerinin ve kullanım alanlarının daha net anlaşılmasına katkı sağlamakta; Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki yeri ve fonksiyonlarını daha belirgin hâle getirmektedir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki morfolojik ve fonolojik uyum süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan örnek incelemelerin önemli katkılar sağladığı belirtilmektedir. Kılıç, Arapça kökenli bir isim olan “kalem” kelimesi üzerine yapılan analizler, kelimenin Türkçedeki morfolojik yapısını ortaya koymaktadır. Örneğin “kalemler” şeklindeki çoğul yapının, Türkçenin eklemeli dil yapısıyla nasıl uyum sağladığını ve Arapça kökenli kelimenin bu yapıya nasıl adapte olduğunu göstermektedir (2019: 321). Bu tür örnekler kelimenin yalnızca morfolojik değil, fonolojik olarak da Türkçeye uyum sağladığını ortaya koyar. Benzer şekilde, *ilm* kökünden türeyen *ilim* kelimesi, Türkçede kazandığı derin anlam katmanlarıyla bu dönüşüm sürecine örnek teşkil etmektedir. Yapılan bu incelemelerin, kelimelerin kökeninin ötesinde, Türkçedeki kullanımları, anlam genişlemeleri ve bağlamsal işlevleri hakkında da dilbilimcilere kapsamlı bir bakış sunduğu ifade edilmektedir. Böylece, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye etkisi ve geçirdikleri değişimler daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilebilmektedir.

Fonemik seviye, dil sisteminin önemli katmanlarından biri olup kelimelerin sesleri ile yapıları arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bisnani, Arapçadaki her sesin belirli bir anlam taşıdığını ve kelimelerdeki seslerdeki küçük farklılıkların bile anlam değişikliklerine yol açabileceğini ifade etmiştir (2007: 35). Sesbilgisel seviye ise harflerin  ıkışları ve sesleri ile

ilgilidir. Sâran, Arapçada 34 farklı ses bulunduğunu ve bu seslerin iki ana gruba ayrıldığını belirtmiştir (1997: 125).

Arap alfabesindeki sessiz harflerin sayısının 29 olduğunu kabul eden Halil B. Ahmed el-Ferahidî, her bir harfin kendine özgü bir mahrece sahip olduğunu vurgulamaktadır (2007: 57). Bunun yanı sıra, dil veya boğazla doğrudan temas etmeden üretilen harflerin sayısının dört olduğunu ve bu harflerin "ا, ء, ي, و" olduğunu ifade etmektedir (2007: 57).

Arapçada sesli harfler, harekeler ile ifade edilen altı temel ses üzerinden incelenir. AbdulTevâb, bu seslerin kısa ve uzun şekilde sıralandığını, "ي" harfinin hem sesli hem de sessiz harf olabileceğini belirtmiş ve sesli "ي" harfinin uzatılarak uzun hareke şeklinde telaffuz edildiğini ifade etmiştir (1997: 61). Türkçede ise sesli harflerin sayısının sekiz olduğu ve bunların dört ana başlık altında toplandığı belirtilmiştir (1997: 61).

Türkçedeki bazı sessiz harflerin Arapçada doğrudan karşılık bulmadığı belirtilmektedir; örneğin, "i, o, ö, ü" gibi harfler Arapça alfabede yer almamaktadır (Abdulfettah, 2010: 64). Bununla birlikte, Arapçadaki altı sesli harfin (kısa ve uzun) Türkçedeki sesli harflerle karşılaştırıldığında, Türkçede kullanılan tüm sesli harflerin kısa olduğu ifade edilmektedir (AbdulTevâb, 1997: 61).

Türkçe ve Arapça arasındaki benzer ve farklı fonemik özelliklerin karşılaştırılması, Arapça öğrenen Türkçenin anadili olan kişiler için öğrenme sürecindeki zorlukları anlamada yardımcı olabilir. LaDeux, yabancı dil öğrenme sürecinde, kişinin önceki dil bilgileri ile şekillenen ilerlemenin önemini vurgulamıştır (1995: 46). Bu bağlamda, Türkçe ve Arapça arasındaki fonemik farkların bilinmesi, bu dillerin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların önceden tahmin edilmesini sağlar.

Dil öğrenen kişilerin fonetik yeteneklerine dayalı olarak yaptıkları hataların somutlaştırılmasının ve bu hatalara uygun çözüm önerilerinin sunulmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Saeli, bu çözüm önerilerinin etkili olabilmesi için öğrencinin kendi hatalarını fark edip düzeltmesi gerektiği vurgulanmaktadır (2021: 72).

Arapça öğrenen bireylerin, kendi anadillerinin kurallarını ikinci bir dilde bulmalarının zor olduğu vurgulanmaktadır. İşler, özellikle Türk asıllı öğrencilerin, uzun fetha, uzun kesra ve uzun damme gibi seslerin okunuş sürelerini, Türkçedeki karşılıklarına benzer biçimde öğrenmeleri ve bu seslerin niteliklerini kavramaları durumunda, bu sesleri doğru ve özenli bir şekilde telaffuz edebilecekleri ifade edilmektedir (2001: 245). Öğrencinin dilsel olguları ne kadar iyi anlayıp açıklayabilirse, öğrenme süreci de o denli başarılı olur. Ayrıca, seslerin mahreçlerini öğrenme sürecinde ses laboratuvarlarının önemli

bir katkı sunduğu; ancak bu laboratuvarların dil öğretimindeki tüm sorumluluğu üstlenemeyeceği, çünkü dilin yalnızca teorik bilgiyle değil, aynı zamanda nitelikli eğitim, deneyim ve tekrarlarla kazanılabilecek bir yetenek olduğu da belirtilmektedir (2001: 250). İşler (2001: 248) yaş faktörünün sesleri öğrenme konusunda önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Öğrencinin yaşı küçükse, sesleri ana dilindeki telaffuza daha yakın bir şekilde çıkaracağını ve genç yaşın, ikinci dildeki seslerin telaffuzunu diğer diller için de daha uygun hale getireceğini ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak küçük yaşlardaki çocukların konuşma organlarının değişime daha elverişli olmasını göstermektedir. Yetişkinlerde ise seslerin belirli bir şekilde kullanımına alışmanın, konuşma organlarını ikinci dildeki seslere tepki verme açısından daha zayıf ve uyumsuz hale getirebileceğini, zamanla dil ve konuşma organlarının telaffuz becerilerinin aşındırılabilirliğini açıklamaktadır (2001: 248).

Dil öğrenme sürecinin, alıştırmaya ihtiyaç duyan bir grup kastan başka bir şey olmadığını ve yaşın, bu kasların tepkilerini kontrol edebilme yeteneğiyle doğrudan ilişkilendirildiğini öne sürmektedir (2001: 252). İkinci dildeki hâkimiyetsizlik durumunun "dilsel taşlaşma" olarak adlandırıldığını ve bu durumu İbn Haldun tarafından şu şekilde ifade edildiğini aktarmaktadır: "Sındî elli yıl uğraşsa 'da' harfini 'ج' yapamaz" İfadesini kullanmıştır (1995).

Dilin öğrenilmesinin bir sanatı ya da mesleği öğrenmeye benzediği düşüncesi öne sürülmektedir. Bu bağlamda, İbn Haldun'un dil melekelerini bir endüstri alanı gibi değerlendirdiği ve dil öğreniminin de tıpkı bir zanaat gibi tekrar ve uygulama yoluyla kazanıldığını ifade ettiği aktarılmaktadır (1995). Bununla birlikte Stockton, melekelerin doğrudan eylemlerin tekrarıyla kazanılmadığını savunan İbn Haldun'un, eylemin önce geldiğini; bir sıfatın özneye dönüştükten sonra tekrarlanan bir hâl aldığını belirttiği ifade edilmektedir. Ancak yine de bu süreçte tekrarın önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (2020: 121).

Arapçanın Türkçeye etkisi tarihsel, kültürel, fonolojik ve morfolojik boyutlarıyla çok katmanlı bir dilsel etkileşim süreci olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte, İslam'ın kabulüyle hız kazanan Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye girişi yalnızca söz varlığını değil, aynı zamanda dilbilgisel yapı, ses sistemi ve anlam dünyasını da derinden etkilemiştir. Arapça seslerin Türkçeye uyarlanması sırasında meydana gelen ünsüz ve ünlü değişimleri, kelimelerin hem telaffuzunu hem de işlevini yeniden şekillendirmiş; Türkçenin eklemeli yapısına uyum sağlamak adına birçok morfolojik dönüşüm yaşanmıştır. Fonolojik düzeyde ise Arapçadaki bazı seslerin Türkçede doğrudan karşılığının bulunmaması, ses değişimlerini

zorunlu kılmış ve bu dönüşümler dilin doğallığına katkı sağlamıştır. Ayrıca, dil öğrenimi sürecinde bireyin yaşının, fonetik farkındalığının ve alıştırma düzeyinin öğrenme başarısı üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Tüm bu bulgular, Arapçanın Türkçedeki izlerini sadece bir kelime aktarımı değil, aynı zamanda dilin evrimsel bir zenginleşme süreci olarak değerlendirmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda, Arapça-Türkçe etkileşimi hem dilbilimsel hem de sosyokültürel düzeyde incelenmesi gereken önemli bir olgudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNLÜ VE ÜNSÜZ UYUMU

Ünlü ve ünsüz uyumu, Türkçenin temel fonetik kurallarından biridir ve bu uyum, dildeki kelimelerin hem anlamını hem de akıcılığını etkiler. Türkçede sesli harflerin birbirleriyle olan ilişkisi, kelimelerin meydana gelmesinde büyük rol oynar. Arapça kökenli kelimeler, Türkçeye geçtiğinde bu uyum kurallarına tabi tutulmakta, bazı durumlarda ise Türkçe yapısına uygun hale getirilerek uyumsuzluk gösterebilmektedir. Örneğin Arapça kökenli *salah* kelimesi Türkçede *salahlık* şeklinde kullanılabilirken burada ünlü uyumunun sağlandığı görülmektedir. Ancak, bazı durumlarda Arapça kelimeler Türkçeye geçerken ünlü uyumsuzluğu da ortaya çıkabilmektedir.

Arapça kökenli kelimelerde ünlü uyumu, Türkçede sıkça görülen bir özellik olmakla birlikte, bazı Arapça kelimelerde ünlü uyumsuzluğu da gözlemlenmektedir. Örneğin kısa ve uzun sesli uyumu dikkate alındığında, *tekbir* kelimesi Türkçede “tekrar” gibi benzer bir yapıda kullanılabilirken “kabir” kelimesinin birebir uyumu sağlamakta zorlandığı görülmektedir. Bu tür durumlar, dilin doğal akışında çeşitli değişimlere yol açmakta ve bazı kelimelerin telaffuzunda yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Bu nedenle, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uyumu sürecinde, ünlü uyumunun sağlanması için eklemelerin ve değişimlerin yapılması dilin akıcılığını artırmaktadır. Türkçede, birçok Arapça kökenli kelimenin sonundaki sesli harfler, Türkçenin ünlü uyumu kurallarına göre yeniden şekillendirilmiştir.

Arapça ve Türkçede sesli harflerin kullanımı ve değişimi, bu dillerin fonetik yapısındaki belirgin farklılıkları gözler önüne sermektedir. Arapçadaki sesli harflerin Türkçede bulunmayan bazı özelliklere sahip olması, bu kelimelerin Türkçede nasıl adaptasyon sürecine girdiğini göstermektedir. Örneğin Arapçadaki uzun ve kısa ünlüler Türkçede tamamen farklı şekilde karşılanmaktadır. Türkçede *e* ile *i* sesleri arasında net bir ayrım varken Arapçada bu seslerin kullanımı daha geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Bu durum, Arapça kelimelerin Türkçeye geçtiğinde, bazı sesli harflerin Türkçedeki karşılıkları ile değişmesine neden olabilmektedir. Örneğin *kurrâ* kelimesi Türkçede *kurra* şeklinde kalarak değişim göstermiştir. Sonuç olarak Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişindeki sesli harflerin kullanımı, bu kelimelerin fonetik bütünlüğünü koruyabilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.1. Arapça Kökenli Kelimelerde Ünlü Uyumu ve Uyumsuzluğu

Arapça kökenli kelimeler, Türkçeye büyük bir kelime dağarcığı kazandırmış olup bu kelimelerin Türkçedeki kullanımı sırasında ünlü uyumu kurallarının nasıl uygulandığı dilin anlaşılabilirliğini ve dilbilgisel uyumunu doğrudan etkileyebilmektedir. Ünlü uyumu, sesli harflerin birbirleriyle uyum içinde olması gerekliliğini belirler ve Türkçeye geçmiş Arapça kelimelerde bu kurallar çoğunlukla geçerliliğini korur. Türkçede ünlü uyumu, iki ya da daha fazla sesli harfin bir arada bulunduğu kelimelerde seslilerin uyumlu bir şekilde kullanılmasını ifade eder. Örneğin Abazoğlu "kalem" kelimesinin Türkçede ünlü uyumuna uygun olarak akıcı bir biçimde kullanıldığını belirtmektedir (2023: 308).

Arapça kökenli bazı kelimelerde ünlü uyumsuzluğu gözlemlenebilmektedir. Bu uyumsuzluk, genellikle kelimenin kökeninde yer alan ve Türkçede bulunmayan seslerin varlığından kaynaklanır ve telaffuz güçlüklerine yol açabilir. Aksan, Arapçada صابي (*sabi*) olarak geçen kelimenin Türkçeye geçtiğinde ünlü uyumsuzluğundan dolayı farklı bir biçim gibi algılanabileceğini ifade etmektedir (2016: 55). Bu tür kelimeler, Türkçedeki dil kurallarına uyum sağlayacak şekilde bazı dönüşümlere uğrar, ancak bu dönüşümler, kelimenin köken yapısını zedelemekten kaçınır. Bu durum, Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçtiği süreçte dilin doğal yapısına uyum sağlanarak hem köken hem de Türkçedeki dil kuralları arasındaki dengeyi korur.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişinde ünlü uyumunun etkisi, genellikle kelimelerin morfolojik yapısı ile ilgilidir. Boyalık, bazı Arapça ünlü harflerinin Türkçede farklı biçimlerde algılanarak anlam değişikliklerine neden olabileceğini belirtmektedir (2020: 49). Örneğin Türkçede yaygın olarak kullanılan *tazmin* kelimesi, Arapçadaki orijinal biçimi olan *ta'ziin*'den farklılık göstermektedir. Bu fark, Türkçede kullanılan kelimenin ünlü uyumuyla birleşerek farklı anlam katmanları yaratır. Bu tür kelimeler, Türkçeye adapte olurken hem ünlü uyumunu sağlar hem de anlam açısından daha zengin bir yapı kazanır. Ayrıca, bu adaptasyon süreci kelimelerin Türkçedeki kabul edilebilir biçimlere dönüştürülmesinde önemli bir rol oynar. Ayrıca, ünlü uyumsuzluğu Arapça kökenli fiil köklerinin Türkçedeki kullanımıyla da ilişkilidir. Altun, *darb* kökünden türetilen *darp* kelimesinin Türkçede "*darbi*" veya "*darba*" şeklinde kullanılmasının nadiren de olsa ünlü uyumsuzluğuna yol açabileceğini ifade etmektedir (2014: 56). Arapça kökenli fiil köklerinin, Türkçedeki eklemeli yapıyla etkileşime girerek uyumlu hale gelmesi bazen anlam kaymalarına neden olabilir. Türkçede "*sındır*" yerine "*sindirmek*" gibi fiil türetme işlemleri ile ünlü uyumu sağlanırken dildeki anlam kaymalarını engelleyebiliriz. Türkçeye

geçmiş bu fiil kökleri, dilin akıcılığını ve doğal yapısını koruyarak anlam kaymalarını en aza indirir.

Ünlü uyumunun sağlanması, dilin doğal akışı ve etkili iletişimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki ses yapısına uyum sağlaması hem telaffuz kolaylığı hem de anlam aktarımındaki doğruluk açısından dilsel bütünlüğü desteklemektedir. Türkçeye yerleşen bu kelimelerdeki ünlü uyumu ya da uyumsuzluğu, dilin morfolojik yapısına entegrasyon düzeyini yansıtmaktadır. Bu durum, kelimelerin anlamlarının zamanla nasıl değiştiğini ve nasıl içselleştirildiğini de ortaya koymaktadır. Dilsel etkileşimlerin bu yönü, yalnızca sözcüklerin doğru kullanılmasını değil, aynı zamanda Türkçenin ifade zenginliğini de pekiştirmektedir. Bu bağlamda, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede doğru kullanımıyla dilin zenginliğinin arttığını vurgulayan İmer, ünlü uyumunun Türkçedeki iletişim gücünü destekleyen temel unsurlardan biri olduğunu ifade etmektedir (2011: 13).

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde gözlemlenen uyum ve uyumsuzluklar, Türkçenin tarihî gelişimi ve yapısal özellikleri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Arapçanın köklü ve zengin bir dil olması, çok çeşitli kök yapıları içermesiyle birlikte, bu kelimelerin Türkçeye adapte edilmesinde belirli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kelimelerin türetilmesi ve çekimlenmesi aşamalarında yaşanan farklılıklar, bazı ünlü harflerin Türkçedeki uyum kurallarına tam olarak uymasını zorlaştırabilmektedir. Bununla birlikte, Arapçanın geniş sözcük dağarcığı Türkçede yeni anlam katmanları oluşturmakta ve aynı zamanda ünlü uyumu üzerinde doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu etkileşim, Türkçenin dilbilgisel yapısının dönüşümüne katkı sağlarken, dilin çok katmanlı ve zengin bir yapıya evrilmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu sürecin Türkçenin ifade gücünü ve sözcük çeşitliliğini artırdığını belirten Karaca, Arapçadan alınan kelimelerle dilin zenginleştiğini vurgulamaktadır (2011: 11).

Arapça kökenli kelimelerde ünlü uyumunun sağlanmasının, dilin fonolojik yapısıyla doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Türkçede ses uyumu kurallarının oldukça katı bir şekilde belirlendiği buna karşılık Arapçada sesli harf kullanımının daha esnek olduğu vurgulanmaktadır (2019: 10). Bu bağlamda, *zikir* kelimesinin Arapçadaki *dhikr* kökünden türediği ve Türkçede ünlü uyumuna uygun biçimde düzenlendiği belirtilmiştir. Ancak bazı durumlarda, sesli harflerde yapılan değişikliklerin kelimenin anlamında sapmalara neden olabileceği ve bunun iletişimde güçlükler yaratabileceği ifade edilmektedir. Sesli harf değişimlerinin anlam kaymalarına yol açabileceği özellikle vurgulanmıştır (2019: 10).

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde gözlemlenen evrimin, Türkçenin kültürel ve dilsel yapısını yansıttığı ifade edilmektedir. Bu etkileşim sayesinde, özellikle kelimelerin sonundaki ünlü harflerin Türkçeye uyarlanma biçimleri değişmiş; bu değişim, kelimelerin hem akıcılığına hem de anlamına katkı sağlamıştır (2013: 35). Türkçede ses uyumu kurallarının bu süreçte uygulanması, dilin tarihsel evriminin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, kelimelerin Türkçeye adaptasyonu sırasında yaşanan dönüşümlerin, iki dil arasındaki etkileşimin ne denli derin olduğunu ortaya koyduğu vurgulanmaktadır (2013: 35).

Bazı Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçmiş şekilleri, ünlü uyumsuzluğunun etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu duruma örnek olarak "müze" kelimesi gösterilmekte; kelimenin Arapça kökenli olmasına rağmen Türkçeleşmiş hâlinin ses uyumu kurallarına tam olarak uymadığı belirtilmektedir (2010: 16). Bu tür uyumsuzlukların, kelimenin Türkçeye tamamen entegre olmasını engellediği ve yer yer anlam eksikliklerine veya yanlış anlamlandırmalara neden olabileceği ifade edilmektedir. Dil kurallarına uygun kullanılmayan kelimelerin bu tür sorunlara yol açabileceği vurgulanarak bu durum Türkçedeki dil uyumu gücünün önemini gösteren bir örnek olarak değerlendirilmektedir (2010: 16).

Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişinde özellikle akademik ve bilimsel terminolojide görülen ünlü uyumsuzluğu, dikkat çeken bir sorundur. Bu durumun, Türkçenin dilbilgisel yapısı ve fonetiğine tam olarak uymayan bazı kavramların anlamında belirsizliklere neden olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, bilimsel literatürde terimlerin daha anlaşılır olabilmesi için ünlü uyumu kurallarına özen gösterilmesi gerektiği bu kuralların akademik dilin netliğini sağladığı ifade edilmektedir (2012: 64).

Türkçedeki ünlü uyumsuzluğu, yalnızca bir sorun olarak değil, aynı zamanda dilin kültürel ve tarihsel yapısının bir yansıması olarak da değerlendirilmektedir. Arapça kökenli kelimelerin bu uyum süreci, Türkçenin dinamik yapısını ortaya koymakta ve söz konusu kelimelerin tarihsel derinliğine işaret etmektedir. Bu yaklaşım, dilbilgisel farkındalığın gelişmesine de katkı sağlamaktadır (1997: 31).

Ünlü uyumsuzluğunun etkisi, bazı örnek kelimeler üzerinden de gözlemlenebilmektedir. Örneğin *jebhe* kelimesi Arapçadaki "j" harfinin türemiş olup Türkçede *cephe* şeklinde kullanılmaktadır. Bu tür ses ve yazım farklılıklarının yanlış anlaşılmalara veya hatalı kullanımlara yol açabileceği vurgulanmakta; kelimenin doğru

biçimiyle aktarılması için Türkçedeki ses uyumu kurallarına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir (2011: 6).

Osmanlı Türkçesi döneminde Arapça ve Farsça etkisiyle dile giren kelimeler, Türkçeye entegre olurken ünlü uyumu açısından çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Bu süreçte, özellikle kelimelerin sonundaki ünlü harflerin Türkçeye uyarlanmasında biçimsel değişiklikler yaşandığı bu dönüşümlerin Türkçenin tarihsel gelişimini anlamada önemli veriler sunduğu aktarılmaktadır (1997: 15).

Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimelerin anlamları da zamanla değişime uğrayabilmektedir. Bu anlam farklılıklarının kelimelerin Türkçedeki bileşik ya da türev biçimlerinde ortaya çıkabildiği ve bu değişimlerin çoğunlukla ünlü uyumu kurallarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Kelimelerin doğru biçimde kullanılması, anlamın sağlıklı bir şekilde aktarılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Edebi metinlerde ise Arapça kökenli kelimelerin uyumu, dilin estetik boyutunu güçlendirmektedir. Bu kelimelerin uyumlu biçimde kullanımı, özellikle şiir gibi türlerde metnin akıcılığını ve anlatım gücünü artırmakta, dilin derin anlam katmanlarını daha etkili bir şekilde ortaya koymaktadır (2020: 54).

Dil öğretimi açısından değerlendirildiğinde Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye uygun biçimde aktarılması büyük önem taşımaktadır. Eğitim materyallerinde bu kelimelerin dilbilgisel kurallara uygun olarak öğretilmesi, öğrenen bireylerin dili daha doğru ve etkin bir şekilde kullanmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, doğru biçimlerin öğretilmesi, dil eğitiminde temel bir aşama olarak kabul edilmektedir (2011: 84).

3.1.1. Ön-arka (kalınlık-incelik) uyumu

Türkçede ünlü uyumu söz konusu olduğunda alıntı kelimelerde bu uyumun aranmayacağından bahsedilip ünlü uyumsuzlukları istisnai kabul edilir. Altun’a göre ise Türkçedeki alıntı kelimeler de ünlü uyumları açısından değerlendirilmeli ve istisna kabul edilen haller ön ünlü-ön damak ünsüzü / art ünlü-art damak ünsüzü uyumu ile açıklanmaya çalışılmalıdır (2012: 57). Türkiye Türkçesinde önlük-artlık uyumu “ön ünlü-ön ünlü/ art ünlü-art ünlü” ve “ön ünlü- ön damak ünsüzü/art ünlü-art damak ünsüzü” şeklinde iki çeşittir. Esas Türkçe kök ve gövdeler söz konusu olduğunda “tamamlanmış” (art zamanlı); Türkçe ve alıntı kelimelerde “eklenme esnasında çıkan” (eş zamanlı) bir uyum olan ünlü-ünlü uyumunun öncelikli sayılması bir yanılgıdır. Esas Türkçe kelimelerde ünlü-ünsüz uyumu ise “tamamlanmış” (art zamanlı) bir uyumdur. Türkiye Türkçesinin ünlü-ünsüz

uyumunu *-ken*, *-ki* eklerinde ünlü-ünlü uyumunun önünde tuttuğu gözden kaçırılmamalıdır. Önlük-artlık uyumuna aykırı pek çok kelime Türkçeye girmiş; Türkçe bunları ünlü uyumuna sokmak yerine, ünlü-ünsüz uyumunu öncelemiştir. Aşağıda sıralanan örneklerde ünsüzler baz alınarak ünlü uyumuna uymayan kelimeler verilmektedir:

3.1.2.Ön damak ünsüzleri (/g/, /k/, /l/, /r/, /y/)

Türkiye Türkçesinde /k/, /g/, /l/ ünsüzleri artlık-önlük uyumunu ön damaksı (palatal) yahut art damaksı (velar) oluşlarıyla etkilemektedir. Clements-Sezer (1982, 233), “palatal” /k/, /g/, /l/ ünsüzlerinin sadece ön ünlülerle, velar /k/, /g/, /l/ ünsüzlerinin yalnız art ünlülerle bir arada bulunacağını savunmak mevzuyu çok basitleştirmek olacağını çünkü uyumsuz ünsüzlerin ünlü uyumuna uygun kelimelerde bulunabildiğini, uyumlu ünsüzlerin de uyumsuz kelimelerde görülebildiğini” belirtmektedir. Burada iki bakış açısının ayrıştığı nokta, Ergin’in bu kural ile sadece esas Türkçe kelimeleri kastediyor oluşudur. Büyüm oranda Türkçeleşen kelimelerde [art damak ünsüzü+art ünlü] ve [ön damak ünsüzü+ön ünlü] uyumu net olarak görülür. –ken (zarffil eki), -ki (aitlik eki) ve hangi örnekleri de bu duruma Türkçe kökenli örneklerdir. Yabancı dillerden dilimize giren kelime başında iki ünsüz arasında telaffuzda yahut yazımda beliren ünlülerin halinde de /k/, /g/, /l/ ünsüzlerinin ön damak ya da art damak oluşları etkilidir: grip (gırıp), klinik (kılınik), krem (kırem), kulüp (club), bulüz (blouse), vb. Clements-Sezer (1982: 241) bu durumu ünlü uyumunu bir sonraki heceye geçirmeyen parçacık (opaque segment) teorisi ile izah etmiş, böylelikle hem Türkçe kökenli hem de alıntı kelimelerdeki ünlü uyumsuzluklarını içeren bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamıştır. Son grup kelimeler bu teoriye göre açıklanacak olursa ünlü uyumunu yarıda kesen unsur (opaque segment), ikinci hecenin başındaki ön damaksı /l/, /r/ harfleridir. Arapça alıntı kelimelerde bu ünsüzlerin etkileri şu şekilde gözükmemektedir:

/k/ ön damak ünsüzünün ünlü aykırılışmasına sebep olduğu kelimelerden bazıları şunlardır: *helak+i*, *maktûb> mektup*, *taakkum> tahakküm*, vb. /l/ (yanal ünsüz) kelime başında ve yanında ön ünlü olduğu her durumda ön damaksıdır (palatal). Kelime sonunda kuralsız, kelime içinde ise uzun ünlünün yanında genellikle ön damaksı, onun haricinde art damaksıdır. Clements-Sezer “Yan ses” (yanal ünsüz) diye anılan ince /l/ harfinin Arapça alıntı kelimelerde ünlü aykırılışmasına yol açtığı örneklerden bazılarında gerileyici bazılarında ilerleyici etki görülmektedir (1982, 237). *Culûs> cûlus*, *fulân> filan*, *halâ> hela*, *halâl> helal*, *kal‘a> kale*, *kallâş> kalleş*, *karanful> karanfil*, *katl> katil*, *kalb+i*, *lutf> lütuf*, *luzûm> lüzûm*, *gusl> gusül*, *taḥammul> tahammül*, *taḥayyul> tahayyül*, *zulm> zulüm*, vb.

Clements-Sezer'e göre /r/, /t/ ünsüzlerinin de ünlü uyumu üzerinde etkisi bulunmaktadır ve ünsüzlerin artlık-önlük uyumuna tesiri bu beş ünsüzle kısıtlıdır: “/k/, /g/, /l/ ünsüzlerinin Türkçede ön damaksı (palatal) ve art damaksı (velar) olmak üzere iki temel tipi vardır. Bunların palatal yahut velar olacakları haller kaideli değildir. Yine palatal /r/ ve palatal /t/ hece sonlarında kuralsız bir şekilde bazı kelimelerde karşımıza çıkar. Bunların dışındaki durumlarda ünsüzlerin artlık-önlük uyumu açısından bir özelliği yoktur (1982, 233).

/r/: *garaž> garez, harf+i, aşûrâ> aşure, qadr> kadir, habar> haber, hancar> hançer, ruchan> rüçhan* örneklerinde ise ön damaksı (palatal) /r/ harfinin etkisi görülmektedir. Ancak harf+i örneği yanında zarf+ı gibi kelimeler Clements-Sezer'in (1981, 233) yukarıda alıntıladığımız kısımda bahsettiği düzensizlik örnekleridir. Türkiye Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerde ön damak /g/ ünsüzünün ünlü uyumunu etkilediği bir örnek tespit edilemedi. *Kâfir> gâvur* örneğinde ön damak ünsüzü-art ünlü biçiminde Türkçeye aykırı yapı sürdürülmüştür.

Art damak ünsüzleri (/g/, /k/, /ğ/, /l/) /k/ art damak ünsüzünün ünlü aykırılışmasına sebep olduğu örnekler:

*kındil> kandil, kıble> kible, kıdem> kidem, kısmet> kismet, kıymet> kıymet, vb. /k/ harfinin kelimedeki yer alan diğer seslerin etkisiyle ön damaksıllaştığı örnekler mevcuttur: bakıyye> bakiye, iknâ> ikna, ikrâr> ikrar, iktibâs> iktibas, iktidâr> iktidar, iktişâd> iktisat, iktidâ> iktiza, mevki> mevki, müstakîm> müstakim, mutlakıyyet> mutlakiyet, şarkıyyât> şarkiyat, müsteşrik> müsteşrik, mikdâr> mikdar, nakd> nakit, nakl> nakil, ta'kîb> takip, tasdik> tasdik, tatbîk> tatbik, tadyîk> tazyik, tebrîk> tebrik, tahkîk> tahkik, tahkîr> tahkir, tedkîk> tedkik, telkîn> telkin, tenkîd> tenkit, hakikat> hakikat, şevk> şevk, vakt> vakit, zevk> zevk, vb. nakl> nakil örneğinde ön damaksı /l/ harfinin etkisiyle çift ünsüz arasında ön ünlü türemiş bu da /k/ harfini arttan öne doğru getirmiştir. Fakat *nakd> nakit* örneğinde, olası ki önce /d/> /t/ değişimi oldu ve /t/ harfinin etkisiyle *vakt> vakit* benzeri bir değişme olmuştur. “k” harfi Arapçanın *ha, hi, sat, dat, ti, zi* ünsüzlerine nazaran daha çok örnekte ön damaksıllaşmakta; adı geçen kalın ünsüzlerin yanlarında umumiyetle art ünlüler bulunmaktadır. Bu eğilim zaman zaman ünlü uyumunu desteklemekte bazen uyumsuzluğa yol açmaktadır. *Hâsil> hasıl, mansib> mansıp, hâzir> hazır, muttaşil> muttasıl, munhasır> münhasır, mute'aşşib> mutaassıb, mustanîk> müstantık, şiddîk> şiddik, şifat> sıfat, şihhat> sıhhat, şila> sıla, vd. Uyumsuz örnekler: tînet> tynet, tîbbî> tıbbî, vd.**

3.1.3. Diğer ünsüzler

Dil ucu-diş ünsüzleri (/d/, /t/, /z/, /s/, /n/): /t/ ünsüzü Celements-Sezer'in saydığı ünlü uyumunu etkileyen seslerden biridir (1982, 233). *Takaddum* > *tekaddüm*, *tuccâr* > *tüccar*, *belâgat+i*, *dikkat+i*, *feragat+i*, *saat+i*, *sıhhat+i*; örneklerinde ‘‘t’’ harfinin tesiri görülmektedir. ‘‘ص’’ harfi ile belirtilen sesin Türkiye Türkçesinde art ünlüyü destekleyen bir ciheti olduğu yukarıda söylenmişti. ‘‘س’’ ve ‘‘ث’’ harfleri ile belirtilen sesler hem ön hem art ünlülerle uyumlu görünmektedir. Bu sesleri içeren ve ünlü uyumuna uymayan kelimelerden bazıları şunlardır: *bahs* > *bahis*, *sukûn* > *sükûn*, *sükût* > *sükût*, *tevârus* > *tevârüs*. Aşağıdaki seslerin ise ünlü uyumuna etkileri kaynaklarda belirtilmemektedir. /d/ *hadd+i*, *dunyâ* > *dünya*, *dustûr* > *düstur*, *duyûn* > *düyun*, *tesâduf* > *tesâdüf*, vb. /n/ *nufûs* > *nüfus*, *nufûz* > *nüfuz*, *nuşha* > *nüşha*, vb.

3.1.4. Diş eti-damak ünsüzleri (/c/, /ç/, /j/, /ş/)

Türkçede inceltici etkisi bulunan ünsüzler /ç/, /ş/, /y/ fonemleridir (2010, 68). Bunların ünlüleri inceltme etkileri alıntı kelimelerde de görülmektedir. /c/ Türkiye Türkçesinde /ç/ foneminden gelişmiş bir harf olarak benzer inceltme özelliğini taşır görülmektedir. /c/: *curûf* > *cüruf*, *cuzâm* > *cüzam*, *hucûm* > *hücum*, *vucud* > *vücut*; *hecâ* > *hece*; ‘*acz*’ > *aciz*, *hacm* > *hacim*, *hacz* > *haciz*, vb. ‘‘ş’’ harfinin inceltici etkisi Arapça alıntı kelimelerde çok az görülmektedir: *buşrâ* > *büşra*, *şumûl* > *şümul*, vb.

3.1.5. Çift dudak ünsüzleri (/b/, /p/, /m/) ile örnekler

Kaynaklarda çift dudak ünsüzlerinin ünlü uyumlarına dair bir malumat bulunmamaktadır: *rabb+i*, *tıbbî* > *tıbbî*, vb.

3.1.6. Diş-dudak (/v/, /f/) ünsüzleri

Kaynaklarda diş-dudak ünsüzlerinin de ünlü uyumlarına tesirine dair bir malumat bulunmamaktadır: *ķavm* > *ķavim*, *ķavs* > *ķavis*, *fucûr* > *fücur*, *futûr* > *fütur*, vb. Uzun ünlünün ünlü uyumundaki durumu Uzun ünlü, ünlü uyumundan muaf; Clement-Sezer'in ünlü uyumunu kesen, ilerletmeyen ‘‘opaque segment’’inden farklı olarak ‘‘etkisiz’’ gibi görülmektedir. Arapça vezinlerdeki ünlülerin Türkiye Türkçesinde de korunduğu kelimeler, uzun ünlülerin ünlü uyumuna etkisizliği ya da uyumlardan etkilenmeyişinin örnekleridir. Bu kelimelerde de ünsüzlerin ön veya art damaksı oluşları ile alakalı uyum kelimeye yer alan

öteki ünlülerin uyumundan daha önceliklidir. *Buhtân> bühthan, cuhelâ> cühela, delâlet> delalet, enbiyâ> enbiya, firâset> feraset, kifâyet> kifayet, lâceverd> lacivert, mebzûl> mebzul, mubâdele> mübâdele, mubârek> mübârek, mubâşir> mübaşir, musâmere> müsamere, mute'âkib> müteakip, mu'tedil> mutedil, mu'temed> mutemet, mu'tenâ> mutena, te'âmül> teamül, tezâhur> tezahür, zimnî> zımnî, vb.*

3.1.7. Düzlük-Yuvarlaklık (Dudak) uyumu

Düzlük yuvarlaklık uyumu yuvarlak ünlülerle çift dudak ve diş-dudak ünsüzlerinin etkilediği bir uyumdur. Bazı kelimelerde yuvarlak ünlünün, kelimeye bulunan diğer ünlüye benzediği ve düzeleştiği görülür. Şu örneklerde düz ünlü gerileyici ve uzaktan benzeşmeyi sağlamıştır: *fulân> falan, fursat> firsat*, şu örneklerde ise ilerleyici ve uzaktan benzeşme görülmektedir: *harnûb> harnıp, zakkum> zıkkım, zeytûn> zeytin*. Düz ünlünün yuvarlaklaşmasında ise kelimeye yer alan dudak ünsüzü ve yuvarlak ünlü belirleyicidir.

3.2. Arapça ve Türkçede Sesli Harflerin Kullanımı ve Değişimi

Arapça ve Türkçenin farklı dil ailelerine mensup olmalarına rağmen tarihsel süreç içerisinde yoğun bir etkileşim içinde bulundukları bilinmektedir. Karaca bu etkileşim, özellikle Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişinde sesli harflerin kullanımı ve dönüşüm süreçlerinde belirginleşmektedir. Arapçanın kısa ve uzun biçimleriyle üç ana sesli harf üzerine kurulu yapısının Türkçede sesli harflerin altı farklı sesle daha geniş bir yelpazede kullanılmasıyla karşılaştığında telaffuzda ve kelime uyumunda çeşitli farklılıkların ortaya çıktığı ifade edilmektedir (2011: 21).

Arapçadaki kısa ve uzun sesli harflerin anlam üzerindeki belirleyici rolü ile Türkçedeki sesli harflerin işlevselliği arasında önemli farklar bulunmaktadır. Özçakmak'a göre Arapçada *kat* “kesti” ve *katta* “kat edilir” örneklerinde görüldüğü gibi sesli harflerin uzunluk farkı doğrudan anlam ayırımına yol açmaktadır (2019: 105). Buna karşılık Türkçede sesli harflerin uzun ya da kısa oluşu, aynı ölçüde anlam farklılığı yaratmamaktadır. Türkçenin yapı itibarıyla kelime köklerine ve hece sayısına dayalı bir sistem üzerine kurulu olduğu ifade edilmektedir.

Türkçeye geçmiş olan Arapça kelimelerin sesli harflerinin önemli bir değişim sürecine tabi tutulduğu belirtilmektedir. Sav, Arapçada bulunan bazı sesli harflerin Türkçede yer almaması nedeniyle anlam değişikliklerine yol açabileceğine dikkat çekmektedir (2003: 56). *Sahrâ* kelimesinin Türkçede "sahara" biçiminde telaffuz edilmesi, /a/ ve /e/ fonemleri arasındaki değişimin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, Arapça kökenli

kelimelerin hece yapısına uygun hale getirilmesi için sesli harflerin değiştirilmesinin gerektiği ve bu sürecin hem telaffuzda uyumu sağlamak hem de dilin doğal akışını korumak açısından önemli olduğu ifade edilmektedir (2003: 59).

Arapça ve Türkçe arasındaki sesli harf değişiminin kelime türetimi ve fiil çekimlerinde önemli rol oynadığına dikkat çekilmektedir. Stachowski (2020: 34), Türkçede fiil köklerinin ek aldığı durumlarda, Arapça kökenli fiillerin genellikle uyumsuzluk gösterebildiğini belirtmektedir. *Katl* kökünden türeyen "katil" kelimesinin Türkçede aynı biçimde kullanılması, Arapçadaki sesli harflerin değişim sürecine örnek olarak sunulmaktadır. Ayrıca, Arapça fiil köklerinin Türkçenin dilbilgisi kurallarına uyum sağlamasının hem dilin dinamizmini artırdığı hem de anlam zenginliği kazandırdığı vurgulanmaktadır (2020: 30).

Türkçedeki sesli harflerin kullanımının ve değişiminin dilin gelişiminde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Al-Hashmi, zaman içinde Türkçenin hem Arapça hem de Batı dillerinden etkilenecek sesli harf dağarcığını zenginleştirdiğini belirtmektedir (2016: 49). Bu süreç, sesli harflerle ilgili önemli değişikliklerin ve yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olmuş; sesli harf uzunluklarının belirginleşmesine katkı sağlamıştır. Günlük kullanım ve edebi eserler yoluyla sesli harflerin değişimi dilin zenginleşmesine olanak tanımıştır (1994: 20).

Arapça ve Türkçe arasındaki sesli harf farklılıklarının sadece dilsel değil aynı zamanda sosyo-kültürel bağlamda da önem taşıdığı dile getirilmektedir. Işık (2015), dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kültür taşıyıcısı olduğunu vurgulamakta ve Arapçanın dini literatürdeki rolü sayesinde Türkçede daha fazla yer bulduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, sesli harflerin doğru kullanımı hem kelimelerin doğru anlamlandırılmasını hem de anlam derinliği yaratılmasını sağlamaktadır (2015: 125).

Sesli harflerin Türkçedeki eklemeli yapı üzerindeki etkisi de dikkate değerdir. Kaymaz (2007), Arapça kökenli kelimelerde sesli harf kullanımının, Türkçedeki türetim ve anlam genişletme süreçlerinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. *İlm* kökünden türeyen "bilgi" kelimesinin Türkçede farklı biçimlerde kullanılması, bu etkileşimin açık bir göstergesidir (2007: 407).

Arapça ve Türkçedeki sesli harf değişimi, dilin evrimi açısından temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Tülücü, bu tür değişimlerin kelimenin anlamını etkileyebileceğini belirterek, *khidmat* kelimesinden türeyen "hizmet" örneğini sunmaktadır

(1997). Bu tür değişimlerin hem ses hem de anlam yönünden derinlik kazandırdığı ve dilin toplumsal yaşamdaki işlevselliğini artırdığı ifade edilmektedir (1997).

Kültürel etkileşimle birlikte sesli harflerin işlevselliği de zenginleşmiştir. Aksan, Türkçe ve Arapça arasındaki karşılıklı ilişkinin, sesli harflerin kullanımında yeni varyasyonların oluşmasına neden olduğunu ve bu sürecin dijital iletişim platformlarında daha da hızlandığını belirtmektedir (2016: 50).

Sesli harflerin değişimi, yalnızca dilsel değil, aynı zamanda öğretimsel bir mesele olarak da karşımıza çıkmaktadır. Altun, Arapça kökenli kelimelerde sesli harflerin doğru aktarımının, dil öğrenme sürecinde önemli rol oynadığını ve doğru telaffuz ile anlam kavrayışını kolaylaştırdığını belirtmektedir. Eğitimde, sesli harflerin uygun biçimle öğretilmesinin dilsel yeterliliği artırdığı ifade edilmektedir (2012: 57).

Türkçenin tarihsel gelişiminde Arapça ve Farsça ile olan ilişkiler, yalnızca kelime dağarcığını değil ses yapısını da etkilemiştir. Tosun, Osmanlı döneminde bu dillerin resmi yazışmalarda ve edebi dilde etkin biçimde kullanıldığını bu sürecin Türkçedeki ses sisteminin gelişimine katkı sağladığını vurgulamaktadır (2017: 444).

Sesli harflerdeki değişimin kelime telaffuzu ve anlamı üzerindeki etkileri çeşitli araştırmalarda da gözlemlenmiştir. Küçük, bazı Arapça kökenli kelimelerin Türkçede telaffuzlarında görülen sesli harf değişikliklerinin anlam değişimine işaret ettiğini ifade etmektedir (2018: 52).

Türkçedeki sesli harf sisteminin gelişimi, dilin dinamik yapısına katkı sunmuştur. Özkül, farklı dillerden alınan kelimelerin, özellikle İngilizce kökenlilerin Türkçeye geçişinde sesli harf uyumunun nasıl sağlandığını örneklerle açıklamaktadır. Bu gelişim, Türkçenin zenginleşmesinde etkili olmuştur (2016: 17).

Sesli harflerin iki dildeki fonetik farklılıklarını ortaya koyan çalışmalar, karşılaştırmalı dilbilim açısından önem taşımaktadır. Altun, Türkçedeki sesli harflerin daha çeşitli ve belirgin bir yapıya sahip olduğunu Arapçadaki sınırlı sesli harf sisteminin Türkçede özgün telaffuzlara evrildiğini belirtmektedir. Özellikle "u" sesinin "ü" veya "o" ile değişimi bu sürece örnek teşkil etmektedir (2012: 16).

Toplumsal alanda sesli harf değişikliklerinin etkisi de göz ardı edilmemelidir. İşler, sosyal medya gibi dijital ortamlarda gençler arasında kullanılan kelimelerde sesli harf değişikliklerinin yaygınlaştığını bunun da dilin evrimine tanıklık ettiğini belirtmektedir (1997: 47).

Arapça ve Türkçenin farklı dil ailelerine mensup olmalarına rağmen tarihsel süreçteki yoğun etkileşimleri, özellikle Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye geçişinde sesli harflerin dönüşümünü belirgin hale getirmiştir. Arapçadaki kısa ve uzun sesli harflerin anlam belirleyici rolü, Türkçede sesli harf uzunluğunun sınırlı işlevselliğiyle karşılaşmış, bu durum telaffuz, anlam ve yapısal uyum açısından farklılıklar doğurmuştur. Akademik çalışmalarda örneklerle gösterildiği üzere kelime kökleri, fiil çekimleri, ek uyumu ve anlam genişlemesi gibi dilsel süreçlerde sesli harflerin değişimi önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, Arapçadaki bazı seslerin Türkçede karşılığının olmaması nedeniyle telaffuz ve anlam kaymaları yaşanmakta, bu da kelimelerin Türkçeye adaptasyonunu etkilemektedir. Bu süreç, sadece dilbilimsel değil, aynı zamanda sosyo-kültürel, öğretimsel ve tarihsel bir bağlama da sahiptir. Sesli harflerin Türkçedeki evrimi; edebi metinlerden resmi yazışmalara, günlük konuşmalardan dijital ortamlara kadar geniş bir yelpazede Türkçenin gelişimine katkı sağlamış, dilin fonetik ve semantik zenginliğini artırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TELAFFUZ VE YAZIM FARKLILIKLARI

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin telaffuz ve yazım özellikleri, dilbilimsel açıdan oldukça önemli bir inceleme alanıdır. Bu kelimeler, sadece birer sözcük aktarımları olarak değerlendirilmemeli; aynı zamanda Türkçenin ses yapısı, fonetik evrimi ve yazılı normlarının oluşumu sürecinde geçirdiği dönüşümlerin yansımaları olarak ele alınmalıdır. Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye dâhil olmasıyla birlikte hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde birtakım uyarlamalar ve sadeleştirmeler meydana gelmiş; bu durum zamanla dildeki standartlaşma çabalarıyla şekillenmiştir.

Bu bölümde öncelikle, yazı dili ile konuşma dili arasında gözlemlenen telaffuz farklarına odaklanılacaktır. Arapça ses yapısına özgü bazı harflerin ve seslerin Türkçede karşılık bulamaması ya da halk arasında farklı şekillerde telaffuz edilmesi, bu farklılıkların temelini oluşturmaktadır. Konuşma dilindeki bu değişkenlikler, zamanla yazıya da etki etmiş ve bazı kelimelerin yazımı halk telaffuzuna yaklaşacak biçimde sadeleşmiştir.

Ardından, Arapça kökenli kelimelerin Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Yazım Kılavuzlarındaki biçimsel sunumu ele alınacaktır. Bu noktada, söz konusu kelimelerin yazımının tarihsel süreçte ne gibi değişikliklere uğradığı, düzeltme işareti kullanımı, ünlü uyumu ve sadeleştirme politikaları çerçevesinde değerlendirilecektir. Aynı zamanda, sözlükler ve yazım kılavuzları arasında yer alan uygulama farklılıkları da tespit edilerek normatif ve tanımlayıcı dil anlayışlarının imla üzerindeki etkisi ortaya konulacaktır.

4.1. Yazı Dilinde ve Konuşma Dilinde Arapça Kökenli Kelimelerin Telaffuz Farklılıkları

4.1.1. Ses Uyumu Açısından Ünlü Türemesi

Arapçadan Türkçeye geçen birçok kelime, Türkçenin ünlü uyumuna uydurmak amacıyla çeşitli ses eklemeleri yapılmıştır. Örneğin Arapça *أمر* (*emr*) kelimesi, Türkçede *emir* olarak telaffuz ve yazılır. Aksu, benzer şekilde *شهر* (*şhr*) kökünden gelen *şehir* kelimesinde de ünlü türemesi söz konusudur (2022: 287). Bu tür eklemeler, sadece fonetik kolaylık değil, aynı zamanda kelimenin Türkçeye daha doğal bir şekilde uyarlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

4.1.2. Telaffuzda Nispet Ekleri ve Düzeltme İşareti

Nispet eki olan “-î” (ي) Arapçadan Türkçeye geçerken ya düz “i” harfiyle ya da düzeltme işareti (ˆ) ile yazılmaktadır. Ancak bu uzunluk Türkçede telaffuzda genellikle kaybolur. Örneğin *millî*, *ticarî* gibi kelimelerde yazıda şapka kullanılsa da konuşma dilinde bu uzunluk belirgin değildir. Demirtürk ve Yayla, bu fark hem dilin evrimi hem de sadeleştirme eğilimleriyle ilişkilidir (2019: 41; 2021: 180).

4.1.3. “š” (Te Merbûta) Harfinin Açık “t” Dönüşümü

Arapçada özellikle dişil kelimelerin sonunda yer alan “š” harfi, Türkçeye geçerken çoğu zaman açık *t* harfiyle yazılmış ve telaffuz edilmiştir. Bu durum *cemiyet*, *şeriat*, *siyaset* gibi kelimelerde görülmektedir. Yayla hem yazımda hem telaffuzda bu dönüşüm Türkçeye yerleşmiş, ancak Arapçadaki orijinal yapıdan uzaklaşmıştır (2021: 182).

4.1.4. “ض” Harfinin “z” Harfine Dönüşümü

Arapçadaki “ض” harfinin Türkçeye geçişinde çoğunlukla “z” harfiyle karşılandığı görülür. *Ramazan*, *nizam*, *intizam* gibi kelimeler bu dönüşümün örneklerindendir. Yıldız, ses farklılığı, yazı dili ile konuşma dili arasında doğrudan bir uyum sorunu yaratmasa da köken bilinci açısından farklılık oluşturur (1999: 18).

4.1.5. Telaffuz ve Yazı Biçimi Arasındaki Uyum Sorunu

Türkçeye geçen Arapça kökenli kelimeler, genellikle yazıldığı gibi okunmamakta; özellikle bazı harfler, Türkçedeki ses yapısına uydurularak farklı telaffuz edilmektedir. Yıldız, Arapçadaki “ع, ء, غ” gibi gırtlaksız harfler Türkçede karşılık bulamamakta ve bu sesler yer yer düşmekte ya da başka seslerle ikame edilmektedir (1999: 323).

Örnekler:

- “غ” harfi yerine *g* ya da *ğ* harfi: *ğurbet* > *gurbet*
- “ع” harfi yerine *h* harfi: *unnab* > *hünnap*
- Kelime sonunda /ع/ -/ء/ düşmesi: *meta* > *metalı*, *sema* > *semah* (1999: 323).

4.1.6. Düzeltme İşareti (ˆ) ve Telaffuz

Düzeltme işareti (ˆ) uzun ünlüleri belirtmek amacıyla kullanılsa da bu işaretin konuşma dilindeki karşılığı zamanla ortadan kalkmıştır. Demirtaş ve Aksu, *hâl* ve *hal*, *kâr* ve *kar* gibi kelimeler hem anlam hem de telaffuz açısından farklılık gösterse de halk arasında bu ayırım sıklıkla göz ardı edilmektedir (2023: 6; 2022: 290).

4.1.7. Yazı ve Konuşma Dili Arasındaki Uyum Sorunları

Arapça kökenli birçok kelimenin yazılı biçimi ile halk arasındaki telaffuzu arasında önemli farklar gözlemlenmektedir. Bu farkların temelinde ses düşmesi, ünlü uyumu, Türkçeye özgü fonetik yapı ve halk ağzı etkileri yer almaktadır. Tezcan-Aksu, *hâlâ* kelimesi günlük konuşmada sıklıkla *hala* şeklinde düzleşmiş biçimde kullanılmakta, bu da anlam karışıklığına yol açabilmektedir (2012: 3). Yıldız, yazı dili ile konuşma dili arasındaki bu farkların bir süreklilik içinde değerlendirildiğini ve halkın söyleyiş biçiminin zamanla yazıya da yansıdığını belirtir (1999: 324). Bu durum, dilin canlılığı ve kullanım sıklığına bağlı değişimlerin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde yazı dili ile konuşma dili arasında önemli telaffuz farklılıklarının bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu farklılıkların temelinde, Türkçenin ses uyumu kuralları, halk ağzının etkisi, fonetik sadeleşme eğilimleri ve tarihsel süreçteki standartlaşma çabaları yer almaktadır. Özellikle ses uyumu açısından meydana gelen ünlü türemeleri, Türkçenin doğal ses yapısına uyumu sağlama yönündeki bir zorunluluğun sonucu olarak değerlendirilebilir. Kapalı /t/ foneminin açık /t/ fonemine dönüşmesi, ‘ض’ harfinin /z/ fonemiyle karşılanması ve /ع/- /غ/- /ء/ gibi gırtlaksız seslerin Türkçede karşılığını bulamaması, yalnızca fonetik değil aynı zamanda sosyolinguistik bir dönüşümün göstergesidir.

Ayrıca düzeltme işaretinin uzun ünlüleri göstermek amacıyla yazı dilinde varlığını sürdürmesine karşın, konuşma dilinde bu özelliğini büyük ölçüde yitirmiş olması da yazılı normlarla doğal söyleyiş biçimleri arasındaki uyumsuzluğu açıkça ortaya koymaktadır. *Millî*, *ticarî*, *hâlâ*, *kâr* gibi kelimeler, bu çelişkinin anlamı etkileyebilecek düzeydeki örnekleridir. Bu bağlamda, yazı dili ve konuşma dili arasındaki uyumsuzluk yalnızca bireysel söyleyiş farkları değil, aynı zamanda dildeki kültürel ve tarihsel evrimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk dilinde yerleşmiş olan söyleyiş biçimlerinin zamanla yazı diline sızması ya da yazı dilinin halk söyleyişinden uzak kalması gibi durumlar, Türkçedeki Arapça kökenli kelimelerin telaffuz ve yazımında karşılaşılan en temel sorunları oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, telaffuz ve yazım farklılıkları yalnızca teknik bir dil meselesi değil, aynı zamanda Türkçenin kimliğini şekillendiren dinamik bir sürecin göstergesidir.

4.2. Türkçe İmla Kılavuzlarında Arapça Kelimelerin Yazım Farklılıkları

4.2.1. Düzeltme İşaretinin Kullanımı ve Kaldırılması

TDK Yazım Kılavuzlarında uzun yıllar boyunca, Arapça kökenli kelimelerdeki uzun ünlülerin belirtimi için düzeltme işareti (^) kullanılmıştır. Örneğin *kâr* ile *kar* ya da *hâl* ile *hal* arasındaki anlam ayrımını sağlamak amacıyla bu işaret tercih edilmiştir. Demirtürk ve TDK, 2000’li yıllardan itibaren sadeleştirme eğilimleri bu işaretin kullanımını azaltmıştır. Bu durum hem imla standartlarında değişiklik yaratmış hem de anlam karışıklığına yol açmıştır (2019: 43; 2014: 12).

4.2.2. Nispet Eklerinin Yazımındaki Tutarsızlıklar

Nispet eki “-î”nin kullanımı konusunda TDK kılavuzlarında dönemsel farklılıklar görülmektedir. Demirtürk, özellikle 1941 İmla Kılavuzu ile 2000 sonrası baskılar arasında bu konuda belirgin bir farklılık vardır. *Ticarî, iktisadî* gibi kelimelerde şapka ile yazım bir dönem standart kabul edilmişken sonraki dönemlerde bu ek sadeleştirilerek *ticari, iktisadi* biçiminde yazılmaya başlanmıştır (2019: 44).

4.2.3. Farsça Aracılığıyla Gelen Kelimelerde Kaynak Belirsizliği

Arapça kökenli bazı kelimeler, Türkçeye doğrudan değil Farsça aracılığıyla geçmiştir. Yayla, bu durum, kelimenin hem ses hem de yazı biçimini etkilemiş, ancak TDK kılavuzlarında bu etki çoğunlukla belirtilmemiştir. *Hürriyet, cemiyet* gibi kelimelerde Arapça kök yapısı korunmakla birlikte, Farsça biçim özellikleri baskındır (2021: 188).

4.2.4. Bitişik ve Ayrı Yazımda Gözlemlenen Sorunlar

Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki birleşik ya da ayrı yazımı konusunda TDK kılavuzlarında zaman zaman çelişkili uygulamalar görülmektedir. *Devresabık, gönül ehli, hak ehli* gibi kelimelerde bu fark ortaya çıkar. Tezcan-Aksu, özellikle terkip yapısındaki kelimelerin bazen bitişik, bazen ayrı yazılması imla açısından sorun teşkil etmektedir. Bu tutarsızlıklar, geçmiş dönem yazım kuralları ile güncel uygulamalar arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanmaktadır (2022: 292).

4.2.5. İmla Kılavuzlarındaki Güncellemeler

TDK’nın 2005 ve 2012 yıllarındaki güncellemelerinde, Arapça kökenli kelimelerle ilgili bazı yazım farklılıkları düzeltilmiş, bazı kelimeler halk arasında kullanılan biçimiyle

sözlüğe alınmıştır. RumeliDE, örneğin *müftü* kelimesi önceden *mufti* biçiminde kullanılsa da güncel kılavuzlarda sadeleştirilmiştir (2023: 111).

4.2.6. Yazım Standardizasyonu ve Şapka Kullanımı

TDK tarafından yayımlanan yazım kılavuzları, özellikle uzun ünlüleri ve anlam ayrımlarını göstermek amacıyla şapka işareti kullanmıştır. Ancak son yıllarda sadeleştirme eğilimleri doğrultusunda bu işaretin kullanımı azaltılmıştır. Aksu ve TDK, bu durum hem imla hem de anlam açısından bazı karışıklıklara neden olmuştur. Örneğin: *Kâr* ve *kar*, *âmir* ve *amir* gibi kelimelerde şapka kullanımı anlam ayrımını sağlamaktadır (2023; 2022: 291).

4.2.7. Yazımda Kararsızlıklar ve Sözlük Tutarsızlıkları

Bazı kelimeler farklı dönemlerde yayımlanan yazım kılavuzlarında ya da sözlüklerde farklı biçimlerde yer almıştır. Demirtaş, örneğin *şeriat- şeriat*, *taassup- taassub* gibi kelimeler hem ses hem yazım farklılıkları göstermekte, bu da kılavuzlar arası kararsızlıklara neden olmaktadır (2023: 9).

4.2.8. İmla Kılavuzlarında Biçimsel Farklılıklar

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Yazım Kılavuzları, Arapça kökenli kelimelerin imlasında zamanla değişiklikler içermiştir. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren başlayan sadeleştirme çabaları, Turan, 1928 harf inkılabı sonrası sistematik bir hâl almıştır. İlk imla kılavuzlarında Arapça kelimeler Osmanlıca yazı sistemiyle aktarılmış, ancak Latin harflerine geçişle birlikte bu kelimelerin yazımı da Türkçenin fonetik yapısına uygun hâle getirilmiştir (2014: 2-4). Örneğin *nâzım*, *şâir*, *şems* gibi kelimelerdeki uzun ünlüler (â, î) önce düzleşmiş, ardından düzeltme işaretiyle kullanıma devam edilmiş, son yıllarda ise düzeltme işareti yalnızca anlam karışıklığını önleyecek yerlerde kullanılır hâle gelmiştir. Demirtaş, yazım kılavuzlarında bu eğilim açıkça görülmektedir (2023: 78-79).

Türkçe İmla Kılavuzlarında Arapça kökenli kelimelerin yazımı ile ilgili olarak tarihsel süreç içerisinde önemli farklılıklar ve değişimler gözlemlenmektedir. Bu değişimlerin odağında, özellikle düzeltme işareti kullanımı, nispet eklerinin yazımı, Farsça aracılığıyla gelen kelimelerdeki biçimsel belirsizlikler ve birleşik-ayrı yazım sorunları yer almaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Türkçesinde yer alan kelimeler, Arap harfli yazım sistemine uygun olarak aktarılmışken 1928 Harf İnkılabı sonrasında Latin harflerine geçilmesiyle birlikte yazımın Türkçenin fonetik özelliklerine göre yeniden

şekillendiği görülmektedir. Ancak bu dönüşüm sürecinde, TDK tarafından yayımlanan imla kılavuzlarında dönemsel olarak farklı normlar benimsenmiş, bazı kelimeler halk arasında kullanılan biçimleriyle sözlüklere geçirilmiş, bazıları ise anlam ayrımı gerekçesiyle özgün biçimlerine sadık kalınarak yazılmıştır.

Özellikle uzun ünlülerin gösterimi amacıyla kullanılan düzeltme işareti, ilk dönemlerde hem fonetik hem de anlamsal ayrım için işlevsel bir araçken sadeleştirme politikalarının etkisiyle günümüzde yalnızca anlam karışıklığını önleyecek yerlerde kullanılmaktadır. Bu durum, imla standartlarında hem sadeleşme hem de işlev kaybı yönünde bir eğilimi beraberinde getirmiştir. Ayrıca nispet eki “-î”nin yazımı konusunda tarihsel olarak görülen tutarsızlıklar, imla kılavuzları arasında birlik sağlanamamasına neden olmuştur. Aynı şekilde, Arapçadan doğrudan değil Farsça aracılığıyla geçen kelimelerde hem köken hem de yazım biçimi açısından bir belirsizlik söz konusudur.

Arapça kökenli kelimelerin yazımı ile telaffuzu arasındaki farklar yalnızca bireysel kullanım hatalarıyla sınırlı kalmayıp dilin tarihsel gelişimi, sadeleşme politikaları, halk diliyle resmî dil arasındaki etkileşim ve yazı dili normlarının evrimiyle doğrudan ilişkilidir. Bu farklılıklar, Türkçenin fonetik yapısına uyum sağlama çabası, halk söyleyişinin yazıya etkisi ve dildeki kültürel geçiş süreçleriyle şekillenmiştir. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan imla kılavuzları, söz konusu değişimleri yansıtmakla birlikte, zaman zaman tutarsızlıklar ve uygulama farklılıkları da barındırmaktadır. Bu bağlamda, imla kılavuzlarının yalnızca normatif bir yönlendirme değil, aynı zamanda dilin evrimsel gelişimini ve tarihsel derinliğini dikkate alan bilimsel bir düzenleme niteliği taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla Arapça kökenli kelimelerin yazımında tutarlılık sağlanması hem dil bilincinin gelişimi hem de eğitimsel standartların korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMLA KILAVUZLARI VE ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELE

Arapça kökenli kelimelerin Türkçe imla kılavuzlarındaki yazım serüveni tarihsel bir perspektifle ele alınacaktır. 1928 Harf Devrimi'yle birlikte Osmanlı alfabesinden Latin harflerine geçilmesi, yalnızca bir alfabe değişikliği değil, aynı zamanda yazı dilinin standartlaşması ve sadeleştirilmesi sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, özellikle Arapça kökenli kelimelerin yazımı, ses uyumu, fonetik sadeleştirme ve halk söyleyişine uygunluk gibi ölçütlerle yeniden düzenlenmiş; yazım kılavuzları bu dönüşümün taşıyıcısı olmuştur. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan imla kılavuzları, dönemsel olarak bu kelimelerin yazımında çeşitli değişiklikler, sadeleştirmeler ve standartlaştırma girişimleri içermektedir. Bu bağlamda bölümde; 1928'den 2021'e kadar olan süreçte Türkçe imla kılavuzlarının gelişimi, Arapça kökenli kelimelerin bu kılavuzlardaki yazım değişiklikleri, Harf Devrimi'nin bu sürece etkisi ve nihayetinde yazımda sağlanmaya çalışılan standartlaşma eğilimleri detaylı biçimde değerlendirilecektir. Amaç, hem yazım normlarının tarihsel gelişimini izlemek hem de bu gelişim içinde Arapça kökenli unsurların nasıl biçimlendirildiğini ortaya koymaktır.

5.1. 1928'den 2021'e Türkçe İmla Kılavuzlarının Gelişimi

5.1.1. 1928 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1928 tarihli *İmlâ Lûgati*, her ne kadar adında “kılavuz” kelimesi geçmese de yeni alfabenin kabulünden sonra yayımlanan ilk yazım kılavuzu olma niteliği taşımaktadır. Her ne kadar bu kılavuz yayımlandığında Türk Dil Kurumu henüz kurulmamış olsa da 1941 tarihli yazım kılavuzundaki açıklamadan hareketle *İmlâ Lûgati*, TDK'nin birinci baskı yazım kılavuzu olarak kabul edilmektedir. *İmlâ Lûgati*, Dil Encümeni adıyla anılan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Kılavuz önce altı cüz hâlinde parça parça yayımlanmış, ardından bu cüzler birleştirilerek tek kitap hâlinde yeniden basılmıştır. Birleştirilmiş yayının iç kapağında 1928, dış kapağında ise 1929 basım tarihi yer almaktadır.

İmlâ Lûgati, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçedeki yerleşikliğini, halk arasındaki kullanım sıklığını ve Türkçenin fonetik yapısına uygunluğunu esas alarak değerlendirmeler yapmıştır. Bu bağlamda, halk arasında karşılığı bulunan kelimeler lehine bir tercih söz konusudur. Örneğin “göz” kelimesi varken *ayn*, “ağız” varken “*fem*” gibi kelimelerin yazımdan çıkarılması uygun görülmüştür (*İmlâ Lûgati*, 1928: 3-4). Arapçadan geçmiş kelimelerin yazımında ses değişiklikleri önemli bir yer tutmuş, halk telaffuzuna

uygunluk gözetilmiştir. Örneğin tetkik ve içtima gibi kelimelerde /d/ ve /c/ fonemlerinin Türkçede /t/ ve /ç/ sesleriyle karşılanması, bu anlayışın göstergesidir (*İmlâ Lûgati*, 1928: 5).

Arapçaya özgü olan “ء” ve “ع” gibi gırtlaksız harfler ise Türkçede tam bir karşılık bulamadığı için ya tamamen yazımdan çıkarılmış ya da gerektiğinde kesme işareti ile gösterilmiştir. Ancak bu işaretin anlam farkı yaratmadığı durumlarda kullanımından kaçınılmıştır. *Neşe*, *heyet*, *cüz*, *katı* gibi kelimelerde sadeleştirme yoluna gidilmiştir (*İmlâ Lûgati*, 1928: 7). Ayrıca düzeltme işareti (^) uzun ünlülerin ve anlam ayrımlarının gösterilmesinde tercih edilmiştir. Örneğin *hâzım* “hazmeden kişi” ile *hazım* “sindirimi” gibi kelimelerde bu fark şapka ile belirtilmiştir. Aynı şekilde Arapçadan geçen nispet eki “-î”nin yer aldığı *ilmî*, *ticarî* gibi sözcüklerde de bu işaret kullanılmıştır (*İmlâ Lûgati*, 1928: 8).

Yapısal olarak incelendiğinde, *İmlâ Lûgati*’nin kelime dizini Arap harflerinin sırasına göre sağdan sola olacak biçimde hazırlanmıştır. Her kelime hem eski yazıyla hem de yeni yazıyla verilmiş; böylece harf devrimi sonrası oluşacak tereddütlerin giderilmesi hedeflenmiştir. Çağdaş yazım kılavuzlarının aksine, yazım kuralları ve noktalama işaretleri eserde müstakil başlıklar altında sunulmamıştır. Yazım ve noktalama bilgisi, eserin başında yer alan 17 sayfalık giriş bölümünde büyük harf kullanımı, kesme işareti gibi birkaç konuda yapılan sınırlı açıklamayla sınırlı tutulmuştur. Bununla birlikte, girişte yer alan örneklerden hareketle iki nokta, noktalı virgöl, kısa çizgi gibi bazı noktalama işaretlerinin kullanım alanları hakkında dolaylı bilgiler edinilebilmektedir.

Sedat Balyemez’e göre 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*, yalnızca alfabe değişikliğinin teknik bir uygulaması değil, aynı zamanda halk diliyle uyumlu sadeleştirme politikalarının da yazılı bir ifadesidir. Türkçenin fonetik yapısına uygunluğu esas olarak yapılan bu düzenlemeler, dönemin dil anlayışını yansıtan ve yazı dilinde standardizasyonu sağlamaya yönelik ilk sistematik adımlardan biri olmuştur (2023, 150).

5.1.2. 1941 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1941 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu yayını olarak hazırlanan ve adında doğrudan *kılavuz* kelimesi geçen ilk resmî yazım kılavuzudur. Sedat, aynı zamanda 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*’nin devamı niteliğinde değerlendirilmiş hem dış kapağında hem de iç kapağında “*İmlâ Lûgati*’nin İkinci Basımı” ibaresine yer verilmiştir (2023: 150).

Kılavuzun başında, hazırlık sürecine dair bilgiler içeren bir ön söz bulunmaktadır. Bu ön sözde, kılavuzun hazırlanma gerekçeleri, kapsamı ve yöntemi özetlenmiştir. Ancak günümüz yazım kılavuzlarından farklı olarak bu eserde kısaltmalarla ilgili bağımsız bir kurallar bölümü veya dizin yer almamaktadır. Buna rağmen büyük harflerin kullanımı ve nokta işaretinin geçtiği bölümlerde bazı kısaltmalara örnek olarak yer verilmiştir.

1941 *İmla Kılavuzu*, başlıkların ve içerik sıralamasının yapısı bakımından çağdaş yazım kılavuzlarından ayrılmaktadır. Sözlük dizininden önceki bölümlerde; Türk alfabesi, ses benzeşmeleri, bitişik ve ayrı yazılan ekler, büyük harflerin kullanıldığı yerler, özel adların yazımı gibi çeşitli başlıklar altında kapsamlı yazım kurallarına yer verilmiştir. Bu yönüyle kılavuz hem dil bilgisi hem de yazım açısından öğretici bir nitelik taşımaktadır.

Kılavuzda noktalama işaretleri için de özel bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde, her noktalama işaretinin kullanıldığı yerler hakkında kısa açıklamalar yapılmıştır. Ancak ilgili bölümün başında önemli bir not yer almaktadır: Sedat, “*Noktalama işaretleri, imla kuralları içinde değildir. Birçok yerlerden gösterilen istek üzerine yalnız bilgi olmak üzere ana hatları buraya yazılmıştır.*” (2023: 150). Bu ifade, dönemin dil anlayışında noktalama işaretlerinin yazım kuralları dışında değerlendirildiğini; ancak kullanıcı talepleri doğrultusunda bilgi amaçlı olarak kılavuza dâhil edildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak 1941 tarihli *İmla Kılavuzu*, hem 1928’de başlayan yazım standartlaştırma sürecinin bir devamı hem de Türk Dil Kurumu’nun yeni alfabe doğrultusunda dil politikalarını sistematize etme çabasının ürünüdür. Yapısal düzenlemeleri, içerdiği açıklamalar ve sınırlı da olsa noktalama bilgileriyle bu eser, Türkiye’deki yazım kılavuzlarının kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

5.1.3. 1948 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1948 tarihli *İmla Kılavuzu*, Arapça kökenli kelimelerin yazımı konusunda önceki dönem uygulamalarını sürdürmekle birlikte, imla işaretleri konusunda belirli standartlar getirmesiyle dikkat çeker. Bu kılavuz, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde görülen ses ve yapı özelliklerinin Türkçeye aktarımında, yazıda gösterilmesi gereken bazı unsurları açıkça belirlemiştir.

Kılavuzda özellikle uzun ünlülerin belirtimi için kullanılan düzeltme işareti (ˆ) üzerinde durulmuş, bu işaretin iki işlevi olduğu vurgulanmıştır. İlki, üzerine konulduğu sesli harfin uzun okunacağını belirtmek; ikincisi ise öncesindeki *k*, *g* ve *l* harflerinin ince okunacağını göstermektir. Bu bağlamda *kâr*, *âlem*, *hâlâ*, *kesîr* gibi kelimelerde hem anlam ayrımı hem de fonetik hassasiyetin korunması amaçlanmıştır (İmlâ Lûgati, 1948: 1–2).

Ayrıca, *katil–kaatil*, *kadir–kaadir*, *kasır–kaasır* gibi örneklerde olduğu gibi, düzeltme işareti yerine bazı durumlarda uzun ünlülerin çift yazılarak gösterilmesine de olanak tanınmıştır. Bu durum, özellikle işaret kullanımının tereddüt yaratabileceği bağlamlar için alternatif bir gösterim biçimi olarak önerilmiştir (İmlâ Lûgati, 1948: 3).

Sesli harflerden sonra gelen *k*, *g*, *l* harflerinin kalın ya da ince okunmasına göre işaret kullanımı önerilmekle birlikte, bazı durumlarda bu ses farklarının yazıda gösterilmeyip telaffuza bırakılması da kılavuzda kabul edilmiştir. Bu, özellikle şiveler arasındaki farkları dikkate alma yönünde esnek bir yaklaşım sergilemektedir (İmlâ Lûgati, 1948: 2).

Ek olarak kılavuzda Arapça “el-” takısının yazımı, Farsça terkiplerin imlası ve “ü” ya da “vü” gibi bağlaçların kullanımı gibi konularda da ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır. Bu yönüyle 1948 kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin yazımını sadece bir teknik mesele olarak değil, aynı zamanda Osmanlıca mirasla ilişkilendirilmiş kültürel bir mesele olarak da değerlendirmiştir.

5.1.4. 1956 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1956 tarihli İmla Kılavuzu, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yazımında Türkçenin ses özelliklerine ne ölçüde uyum sağlandığını ve hangi istisnaların korunduğunu göstermesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kılavuz hem genel hem de özel imla kurallarını belirginleştirmiş; özellikle şapka (^) ve kesme (') işaretlerinin kullanımını sistematik hale getirmiştir.

Kılavuzun en belirgin yönlerinden biri, düzeltme işareti (^) ile uzun ünlülerin ve ince sessiz harflerin işaretlenmesini zorunlu tutmasıdır. Örneğin *kâtip*, *rengârenk*, *lâkin* gibi kelimelerdeki uzun ünlüler ya da ince sessizler bu işaretle vurgulanmıştır. Aynı şekilde, *âlem*, *hâlâ*, *âsâr* gibi kelimelerde de uzunluk farkı anlam ayırımına neden olduğundan düzeltme işaretiyle yazım önerilmiştir. Ayrıca, kılavuz bu farkların yazıda gösterilmesini “karışıklık meydana getiren” hallerle sınırlandırarak telaffuzda bırakılabilecek alanları da tanımlamıştır (İmlâ Lûgati, 1956).

Öte yandan, kesme işareti (') kullanımına dair açıklamalar da oldukça ayrıntılıdır. Özellikle Arapça ve Farsçadan gelen bileşik kelimelerde ya da kesik okunan yapılarda bu işaretin anlam ayırımı yaratacak biçimde kullanılması zorunlu tutulmuştur. Örneğin *defi – def’i*, *katı – kat’ı*, *refi – ref’i* gibi örneklerde bu kullanım açıkça belirtilmiştir. Bu sistem, hem Osmanlıca kökenli kelimelerin yazımında anlam bütünlüğünü korumayı hem de yeni alfabeye okuma kolaylığı sağlamayı amaçlamaktadır (İmlâ Lûgati, 1956).

Kılavuz ayrıca, terkipli Arapça yapıların (örneğin “*Dairet-ül Maarif*”, “*Lisan-ül Arab*”) yazımında kullanılan birleştirme çizgileri, tarif harfleri ve atıf edatlarının yazımı hakkında detaylı kurallar koymuştur. Bu yapıların yazılışında gerek Arapça *şemsî/ kamerî* harf ayrımı gerekse Farsçanın /i/-/ü/ geçişleri dikkate alınmıştır. Örneğin *Daire-i Resmîye, tul-ü kamet, gül ü bülbül* gibi ifadelerde, dildeki anlam bütünlüğünü bozmadan tarihî yapıya sadık kalınmıştır (İmlâ Lûgati, 1956).

Sonuç olarak 1956 yılı İmlâ Kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin yazımında hem geleneksel yapıya sadık kalmış hem de Türkçenin ses yapısına uyumu önceleyen bir sistem kurmuştur. Özellikle düzeltme ve kesme işaretlerinin sistematik kullanımı, bu dönemde yazımın standartlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır.

5.1.5. 1957 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1957 yılında yayımlanan İmlâ Kılavuzu, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçede yazımı konusunda oldukça detaylı düzenlemeler içermektedir. Bu kılavuz, özellikle Arap harflerinden Latin alfabesine geçişin ardından oluşan ses-fonetik uyumsuzluklarını gidermek için çeşitli işaretlemelere başvurmuştur. Kılavuzda belirtilene göre Türkçeye geçmiş bu yabancı kökenli kelimelerin tüm fonetik özelliklerini yazıda göstermek zorunlu değildir; ancak anlam karışıklığına neden olabilecek durumlarda bu farklılıkların işaretlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (İmlâ Kılavuzu, 1957: 1-2).

Bunlardan biri olan düzeltme işareti (^), hem sesli harfin uzun okunacağını hem de öncesindeki sessiz harfin ince telaffuz edileceğini belirtmek için kullanılmıştır. Örneğin *âlem, âsar, kâtip, lâkin, ahlâk* gibi kelimelerde bu işaretin kullanımı zorunlu tutulmuştur. Bu uygulama, Arapçadaki uzun vokalleri yansıtan ve anlam ayrımını koruyan bir fonetik çözümleme aracı olarak görülmüştür (İmlâ Kılavuzu, 1957: 3).

Ayrıca, kesik okunan kelimelerde de özel işaretleme uygulanmıştır. Örneğin *kat'ı, ref'i* gibi kelimelerde kesme işaretiyle (‘) kesik harf vurgulanarak anlam ayrımı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu işaretleme yöntemi, söz konusu kelimelerin telaffuzunun yazıya da yansıtılması açısından önem arz etmektedir (İmlâ Kılavuzu, 1957: 4).

Kılavuz ayrıca terkip yapılarındaki Arapça tarif harfi “el”in yazımında, başına ve sonuna küçük bir çizgi konularak *dairet-el-maarif, tuhfet-üz-zekiye* gibi yapılarla hem köken hem de anlam bütünlüğü korunmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, Farsça usulü ile oluşturulan terkiplerde, örneğin *daire-i resmîye, tul-ü kamet* gibi kullanımlar hem yazım hem

de telaffuz açısından Türkçeye özgü biçimlerle yapılandırılmıştır (İmlâ Kılavuzu, 1957: 5-6).

Sonuç olarak 1957 İmlâ Kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki yazımı konusunda sistematik ve anlam merkezli bir yaklaşım benimsemiş hem ses uyumuna hem de anlam karışıklığına yönelik düzenlemelerle yazı dilinde standartlaşmayı amaçlamıştır.

5.1.6. 1960 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1960 yılına ait *İmlâ Kılavuzu* metni incelendiğinde, Arapça kökenli kelimelerin yazımıyla ilgili önemli düzenlemeler ve açıklamalar getirildiği görülmektedir. Bu düzenlemeler, özellikle fonetik farklılıkların yazıya yansıtılması konusunda belirli standartlar oluşturmayı amaçlamıştır.

Bu kılavuzda, Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde Türk fonetiğine uymayan bazı ses özelliklerinin yazıya yansıtılmasının zorunlu olmadığı ancak karışıklık yaratabilecek durumlarda işaret kullanımına başvurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda iki temel işaret önerilmiştir: düzeltme işareti (^) ve kesme işareti ('). Düzeltme işareti hem sesli harfin uzun okunacağını hem de öncesindeki sessiz harfin ince okunacağını belirtmek için kullanılmıştır. Örneğin *kâtip*, *rikâp*, *gûya* gibi kelimelerde bu işaret aracılığıyla hem anlam hem de ses özellikleri korunmuştur (İmlâ Lûgati, 1960: 25-26).

Ayrıca, bazı kelimelerdeki anlam ayrımının sadece telaffuz değil, yazı ile de netleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin *alem – âlem*, *halâ – hâlâ*, *katı – kat*'ı gibi kelimelerde düzeltme veya kesme işareti kullanılarak okunuş farklılıklarının yazıya geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu uygulama, hem Arapçadaki uzunluk ve kesiklik özelliklerinin korunmasına yönelik hem de Türkçede anlam karışıklıklarını önlemeye dönük bir yazım stratejisi olarak değerlendirilmiştir.

Kılavuzda ayrıca, eski metinlerin çevirisinde uzun ünlülerin uzatma işaretiyle gösterilmesi gerektiği ancak bu uzatmanın şapka yerine çift harf yazımıyla da ifade edilebileceği (örneğin *katil – kaatil*, *kasır – kaasır*) belirtilmiştir. Bu yaklaşım, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede fonetik olarak doğru bir biçimde temsil edilmesi amacı taşımaktadır (İmlâ Lûgati, 1960: 28).

5.1.7. 1962 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1962 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçedeki yazımıyla ilgili önemli standartlar belirlemiş, bu kelimelerin Türk fonetiğine tam olarak uymayan özelliklerini belli ölçütlere bağlamıştır. Bu bağlamda özellikle düzeltme işareti (^) ve kesme işareti (') kullanımıyla ilgili ayrıntılı kurallar kılavuza dâhil edilmiştir.

Kılavuza göre uzun ünlülerin gösterimi amacıyla sesli harf üzerine (ˆ) işareti konulması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, *Ali – Âli, alem – âlem, kesir – kesîr, ilmi – ilmî* gibi kelimeler, yalnızca uzunluk farkıyla ayrı anlamlar kazandığından dolayı düzeltme işareti ile yazılmaları zorunlu tutulmuştur. Aynı şekilde, *kâtip, rikâp, meşkûk, gûya, ahlâk* gibi kelimelerde de düzeltme işaretiyle birlikte ses inceliği veya uzunluk belirtilmiştir (İmlâ Lûgati, 1962: 2-4).

Diğer yandan, kesme işareti (ˆ) bazı sessiz harflerden sonra kesik telaffuzu göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin *defi – defˆi, refi – refˆi, katı – katˆı* gibi örneklerde bu işaret sessizden sonra gelen seslinin ayrı okunmasını ifade etmektedir. Ayrıca kelime içinde harf düşmesi yaşandığında bu durumu belirtmek için yine kesme işaretinin kullanılabileceği ifade edilmiştir (İmlâ Lûgati, 1962: 3).

Kılavuz ayrıca, Arapçadaki tarif harflerinin (*el-* veya *ül-* gibi) yazımıyla ilgili de açıklamalarda bulunmuş, bu yapıların hem şemsi hem kamerî harflerle kullanımında biçimsel işaretleme yoluna gidilmesini önermiştir. Örneğin: *Tac-üt-tevarih, Dairet-ül-maarif, Lisan-ül-arap* gibi yapılar hem okunuş hem de yazım yönünden açıklığa kavuşturulmuştur (İmlâ Lûgati, 1962: 5).

Bunlara ek olarak Fars usulü ile oluşturulan terkiplerde, ahenge uygun olarak sesli harf geçişlerinin farklı biçimlerde (*ı, i, ü*) gösterilebileceği belirtilmiş; *balâ-yı cebel, vuzuh-u beyan, üful-ü nâbehengâm* gibi örneklerde bu yöntem açıklanmıştır (İmlâ Lûgati, 1962: 6).

Sonuç olarak 1962 İmlâ Kılavuzu Arapça kökenli kelimelerin yazımı konusunda hem anlam ayrımını sağlayacak hem de fonetik uyumu koruyacak biçimde işaretleme sistemini detaylandırmış, bu yönüyle önceki yıllara göre daha sistematik bir yaklaşım sergilemiştir.

5.1.8. 1965 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1965 yılında yayımlanan ve “8. Baskı” ibaresini taşıyan *Yeni İmlâ Kılavuzu*, yazım kuralları ve noktalama işaretleri bakımından önceki kılavuzlara göre önemli farklılıklar ve yenilikler içermektedir. Bu kılavuz, yalnızca bir güncelleme değil, aynı zamanda bir kırılma noktası niteliğindedir. Dönemin Türk Dil Kurumu’nun “Dilbilgisi Kolu” adlı çalışma grubu tarafından hazırlanmış; bu grubun başkanlığını Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu üstlenmiştir. Balyemez, kılavuzun başında, önceki imla kılavuzları hakkında bilgi veren, yazım kurallarında yapılan değişikliklerin gerekçelerini açıklayan ve 1965 kılavuzu ile önceki kurallar arasındaki farkları karşılaştıran kapsamlı bir ön söz yer almaktadır. Bu ön söz, TDK Genel Saymanı Ömer Asım Aksoy imzasını taşımaktadır (2023, 152).

1965 kılavuzu, bazı kelimelerin yazımında önceki dönemden farklı tercihler yapıldığını da göstermektedir. Örneğin önceki kılavuzlarda hem *tiren* hem de *tren* biçimleri doğru kabul edilirken bu kılavuzda yalnızca *tren* biçimi doğru yazım olarak belirlenmiştir. Bu durum, yazımda birlik ve standardizasyon çabalarının bir sonucudur.

Noktalama işaretleri konusundaki yaklaşım da önceki kılavuzlardan farklıdır. 1941-1962 tarihli kılavuzlarda noktalama işaretleri “ımlâ kuralları içinde değildir” şeklinde dipnotlarla belirtilmişken 1965 kılavuzunda bu ifade tamamen kaldırılmıştır. Böylece noktalama işaretleri de yazım kurallarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, noktalama işaretlerinin açıklamaları günümüz kılavuzlarına kıyasla daha yüzeysel olup yalnızca beş-altı sayfalık bir alana sıkıştırılmıştır.

Yazım kuralları ise önceki kılavuzlara göre daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca, 1965 kılavuzunun önceki baskılardan ayrılan bir diğer yönü de kapsamlı bir kısaltmalar dizini içermesidir. Bu yönüyle eser, sadece yazım ve noktalama bakımından değil, yapısal olarak da modern kılavuzlara geçişin temelini oluşturmuştur.

Baskı bilgisi bakımından kılavuzda “birinci basım” ibaresi bulunmamakla birlikte, 1966 tarihli kılavuzda yer alan “ikinci basım” ifadesi, 1965 kılavuzunun birinci basım olarak kabul edildiğini göstermektedir. Balyemez, Türk Dil Kurumu’nun o dönemde 1962’de yayımlanan yedinci baskı ile eski *İmlâ Kılavuzu* serisini sonlandırdığı ve 1965’ten itibaren “*Yeni İmlâ Kılavuzu*” dönemini başlattığı söylenebilir (2023, 152).

5.1.9. 1966 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1966 yılında yayımlanan *Yeni İmlâ Kılavuzu* (9. Baskı), önceki yıl yayımlanan 1965 kılavuzunun doğrudan devamı niteliğindedir. Kılavuzun kapağında “2. Baskı” ifadesi yer almakta olup bu durum 1965’te başlatılan yeni serinin birinci baskı olarak kabul edildiğini teyit eder. Bu baskı, içerik yapısı ve konu sıralaması bakımından 1965 baskısıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Balyemez, ayrıca Ömer Asım Aksoy’un imzasını taşıyan ve yazım kurallarındaki değişikliklerin gerekçelerini açıklayan kapsamlı ön söz, 1966 baskısında da aynen korunmuştur (2023, 152).

1966 kılavuzu, bazı yönleriyle 1965 baskısına eklemeler içermektedir. Özellikle sayıların yazımı ve noktanın kullanıldığı yerler konusunda yeni maddeler eklenmiş; tarihlerin yazımıyla ilgili ayrı bir başlık açılarak bu konu ilk kez sistematik biçimde ele alınmıştır. Böylece yazım kılavuzları tarihinde, tarih ve sayı yazımı gibi özel alanlara dair düzenlemelerin kapsamı genişletilmiştir. Kılavuzda ayrıca, 1965 baskısında olduğu gibi oldukça kapsamlı bir kısaltmalar dizinine yer verilmiştir.

Bu yönleriyle 1966 *Yeni İmlâ Kılavuzu*, hem 1965'te başlatılan modern yazım sisteminin pekiştirildiği bir araç olmuş hem de yazım kurallarının uygulama alanlarını genişleten önemli bir aşamayı temsil etmiştir. Noktalama ve kısaltmalar konusundaki detaylar ile tarih ve sayı yazımı gibi teknik alanlara özel bölümler eklenmesi, bu kılavuzun yalnızca tekrarlayan değil, geliştirilmiş bir baskı olduğunu göstermektedir.

5.1.10. 1967 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1967 yılında yayımlanan *Yeni İmlâ Kılavuzu* (10. Baskı), tasarım ve içerik bakımından 1965 ve 1966 baskılarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu kılavuzda da Ömer Asım Aksoy'un kapsamlı ön sözü yer almakta, önceki yazım kurallarının gerekçeli biçimde değerlendirilmesine devam edilmektedir. Balyemez, yapısal bütünlük açısından bu baskı, önceki iki baskının bir devamı niteliğindedir (2023: 152).

Ancak 1967 baskısında bazı yazım kurallarına dair açıklamaların genişletildiği görülmektedir. Özellikle kesme işaretinin kullanımı ve büyük harflerin yazımı konularında birkaç yeni madde eklenmiş, böylece bu alanlardaki uygulama örnekleri zenginleştirilmiştir. Yazım birliğini sağlamaya yönelik bu detaylandırmalar, kılavuzun işlevselliğini artırmıştır. Ayrıca, daha önceki baskılarda olduğu gibi bu kılavuzda da kapsamlı bir kısaltmalar dizini yer almakta, kullanıcıların çeşitli alanlarda karşılaşılabilecekleri kısaltmalara ulaşması kolaylaştırılmaktadır. Baskı numarası ise yine doğrudan kapakta belirtilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde 1967 *Yeni İmlâ Kılavuzu*, 1965'te başlatılan modern imla sürecinin sürdürüldüğü; ancak içerikte küçük güncellemelerle geliştirildiği bir baskıdır. Yazım alanındaki sürekliliği sağlamakla birlikte, detaylara yönelik hassasiyetin de giderek arttığını yansıtmaktadır.

5.1.11. 1969 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1969 yılında yayımlanan *Yeni İmlâ Kılavuzu* (11. Baskı), 1965'te başlatılan yeni yazım kılavuzu serisinin sürekliliğini koruyan bir baskıdır. Kılavuzun içeriği, konu başlıkları ve genel yapısı bakımından 1965, 1966 ve 1967 baskılarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Balyemez, bu baskıda da yazım kurallarındaki dönüşüm sürecini ayrıntılı biçimde açıklayan ve Türk Dil Kurumu'nun yaklaşımını yansıtan Ömer Asım Aksoy'un kapsamlı ön sözü korunmuştur (2023, 152).

Kılavuzun yenilikleri sınırlı olmakla birlikte, hece bölünmesi ve noktanın kullanımı gibi bazı alanlarda açıklayıcı birkaç yeni cümle eklenmiştir. Bu küçük eklemeler, kılavuzun öğretici yönünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, önceki baskılarda olduğu gibi bu baskıda da kapsamlı bir kısaltmalar dizini yer almaktadır. Kılavuzun kapağında ise baskı

bilgisi olarak “4. Baskı” ifadesine yer verilmiştir; 1965’te başlayan yeni serinin kendi içindeki sayımı doğrular niteliktedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1969 baskısı, 1965’ten bu yana süregelen yapıyı büyük ölçüde muhafaza eden ve yalnızca küçük güncellemelerle genişletilen bir kılavuzdur. Bu durum, TDK’nin yazım standartlarını kurumsallaştırma ve istikrarı sağlama amacını sürdürdüğünü göstermektedir.

5.1.12. 1970 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1970 yılında yayımlanan *Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu* (12. Baskı), içerik ve yapı bakımından 1965–1969 arasında yayımlanan kılavuzlarla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Yazım kuralları, noktalama işaretlerinin görevleri, konuların sıralanışı ve anlatımı genel anlamda önceki baskılarla aynı çizgiyi sürdürmektedir. Ancak bu kılavuz, biçimsel ve terminolojik açıdan bazı önemli yenilikler içermektedir. Bunların başında, kılavuzun adının değiştirilmesi gelir: “İmlâ” kelimesi, artık “yazım” kelimesinin ardından parantez içinde ikincil bir terim olarak sunulmuştur. Balyemez, bu değişiklik, TDK’nin “sade Türkçe” anlayışı doğrultusunda, Arapça kökenli terimlerin yerine Türkçe karşılıklarının tercih edilmeye başlandığını göstermektedir (2023, 152).

Kılavuzun başında yine Ömer Asım Aksoy’un kapsamlı ön sözü yer almaktadır; ancak önceki baskılarda “Yeni İmlâ Kılavuzu” olarak geçen ifade, bu baskıda “Yeni Yazım Kılavuzu” şeklinde değiştirilmiştir. Aynı şekilde, açıklamalarda kullanılan dilde de sadeleşmeye gidilmiş, *kelime* yerine *sözcük* tercih edilmiştir. Bu tür sözcük tercihlerindeki değişim hem terminolojiye dair bir güncelleme hem de kurumun dil politikalarıyla uyumlu bir biçimsel dönüşüm olarak değerlendirilebilir. Kılavuzun kapağında “5. Baskı” ibaresi yer almakta olup bu ifade 1965’te başlayan serinin içindeki sıralamaya işaret etmektedir.

1970 kılavuzu, içerik açısından 1965 sonrası dönemin bir devamı olsa da dili ve başlık sistematigi bakımından kurumsal bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Özellikle *imla* yerine *yazım* teriminin öne çıkarılması, yazım kılavuzlarının adlandırılmasında yeni bir dönemin başladığını göstermektedir.

5.1.13. 1973 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1973 yılında yayımlanan *Yeni Yazım Kılavuzu* (14. Baskı), içerik bakımından 1965–1970 arasında yayımlanan yazım kılavuzlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Yazım kuralları, noktalama işaretlerinin görevleri, konuların sıralanışı ve anlatım biçimi açısından önceki baskılarla paralellik göstermektedir. Balyemez, bu süreklilik, Türk Dil Kurumu’nun

1965'te başlattığı yazım ilkelerini koruma ve standartlaştırma amacını sürdürdüğünü göstermektedir (2023, 152).

Ancak bu baskının en dikkat çekici yönü, kılavuzun adında yapılan değişikliktir. 1969 ve 1970 kılavuzlarının başlığında “yazım” kelimesinin ardından parantez içinde ikincil bir terim olarak yer alan “imla” kelimesi, 1973 baskısında tamamen çıkarılmıştır. Bu değişiklik, Türk Dil Kurumu’nun sade Türkçe politikası doğrultusunda yabancı kökenli terimleri metin ve başlıklardan ayıklama çabasının bir yansımasıdır. Böylece “imla” yerine “yazım” teriminin hem içerikte hem de terminolojide artık kesin olarak benimsendiği görülmektedir.

Kılavuzun kapağında “7. Baskı” ibaresi yer almakta olup bu baskı numarası 1965'te başlatılan yeni seri içindeki yerini göstermektedir. Bu sayım yöntemi, aynı seriye ait kılavuzların hem tarihsel gelişimini hem de sürekliliğini izlemek açısından önemlidir.

Sonuç olarak 1973 *Yeni Yazım Kılavuzu*, önceki içerik yapısını korumakla birlikte, adlandırma tercihiyle yazım kılavuzları tarihinde yeni bir evreye işaret etmektedir. Kurumsal ve dilsel sadeliği hedefleyen bu değişiklik, Türk Dil Kurumu’nun yazım politikalarında giderek daha tutarlı ve Türkçeleştirilmiş bir çizgi izlediğini göstermektedir.

5.1.14. 1975 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1975 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*, önceki yıllardaki temel ilkelere bağlı kalmakla birlikte, sadeleştirme yönünde önemli adımlar atılmış ve Arapça kökenli kelimelerin yazımında anlam ayırımına değil, sesletim kolaylığına dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu dönemde, Türkçeye geçmiş Arapça kelimelerin telaffuzunun esas alınarak yazımın belirlenmesi yönünde eğilimler dikkat çekmektedir.

Kılavuzda düzeltme işaretinin (^) kullanımında anlam ayrımı yerine gereksiz ayrıntılardan kaçınma yaklaşımı göze çarpar. Örneğin *kar* ve *kâr* gibi kelimelerde şapkanın yalnızca anlam karışıklığını önleyecek durumlarda kullanılacağı belirtilmiştir. Ancak bu tür kelimelerde bile konuşma dilinde uzunluk farkının kaybolduğu dolayısıyla düzeltme işaretine ihtiyaç duyulmadığı vurgulanmıştır (İmlâ Kılavuzu, 1975: 5).

Ayrıca, Arapçadaki te merbûta (ة) harfinin Türkçeye geçerken açık *t* olarak çevrilmesi uygulamasına da devam edilmiştir. Bu durum *şeriat*, *cemiyet*, *siyaset* gibi kelimelerde açıkça görülmektedir. Yazı dili, bu dönüşümü istikrarla korumuş ve halk arasında da bu biçim benimsenmiştir.

1975 kılavuzunda, Farsça yoluyla Türkçeye geçen Arapça kökenli bazı kelimelerin yazımı da halk diline uygun biçimde sadeleştirilmiştir. Örneğin *müftü*, *meclis*, *emir*, *rahmet*

gibi kelimelerde uzun ünlülerin düz yazılması önerilmiş ve şapka kullanımı giderek sınırlandırılmıştır. Bu eğilim hem sadeleştirme politikalarının bir sonucu hem de yazılı dili konuşma diline yaklaştırma çabası olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak 1975 *İmlâ Kılavuzu*, Arapça kökenli kelimelerin yazımında sadeleştirme ve halk söylemine yakınlaştırma anlayışını ön plana çıkarmış; ancak anlam ayrımlarını sağlayacak imla işaretlerinin kullanımını da bütünüyle dışlamamıştır. Bu yönüyle hem geleneksel yazım ilkeleriyle bağını koparmamış hem de modern Türkçenin sadeleşme sürecine katkı sunmuştur.

5.1.15. 1977 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1977 yılında yayımlanan *Yeni Yazım Kılavuzu* (16. Baskı), 1965–1975 yılları arasında yayımlanan ve içerik bakımından büyük ölçüde benzeşen kılavuzlardan köklü biçimde ayrılan yeniden düzenlenmiş bir çalışmadır. 1976’da gerçekleştirilen XV. Türk Dil Kurultayı’nda yazım kılavuzuyla ilgili sorunların ele alınmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda Türk Dil Kurumu’nun dil bilgisi kolu tarafından kılavuzun tüm maddeleri gözden geçirilerek “Yeniden Düzenlenmiş Dokuzuncu Baskı” adıyla yeni bir baskı hazırlanmıştır. Balyemez, kılavuzun hazırlanmasında Prof. Dr. Doğan Aksan, Sevgi Özel, Neşe Atabay, Ayfer Akata, Neval Pirali, Satı Erişen ve Tahir Nejat Gencan gibi önemli isimler görev almıştır (2023, 152).

Bu baskıda, önceki kılavuzların neredeyse tüm yapısal özellikleri gözden geçirilmiş ve önemli değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle, 1965’ten beri kılavuzlarda yer alan Ömer Asım Aksoy’un ayrıntılı ön sözü metinden çıkarılmış, onun yerine yeniden düzenlenmiş baskıya özgü yeni bir ön söz eklenmiştir. Ayrıca, “Noktalama İşaretleri” başlığı, sadeleştirilerek “Noktalama İmleri” biçiminde yeniden adlandırılmıştır. Bu değişiklik, sade Türkçe anlayışının terim düzeyinde de sürdürüldüğünü göstermektedir.

Kılavuzda sadece başlıklar değil, içerik yapısı ve konu sıralaması da yenilenmiştir. Yazım kurallarıyla doğrudan ilgisi bulunmayan bazı başlıklar metinden çıkarılmış, kalan kuralların açıklamasında ise çok sayıda örneğe yer verilmiştir. Özellikle sayıların yazımı, tarihlerde büyük harf kullanımı, virgül, düzeltme işareti ve nokta gibi alanlarda yeni maddeler eklenmiş veya mevcut kurallar güncellenmiştir. Bu yönüyle 1977 kılavuzu, yalnızca biçimsel değil, içeriksel olarak da önceki baskılardan ayrılmaktadır.

Ayrıca bu baskıda da kapsamlı bir kısaltmalar dizini yer almakta, kullanıcının başvuru kolaylığı korunmaktadır. Sonuç olarak 1977 *Yeni Yazım Kılavuzu*, önceki on yıllık

süreçteki standartların eleştirel bir gözle değerlendirilerek yeniden yapılandırıldığı kurumsal ve akademik anlamda önemli bir dönüm noktası niteliğindeki bir çalışmadır.

5.1.16. 1980 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1980 yılında yayımlanan Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu'nda Arapça kökenli kelimelere dair bazı önemli yazım tercihleri belirginleşmiştir. Bu dönemde, önceki yıllarda kullanılan bazı Arapça özgün yapıların sadeleştirildiği bazılarının ise özel duruma tabi tutulduğu görülmektedir. En dikkat çekici düzenlemelerden biri düzeltme işaretinin (^) sınırlı kullanımınıdır.

Kılavuza göre düzeltme imi yalnızca belirli durumlarda kullanılmaktadır: Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde /k/, /g/ ünsüzlerinden sonra gelen /a/ ve /u/ ünlülerinde uzunluğu veya inceliği belirtmek için (*kâğıt, sükûn, gâh* gibi); yazımı aynı ancak anlam ve okunuşu farklı olan kelimelerde ayrımı sağlamak için (*adet – âdet, alem – âlem* gibi); özel adlar ve devlet kuruluşlarınca benimsenmiş adlarda (*Kâmil, Lâdik, İslâhiye* gibi) (İmlâ Kılavuzu, 1980: 63).

Bununla birlikte, önceki dönemlerde şapka ile yazılan “-î” nispet eki içeren kelimelerden bu işaretin kaldırıldığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda *millî, siyasî, hukukî, iktisadî* gibi kelimelerin düzeltme işaretsiz olarak yazılması önerilmiştir (İmlâ Kılavuzu, 1980: 63).

Ayrıca Arapça ve Farsça kökenli özel adların yazımında özgün biçimlerine sadık kalınarak yazım esas alınmış, örneğin *Ahmet, Mehmet, Bedrettin, Necmettin* gibi adlarda Türkçeleşmiş telaffuz ve biçimler kabul edilmiştir (İmlâ Kılavuzu, 1980: 23).

Bir diğer dikkat çeken husus, bileşik fiillerin yazımıyla ilgili düzenlemelerdir. Arapça kökenli bazı isimlerin yardımcı fiillerle birleşerek oluşturduğu yapılar (*emretmek, kaybolmak, şükretmek, hapsetmek* gibi) bitişik yazılmış, bu da Arapça kökenli kelimelerin Türkçeye eklenme sürecinde ses düşmesi ve uyumu dikkate alınarak bir standardizasyon sağlandığını göstermektedir (İmlâ Kılavuzu, 1980: 41–42).

Tüm bu veriler ışığında, 1980 İmla Kılavuzu, hem geleneksel Arapça yazım özelliklerini sınırlı biçimde korumayı hem de sadeleştirme politikası doğrultusunda dilde pratiklik sağlamayı amaçlamıştır.

5.1.17. 1985 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1985 tarihli *İmlâ Kılavuzu*'nda, Arapça kökenli kelimelerin yazımıyla ilgili önemli standartlaştırma çabaları dikkat çekmektedir. Bu dönemde Türkçeye geçmiş Arapça ve

Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlülerin kullanımına dair özel bir yaklaşım benimsenmiştir. Kılavuzda, dilimizde kullanılan ünlülerin çoğunlukla kısa olduğuna ve Arapça-Farsça menşeli kelimelerdeki uzun ünlülerin Türkçede genellikle kısaldığına vurgu yapılmıştır. Ancak bu kelimeler bir ek aldıklarında ünlülerin yeniden uzayabileceği de belirtilmiştir. Örneğin *usul* kelimesi *usulen* biçiminde uzarken *kanun* kelimesi *kanunen*, *vicdan* kelimesi *vicdanî* gibi formlara dönüşmektedir. Kılavuzda bu durumun yaygınlaştığı örneklerle açıklanması, yazım biçimlerinin telaffuzla olan ilişkisine dair dilsel farkındalığı da göstermektedir (*İmlâ Kılavuzu*, 1985: 5).

Uzun ünlülerin yazıda belirtilip belirtilmemesi hususunda ise esnek bir tutum göze çarpmaktadır. *Şair*, *mükâfat*, *tedavi*, *şube* gibi kelimelerde uzunluk işaretinin kullanılmasının zorunlu olmadığı belirtilmiş, ancak yazılışları birbirine benzeyen ve anlamca farklı olan bazı kelimelerin ayırt edilmesi için düzeltme işaretinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda *adet* (sayı) ve *âdet* (gelenek), *hal* (pazar yeri) ve *hâl* (durum) gibi örneklerde anlam karışıklığını önlemek amacıyla düzeltme işareti önerilmiştir (*İmlâ Kılavuzu*, 1985: 6).

Ayrıca, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki ince *g* ve *k* ünsüzlerini belirtmek için bu sessiz harflerden sonra gelen *a* ve *u* ünlülerinin üzerine düzeltme işareti konulması gerektiği vurgulanmıştır. *Kâğıt*, *kâfir*, *dükkân*, *dergâh*, *sükûn*, *tezgâh* gibi kelimeler bu gruba dâhildir. Aynı şekilde *ahlâk*, *felâket*, *istiklâl*, *lâkin* gibi kelimelerdeki *l* harfinin inceliğini göstermek amacıyla şapka kullanımı benimsenmiştir (*İmlâ Kılavuzu*, 1985: 7).

Nispet eklerinin yazımında da dikkat çeken bir sistemleştirme söz konusudur. *Ahlâkî*, *fikrî*, *medenî*, *sıhhî*, *siyasî* gibi kelimelerde hem Arapça ekin korunduğu hem de anlam karışıklığının önlendiği vurgulanmıştır. Aynı uygulamanın *bayatî*, *gümüşi*, *altunî* gibi Türkçe kökenli kelimelere de yansıdığı görülmektedir (*İmlâ Kılavuzu*, 1985: 8).

Sonuç olarak 1985 İmlâ Kılavuzu hem fonetik gerçeklikleri hem de geleneksel yazım kurallarını dikkate alarak Arapça kökenli kelimelerde belirli bir yazım standardı oluşturmaya çalışmış; bu süreçte hem telaffuz farklılıklarına hem de anlam ayrımına yönelik işaretleme sistemine (özellikle şapka kullanımı) yer vermiştir.

5.1.18. 1988 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

1988 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu* (20. Baskı), içerik yapısı ve sunum biçimi açısından 1985 kılavuzu ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Konu başlıkları, anlatım dili ve örnekler açısından bu iki baskı arasında temel bir fark bulunmamakla birlikte, kesme işaretinin kullanımıyla ilgili iki yeni açıklama ve bazı yazım kurallarına dair ek örnekler bu

baskıda yer almıştır. Balyemez, böylece temel yapı korunurken kullanıcıya açıklık sağlayacak küçük ama işlevsel güncellemeler yapılmıştır (2023, 156).

1985 kılavuzunun kapağında yer alan “Hazırlayan: Prof. Dr. Hasan Eren” ifadesi, bu baskının kapağında yer almamaktadır. Aynı şekilde, 1985 kılavuzunda bulunan giriş yazısı da bu baskıda yenilenmiş ve “Sunuş” başlığı altında kılavuzun hazırlanmasında dikkate alınan ilkelere yer verilmiştir. Bu sunuş yazısı, yazım kılavuzunun kuramsal dayanaklarını ve uygulama ilkelerini kullanıcıya aktarmayı amaçlayan yeni bir dilsel ve kurumsal çerçeve sunmaktadır.

Bu baskının kapaklarında açıkça bir baskı numarası belirtilmemekle birlikte, sunuş bölümünde bu kılavuzdan “2. baskı” olarak söz edilmiştir. Bu ifade Türk Dil Kurumu’nun 1985 yılında başlattığı yeni seriyi temel aldığı ve bu kılavuzun o seri içindeki ikinci baskı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Böylece, 1985 ve 1988 kılavuzları TDK’nin yeni imla politikalarının şekillendiği döneme ait, birbirini tamamlayan belgeler olarak öne çıkmaktadır.

1988 *İmlâ Kılavuzu*, yapısal devamlılığı koruyan, ancak biçimsel ve örneklem düzeyinde güncellenmiş bir baskı niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda, “sunuş” bölümü aracılığıyla kullanıcıya rehberlik eden ve yazım ilkelerinin dayanaklarını açıklayan bir çerçeve sunarak yalnızca uygulama değil aynı zamanda gerekçelendirme boyutunu da güçlendirmiştir.

5.1.19. 1993 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1993 yılında yayımlanan Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlasında önceki yıllarda izlenen sadeleştirme eğilimlerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu dönemde kılavuz, dilin köken yapısını dikkate alan etimolojik yazım anlayışına önem vermekte ve yabancı kökenli sözcüklerin kök-ek yapısına göre yazılmasını önermektedir. Bu bağlamda, Arapça kelimelerdeki kapalı son hece uzunluklarının Türkçede genellikle kısa telaffuz edilmesine rağmen bazı istisnai durumlarda uzunluk belirtiminin yazıda da korunabileceği ifade edilmiştir (TDK, 1993: 9–11).

Özellikle nispet eklerinin (ör. -î) yazımı konusunda önceki yıllarda başlayan düzeltme işareti kullanımı devam etmiş; ancak bu işaretin hem ünlü uzunluğu hem de ünsüz inceliği işlevini birlikte taşıması nedeniyle bazı karışıklıklara yol açtığı vurgulanmıştır. *Âlem–alem, âşık–aşık* gibi örneklerde anlam ayrımını sağlamak amacıyla düzeltme işaretinin kullanılmasının zorunlu olduğu belirtilmiş; bu bağlamda yazımda anlam birliğini sağlamak için şapkanın sınırlı alanlarda kullanılması gerektiği savunulmuştur (TDK, 1993: 13–14).

Kılavuzda ayrıca, bazı Arapça kökenli kelimelerdeki uzun ünlülerin yazıda gösterilmemesinin yazım hatası sayılmayacağı, fakat eski metinlerin yeni yazıya aktarımı gibi bağlamlarda bu uzunlukların belirtilmesinin uygun olacağı not edilmiştir. Bu durum, özellikle *mükâfat*, *şair*, *sükûn* gibi kelimelerde gözlenmektedir (TDK, 1993: 11).

Bununla birlikte, ünsüz yumuşaması, ünsüz türemesi ve ünlü düşmesi gibi Türkçenin ses kurallarına uyum amacıyla Arapça kökenli kelimelerde gerçekleşen yapısal değişikliklerin yazıda da yer bulduğu gözlemlenmektedir. Örneğin *kitap* kelimesinin *kitab* şeklinde çekimlenmesi sırasında kökteki *p* ünsüzünün *b*'ye yumuşaması bu tür bir eğilimin yansımasıdır. Aynı şekilde *emir* kelimesi Türkçeye *emir* olarak geçerken Arapçadaki *emr* kökü üzerine bir ünlü türemesi yapılmıştır (TDK, 1993: 20).

Kılavuzda ayrıca Arapça özel adların Türkçe telaffuzlarına göre yazılması gerektiği belirtilmiştir. *Muhammed*, *Ahmed*, *Nizameddin* gibi isimlerin Türkçedeki karşılıklarına uygun biçimde yazılması önerilmiştir. Bu tercih, dilin yerelleştirme sürecinde yazı dilini halk diline yaklaştırma çabasının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir (TDK, 1993: 95).

Sonuç olarak, 1993 yazım kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin yazımında hem dilin kökenine saygı gösteren bir yaklaşımı hem de Türkçenin fonetik yapısına uygun sadeleştirme çabalarını birlikte sürdürmüştür. Düzeltme işareti gibi araçların işlevselliği korunurken halkın günlük kullanımıyla yazılı normlar arasındaki dengeyi gözetten bir yazım anlayışı benimsenmiştir.

5.1.20. 1996 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

1996 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu* (22. Baskı), genişletilmiş ve gözden geçirilmiş bir çalışma olarak önceki kılavuzlardan önemli ölçüde ayrılır. Bu baskı hem yapısal hem de içeriksel olarak modern yazım kılavuzlarının temelini oluşturan özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Sunuş bölümünde, Türkçenin yazım serüveni özetlenmiş; ardından kılavuzun hazırlanış gerekçeleri ile takip edilen yöntem açıklanmıştır. Balyemez, bu yönüyle 1996 kılavuzu, yalnızca uygulamalı değil, aynı zamanda kuramsal bir zemin de sunmaktadır (2023, 156).

Büyük harflerin kullanımı, birleşik kelimelerin yazımı, noktalama işaretlerinin görevleri gibi konular, önceki baskılara kıyasla çok daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca bu kılavuz, hece yapısı ve satır sonunda kelime bölünmesi hakkında detaylı bilgi sunan ilk yazım kılavuzu olma özelliğine sahiptir. Konuların sıralanışı, madde başlıkları ve iç düzeni bakımından da bu baskı, günümüzde kullanılan yazım kılavuzlarının biçimsel temelini oluşturmuştur.

1985, 1988 ve 1993 kılavuzlarında bulunmayan kısaltmalar dizini, 1996 kılavuzuyla birlikte yeniden yapılandırılarak metne eklenmiş; ayrıca kısaltmaların yazımıyla ilgili açıklamalar genişletilmiştir. Kılavuzun sonunda, gırtlak ünsüzünün kesme işaretiyle gösterildiği alıntı kelimelerin listesi ile uzatma görevindeki düzeltme işaretinin kullanıldığı kelimeleri içeren ayrı listeler de yer almaktadır. Bu bölümler, yazım uygulamalarında karşılaşılan özel durumlar için kullanıcıya rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Kılavuzun kapağında herhangi bir baskı numarası bilgisi yer almamakla birlikte, içeriği ve kapsamıyla Türk Dil Kurumu’nun yazım ilkelerinde kurumsallaşmış ve sistematik bir aşamayı temsil etmektedir.

Sonuç olarak, 1996 *İmlâ Kılavuzu*, yalnızca yazım kurallarını açıklayan bir rehber değil, aynı zamanda Türk Dil Kurumu’nun yazım politikalarının modern biçimde yeniden yapılandırıldığı ve kullanıcı dostu bir biçime kavuşturulduğu öncü bir kılavuz niteliğindedir.

5.1.21. 2000 Yılı İmlâ Kılavuzu Değişimi

2000 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu* (23. Baskı), “genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı” ibaresiyle duyurulmuş olmakla birlikte, içerik bakımından büyük ölçüde 1996 kılavuzunun devamı niteliğindedir. Balyemez, yazım kuralları ve dizin yapısı genel hatlarıyla korunmuş; ancak yay ayrıç, büyük harflerin kullanımı, nota adlarının yazımı ve tarihlerin yazımı gibi alanlarda bazı yeni maddelere yer verilmiştir (2023, 156).

1996 kılavuzunda yer alan ve yazım ilkelerini açıklayan “Sunuş” metni, bu baskının başında da değiştirilmeden kullanılmıştır. Aynı şekilde, kısaltmalar dizini, gırtlak ünsüzünün kesme işaretiyle gösterildiği alıntı kelimeler dizini ve uzatma göreviyle kullanılan düzeltme işaretiyle yazılan kelimeler dizini de bu baskıda yeniden yer almaktadır. Bu bölümler, kullanıcılara pratik erişim sağlayarak kılavuzun işlevselliğini artırmaktadır.

Baskının kapağında herhangi bir baskı numarasına yer verilmemiştir; ancak Türk Dil Kurumu arşiv kayıtlarına göre bu eser, 1996 yılında başlayan modern serinin ikinci baskısıdır.

Sonuç olarak 2000 *İmlâ Kılavuzu*, hem 1996 kılavuzunun temel yapısını koruyan hem de belirli alanlarda yapılan sınırlı güncellemelerle süreklilik ve işlevsellik prensibini sürdüren bir çalışmadır. Bu baskı, yazım standartlarının korunması açısından önemli bir köprü görevi görmüş, kurumsal dil politikalarının kararlılıkla sürdürüldüğünü ortaya koymuştur.

5.1.22. 2005 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2005 yılına ait Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Yazım Kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin yazımıyla ilgili önemli bilgiler ve düzenlemeler içermektedir. Bu yıl yayımlanan kılavuz, özellikle uzun ünlüler, düzeltme işareti, nispet eki, ünsüz türemesi ve düşmesi gibi yazım özelliklerine dikkat çekmektedir.

İlk olarak uzun ünlülerin kullanımına dair yapılan açıklamalar dikkat çekicidir. Türkçede kökeni Arapça ve Farsça olan bazı kelimelerde uzun ünlüler olduğu ancak bu uzunluğun çoğu zaman yazıya yansıtılmadığı belirtilmiştir. Örneğin *şair* (şa:ir), *numune* (numu:ne), *iman* (i:man) gibi kelimelerde uzun sesler vurgulanmıştır. Buna karşın *beyaz*, *hiç*, *rahat*, *ruh* gibi kelimelerde ise bu uzunluk Türkçede kısa biçimde telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu da zamanla ses değişimlerinin yazıya yansımalarının azaldığını göstermektedir (TDK, 2005: 6).

Aynı şekilde, düzeltme işareti kullanımına da kılavuzda özel bir yer ayrılmıştır. Uzun ünlülerin belirtimi için ya da anlam ayrımı sağlamak amacıyla kullanıldığı ifade edilmiştir. Örneğin *alem* (bayrak) ile *âlem* (evren), *adet* (sayı) ile *âdet* (gelenek) gibi çiftlerde bu işaretin işlevi önemlidir. Ancak yine de halk arasında düzeltme işaretinin kullanılmadığı ve bu durumun yaygınlaştığı da vurgulanmaktadır (TDK, 2005: 10).

Nispet eki -î ile ilgili olarak ise bu ekin yazımında düzeltme işaretinin korunmasının anlam karışıklığını önlediği ve bu kullanımın sürdürülmesi gerektiği ifade edilmiştir. *Millî*, *resmî* gibi kelimeler bu kapsama girmektedir (TDK, 2005: 11).

Arapçadan alınan kelimelerde ünsüz düşmesi ve türemesi de önemli bir yer tutar. Örneğin *hak* <*hakk*, *his* <*hiss*, *ret* <*redd* gibi kelimelerde son ünsüz ikizleşmiştir; ancak yalın haldeyken bu ikizleşme düşmekte, ek aldığında ise yeniden ortaya çıkmaktadır: *hak* – *hakka*, *his* – *hissimiz* gibi (TDK, 2005: 18).

Son olarak Arapça kurallara göre oluşturulan kalıplaşmış tamlamalar ve deyimlerin yazımı da açıklanmıştır. Bu tür yapıların bitişik yazılması gerektiği belirtilmiştir: *ceffekalem*, *darülfünun*, *inşallah*, *maşallah*, *velhasılkelam* gibi örneklerde olduğu gibi (TDK, 2005: 18).

Bu düzenlemeler, Türkçede Arapça kökenli kelimelerin yazımının sadeleştirilmesi yönündeki çabaların 2005 yılında da sürdüğünü ve ses özelliklerine dayalı ayrımların yazım normlarına nasıl yansıdığını göstermektedir.

5.1.23. 2008 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2008 yılında yayımlanan *Yazım Kılavuzu (25. Baskı)*, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan yazım kılavuzları içinde “tıpkıbasım” notu taşıyan ilk baskı olması bakımından özgün bir yere sahiptir. Bu kılavuz, 2005 yılında yayımlanan Yazım Kılavuzu’nun içeriğiyle tamamen aynıdır; yani herhangi bir kural değişikliği ya da güncelleme yapılmaksızın yalnızca yeniden basılmıştır. Ancak dış kapak tasarımı, 2005 baskısından farklıdır. Balyemez, bu durum, fiziksel yenileme yapılmasına rağmen içeriksel değişikliğe gidilmediğini göstermektedir (2023, 156).

2005 yılında başlatılan baskı numarası uygulaması, bu baskıda da sürdürülmüştür. Dış kapakta “25. Baskı” ibaresine yer verilerek yayım sürecinin kurumsal takibi sağlanmıştır. 2008 kılavuzu, içerik yönüyle yenilik taşımamakla birlikte, tıpkıbasım yöntemiyle yazım kılavuzlarının yaygınlaştırılmasında ve erişilebilirliğinin artırılmasında önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

5.1.24. 2009 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2009 yılında yayımlanan *Yazım Kılavuzu (26. Baskı)* da yine 2005 tarihli kılavuzun tıpkıbasımı olarak yayımlanmıştır. İç kapağında “Tıpkıbasım” ibaresi açıkça belirtilmiştir. Bu baskı da içerik açısından 2005 ve 2008 kılavuzlarıyla tamamen aynıdır; yazım kuralları, madde sıralamaları ve örnekler birebir korunmuştur. Balyemez, Türk Dil Kurumu’nun yazım politikalarında içeriksel değişiklik yapmaksızın süreklilik sağlamayı amaçladığını göstermektedir (2023, 156).

2009 baskısının dış kapağında “26. Baskı” ifadesi yer almakta ve kapak tasarımı 2008 kılavuzu ile birebir aynı olarak düzenlenmiştir. Böylece bu baskı da biçimsel bir devamlılık taşımakta, ancak içeriksel bir yenilik getirmemektedir. Tıpkıbasım stratejisiyle yazım kılavuzunun daha geniş kitlelere ulaştırılması ve baskı takibinin düzenli yapılması hedeflenmiştir.

5.1.25. 2012 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2012 yılında yayımlanan *Yazım Kılavuzu (27. Baskı)*, hem hazırlanış süreci hem de içeriği bakımından önceki kılavuzlardan belirgin biçimde ayrılmaktadır. Bu kılavuzun yayım süreci diğerlerinden farklı olarak iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Balyemez, yazım kuralları, noktalama işaretleri ve kısaltmalar dizini bölümlerini içeren 87 sayfalık bir taslak, Aralık 2011’de TDK’nin genel ağ sayfasına yüklenmiş; ardından bu içerik, 2012 yaz aylarında basılı hâle getirilmiştir (2023, 159).

2005 yılında başlatılan baskı numarası sistematığı, bu kılavuzda da sürdürülmüş ve dış kapakta “27. Baskı” ifadesine yer verilmiştir. İçerik düzeni bakımından 1996, 2000 ve 2005 kılavuzlarıyla benzer bir yapı korunmakla birlikte, yazım kuralları alanında bazı güncellemeler dikkat çekicidir. Özellikle sayıların yazımı, büyük harflerin kullanımı, kesme işareti, virgöl, kısa çizgi gibi konularda yeni maddeler eklenmiş veya mevcut kurallarda değişikliğe gidilmiştir. Bu yönüyle 2012 kılavuzu, yazım kurallarında kapsamlı güncellemelerin yapıldığı son basılı kılavuz niteliğindedir.

2012 *Yazım Kılavuzu* hem içerik güncellemeleri hem de dijital ortamda yayımlanarak erişime açılması yönüyle önceki kılavuzlardan farklılaşan, modernleşme yönünde önemli bir adım niteliği taşıyan bir çalışmadır.

5.1.26. 2018 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2018 yılında yayımlanan Yazım Kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin imlasına yönelik geleneksel kuralları büyük ölçüde muhafaza etmekle birlikte, sadeleştirme eğilimlerini sürdürmüştür. Bu kılavuzda, uzun ünlüler yazı dilinde açıkça belirtilmezken, düzeltme işareti kullanımı belirli kurallara bağlanmıştır. Örneğin *adalet* (*ada:let*), *beraber* (*bera:ber*), *kaide* (*ka:ide*), *şair* (*şa:ir*) gibi Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlüler, yazıda herhangi bir işaretle gösterilmemiştir. Ancak düzeltme işareti, *adem* <âdem, *adet* <âdet, *alem* <âlem gibi anlam ayrımına yol açan çiftlerde hâlâ kullanılmıştır (TDK, 2018: 1).

Ayrıca, ince g ve k ünsüzlerinden sonra gelen a ve u ünlüleri üzerine düzeltme işareti konulmaya devam edilmiştir: *dergâh*, *karargâh*, *kâğıt*, *tezkâh*, *kâfir*, *dükkân*, *mahkûm* vb. Bu uygulama hem özel adlar hem de bazı yaygın isimler için geçerliliğini korumuştur (TDK, 2018: 1-2).

Nispet eki olan “-î”nin kullanımına dair açıklamalar da kılavuzda açık biçimde yer almıştır. “*resmî*, *askerî*, *ilmî*” gibi örneklerde nispet ekiyle gelen kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti korunmuştur: *resmîleştirmek*, *millîlik* vb. Bu imla standardizasyonunda sürekliliğin sağlanmasına yönelik bir çabayı yansıtmaktadır (TDK, 2018: 2).

Son olarak 2018 kılavuzu birleşik kelimelerin yazımı, alıntı kelimelerde ünlü uyumu, ünsüz türemesi ve özel adların yazımı gibi başlıklarda da detaylı hükümler içermektedir. Arapçadan gelen kelimelerin sonundaki ikiz ünsüzler Türkçeye tek ünsüzle geçmiş, ek

alırken yeniden ikizleşmiştir: *hak* <*hakkı*, *his* <*hissi*, *zam* <*zammı*, *şer* <*şerri* gibi örneklerde bu durum net şekilde görülmektedir (TDK, 2018: 3).

5.1.27. 2021 Yılı İmla Kılavuzu Değişimi

2021 yılı TDK *Yazım Kılavuzu*, Arapça kökenli kelimelerin yazımında ölçülü bir sadeleştirme politikası benimsemekte, düzeltme işareti, nispet eki ve fonetik uyum konularına sistematik çözümler sunmaktadır. İlk olarak düzeltme işareti kaldırılmamış, ancak yalnızca fonetik ayırım gerektiği durumlarda kullanılmak üzere sınırlandırılmıştır. Uzun ünlüleri ve ince ünsüzlerden sonra gelen /a/- /u/ seslerini göstermek (örneğin *adem*, *âdem*, *kâğıt*, *dergâh*), ya da anlam karışıklığı yaratabilecek çiftlerde (*askerî* – *askeri*) işaret korunmuştur (TDK, 2018: 1-2).

Nispet eki (“-î”) konusu da bu perspektiften yeniden ele alınmıştır. Kılavuza göre nispet eki yalnızca anlam veya biçim karışıklığı doğurabilecek durumlarda şapkalı halde korunmalıdır (*resmî* <*resmi*, *askerî* <*askeri*), yaygın ve belirsiz anlam içeren nispetli kelimelerde ise sadeleşme tercih edilmektedir (örneğin *iktisadi*, *siyasi*). Bu sayede TDK, niyet dışı şapka kullanımından kaçınmakta ve metinlerde netliği öncelik haline getirmektedir.

Fonetik uyum açısından ise kılavuz Arapça kelimelerin Türkçede nasıl telaffuz edildiğini esas alır:

- İki ünsüzle biten sözcüklere ortada “i” ünlüsü eklenmesi (*emir*, *şehir*, *bahis*),
- Son seslerdeki ünsüz sertleşmesi–yumuşaması (*kitap*, *Ahmet*),
- Hemze, ayın gibi ek-seslerin yazıda atılması (*camî*, *sema*, *manî*) kılavuzda net biçimde belirtildiği gibi vurgulanmaktadır (TDK, 2018: 1-2).

Bu düzenlemeler, yazı-telaffuz uyumunu ve yazım birliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir.

2021 TDK *Yazım Kılavuzu*, Arapça kökenli sözcüklerde şapkanın işlevselliğe göre sınırlandırılması, nispet eklerinde net anlam ayrımının korunması ve fonetik adaptasyonda sistemli bir uyum yaklaşımıyla dilde modernite ve gelenek arasında dengeli bir duruş sergilemektedir.

1928 yılından 2021 yılına kadar yayımlanan Türk Dil Kurumu (TDK) imla kılavuzları, Arapça kökenli kelimelerin yazımıyla ilgili olarak Türkçenin fonetik yapısına uyum, anlam ayrımının korunması ve yazı dili ile halk dili arasında denge kurulması hedefleri doğrultusunda çeşitli evrimler geçirmiştir. Bu süreçte yazım sistemine yön veren en temel araçlar düzeltme işareti ve kesme işareti olmuş; kelimelerin anlam ve telaffuz farklılıklarını yansıtmak amacıyla kullanımları dönemsel olarak farklılık göstermiştir.

1928 tarihli ilk İmlâ Lûgati'nde halkın kullanımına uygun sadeleştirme esas alınmış; Arapça gırtlaksı sesler (hemze, ayın) ya kaldırılmış ya da gerektiğinde kesme işareti ile gösterilmiştir. Uzun ünlüler ve nispet ekleri şapka ile belirtilerek hem fonetik yapı hem de anlam ayrımı korunmuştur. 1948 ve 1956 kılavuzları bu işaretleri sistematikleştirerek yazılı normların belirginleşmesini sağlamış, *kat'ı*, *kâtip*, *âlem* gibi kelimelerdeki anlam farklılıkları işaretlerle ayırt edilmiştir.

1960 ve 1975 arası yayımlanan kılavuzlarda ise sadeleştirme ön plana çıkmış; düzeltme işareti yalnızca zorunlu hâllerde önerilmiş, halk telaffuzunun yazıya yansımaya daha fazla ağırlık verilmiştir. 1980 ve 1985 kılavuzları, özellikle nispet eki kullanımında şapka gerekliliğini sorgulayan ve halk diline yaklaşan uygulamaları benimsemiştir. Bu dönemde yazımda hem anlam bütünlüğü hem de ses özelliklerinin gereksiz ayrıntılardan arındırılması hedeflenmiştir.

1993'ten itibaren ise hem etimolojik yazım anlayışı hem de sadeleşme eğilimleri bir arada değerlendirilmiştir. Uzun ünlülerin yazımda yer alması gerektiği ancak zorunlu olmadığı anlam karışıklığı yaratmayan yerlerde sadeleştirmenin kabul edilebileceği vurgulanmıştır. 2005 ve 2018 kılavuzlarında düzeltme işareti yalnızca fonetik veya anlam ayrımı gereken yerlerde önerilmiş; halk arasında yaygınlaşan sade biçimler de resmî yazı dili kapsamına alınmıştır.

Son olarak 2021 TDK Yazım Kılavuzu, düzeltme işareti ve nispet eki kullanımını anlam ve telaffuz ayrımıyla sınırlamış, fonetik uyumu ve yazım birliğini esas alan bir denge politikası geliştirmiştir. Özellikle uzun ünlüler ve ince ünsüzlerle ilgili sadeleştirme eğilimi sürdürülürken, *âlem–alem*, *kâğıt*, *askerî–askeri* gibi çiftlerde ayrım devam ettirilmiştir. Bu gelişmeler, Türk yazı dilinde Arapça kökenli kelimelerin evriminin yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel ve fonolojik uyumun da bir parçası olduğunu göstermektedir.

5.2. Arapça Kökenli Kelimelerin İmla Kılavuzlarındaki Değişimi

5.2.1. Fonetik Uyum, Anlam Ayrımı ve Yazım Standartlarının Evrimi (1928–2021)

5.2.1.1. Halk Söylemi ve Fonetik Uyum Dönemi (1928–1956)

İlk olarak 1928 İmlâ Lûgati'nde, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yazımında halkın günlük telaffuzu esas alınmış; gırtlaksı sesler (hemze, ayın) ya metinden çıkarılmış ya da kesme işaretiyle işaretlenmiştir. Fonetik olarak zor olan /d/→/t/ ve /c/→/ç/ değişiklikleri desteklenmiş, uzun ünlüler ile “-î” şapkalı ekler anlam ayrımı için biçimlendirilmiştir (İmlâ Lûgati, 1928). 1948 ve 1956 kılavuzları, bu çizgiyi devam ettirmiş, düzeltme işaretini sistematikleştirmiştir; özellikle ince ünsüzlerden sonra gelen “a/u” sesleri

(*kâr, dergâh*) ve anlam karışıklıklarına açık çiftler (*âdem/ adem, askerî/ askeri*) işaretlerle ayrılmıştır (İmlâ Lûgati, 1948; 1956).

5.2.1.2. Sadeleştirme ve Halk Dili Yaklaşımı (1960–1985)

1960 ile 1975 yılları arasında yayımlanan kılavuzlarda sadeleştirme vurgusu arttı; şapka yalnızca zorunlu anlam ve telaffuz ihtiyacı olan durumlarda önerildi. Te merbûta'nın *t*'ye dönüşü (*şeriat, siyaset*) istikrarlı şekilde uygulandı. 1980 ve 1985 kılavuzlarında ise özellikle nispet eki “-î”nin şapkasız kullanımı önerildi; yalnızca anlam karışıklığı olan telaffuzlarda korundu (*adet/âdet, hal/hâl*) (1985).

5.2.1.3. Etimoloji + Fonetik Denge Dönemi (1993–2005)

1993 kılavuzu, etimolojik kökleri korurken Türk fonetiğine uyumu gözettili; uzun ünlüleri yazıda belirtme esnekliği getirildi. 2005'te long ünlülerle ilgili açıklamalar netleşti, hemze/ayin düşmesi, ses çiftleşmesi ve birleşik kelime yazımı (örneğin *emretmek*) detaylandırıldı. Ayrıca *resmî, millî* gibi nispet eklerine şapka konulması vurgulandı.

5.2.1.4. Modern Denge ve Fonetik Netlik (2018–2021)

2018 ve 2021 kılavuzlarında fonetik uyum çok net şekilde sistematize edildi:

- İki ünsüzle biten kelimelere “î” eklenmesi (*emir, şehir*)
- Hemze/ayin düşmesi (*camî, sema*)
- Son seslerdeki değişimin korunması ve
- İnce /g/-/k/-/l/ sonrası “a/u” seslerine şapka uygulanması (örneğin *kâğıt, dergâh*)

2021 ile birlikte *durum* ve *telaffuz* ayrımı olan sözcüklerde şapka kullanımının net sınırlar içinde önerilmesi, benimsenmiş; *askerî–askeri, resmî–resmi* örnekleri üzerinden açıklık getirilmiştir. 1928'den 2021'e kadar yayımlanan TDK kılavuzları, Arapça kökenli kelimelerde üç temel amaç arasında gidip gelmiştir:

1. **Fonetik Uyum:** Özellikle halk söylemi esas alınarak yazımda sadeleştirme (örneğin hemze silinmesi, ünlü eklemesi, şapka) yapılmıştır.
2. **Anlam Ayrımı:** Uzun ünlüler, ince ünsüz sonrası ünlüler ve nispet eklerinde şapka ile açık ayrım gözetilmiştir.
3. **Yazım Standartlaşması:** Dönemsel sadeleştirme ve etimolojik yaklaşım dengesi gözetilerek fonolojik yapıyı metne aktarmada netlik sağlanmıştır.

Sonuç olarak TDK'nın Arapça kökenli kelimelerin imlasına ilişkin politikası; yazı diliyle halk dili arasında dayanıklı bir köprü kurmak, telaffuzun görünürlüğünü yöntemsel olarak desteklemek ve anlam karışıklığını engelleyecek kuralları netleştirmek üzerine yapılandırılmıştır. Bu süreç, Türkçenin tarihî birikiminin korunmasıyla modern yazı normları arasında bilinçli bir denge kurulmasını olgunlaşmış bir şekilde ortaya koymaktadır.

5.3. Harf Devrimi ve Sonrasında Arapça Kökenli Kelimelerin Yazım Değişiklikleri

1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi, yalnızca alfabe değişikliğini değil, aynı zamanda Türkçenin yazı dili açısından kapsamlı bir dönüşümün başlangıcını temsil eder. Biçici ve Özlü'ye (2020, 23) göre Osmanlı döneminde kullanılan Arap harfli yazı sistemi, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin orijinal biçimleriyle yazılmasına olanak sağlarken; Latin alfabesinin kabulüyle birlikte bu kelimelerin Türk fonetik yapısına uygun biçimde yazılması esas alınmıştır. Özkafa (2019, 75) da bu dönüşüm sürecinde Arapça kökenli kelimelerin imlasının hem ses hem de yapı bakımından önemli değişiklikler geçirdiğini belirtmektedir.

1928 tarihli ilk İmlâ Lûgati, sadeleşmeyi ön planda tutarak halkın telaffuzuna dayalı bir anlayış benimsemiştir. Arap harflerinin bazı sesleri, özellikle hemze ve ayın gibi Türkçede doğrudan karşılığı bulunmayan gırtlaksı sesler, yeni yazı sisteminde ya tamamen atılmış ya da kesme işareti gibi sembollerle gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı dönemde fonetik yapıya uyum sağlamak amacıyla /c/ yerine /ç/, /d/ yerine /t/ gibi ses dönüşümleri de imlaya yansımıştır. Ayrıca halk arasında karşılığı bulunmayan Arapça kökenli bazı sözcükler yerine Türkçe karşılıklarının tercih edilmesi yönünde açık bir yönelim söz konusudur.

1940 ve 1950'li yıllarda yayımlanan İmla Kılavuzları, özellikle düzeltme işaretinin (^) kullanımı üzerinde durmuş; bu işaretin uzun ünlüler ile ince ünsüzlerin gösterilmesinde işlevsel olduğu vurgulanmıştır. *Kâr*, *kâtîp* gibi kelimelerde hem anlam hem telaffuz farkını belirtmek amacıyla şapka kullanımı önerilmiş; ancak bu işaretin yalnızca karışıklık yaratabilecek durumlarda kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Bu yaklaşım, yazı dilinde sadeleşme politikasının sürdürüldüğünü göstermektedir.

1960–1985 yılları arasında Arapça kökenli kelimelerin yazımı daha sistematik bir yapıya kavuşmuş; fonetik uyumu gözetken ancak kelimenin kökenini de göz ardı etmeyen bir denge anlayışı benimsenmiştir. Düzeltme ve kesme işaretlerinin kullanımı belirli kurallara bağlanmış; bileşik kelimeler ile özel adların yazımı standartlaştırılmıştır. Bu dönemde,

özellikle Arapçada bulunan te merbûta harfinin Türkçeye açık /t/ sesiyle aktarılması (örneğin *cemiyet*, *şeriat*) yaygınlaşmış ve yerleşik hale gelmiştir.

1993 yılı Yazım Kılavuzu, halk telaffuzu ile etimolojik yapı arasında bir denge kurmayı hedeflemiştir. Düzeltme işareti hem uzun ünlü hem de ince ünsüzlerin gösteriminde kullanılmaya devam etmiş; ancak bu çift işlevin zamanla yazım karmaşasına yol açabileceği vurgulanarak bazı sadeleştirme önerileri getirilmiştir (2021, 39). Özellikle *âdet–adet* gibi anlam farkı barındıran çiftlerde işaretli yazım tercih edilirken *siyasi* ve *hukuki* gibi yaygın kullanılan nispet ekli kelimelerde şapka kullanımının zorunlu olmadığı belirtilmiştir.

2005 sonrası dönemde, Arapça kökenli kelimelerin yazımında halk söylemi daha belirleyici hale gelmiştir. Telaffuza uygunluk esasıyla düzeltme işareti yalnızca anlam ayırımına hizmet eden durumlarla sınırlandırılmış, nispet eki "-î" ise yalnızca anlam belirsizliği yaratabilecek sözcüklerde kullanılmıştır. *Millî – milli* ve *resmî – resmi* gibi çiftlerde bu ayırım dikkatle korunmuştur. Ayrıca *kâğıt*, *dergâh* gibi kelimelerde hem geleneksel yazım biçimi hem de ses uyumu gözetilmiştir.

2021 TDK Yazım Kılavuzu, önceki dönemlerin birikimini sistematikleştirmiştir. Şapka ve nispet eki kullanımı işlevselliğe bağlı olarak sınırlandırılmış, uzun ünlüler yalnızca anlam karışıklığı yaratabilecek durumlarda gösterilmiştir. Bu kılavuzda fonetik uyum temel ilke olarak benimsenmiş, Arapça kökenli kelimelerdeki ses değişiklikleri örneklerle açıklanmıştır. *Kitap – kitabı*, *his – hissi* gibi eklemeli yapılarda ses uyumuna bağlı olarak ortaya çıkan ikiz ünsüz kullanımı yazımda da kabul görmüştür.

Nispet, Hacıbekiroğlu'na (2022, 900) göre nispet i'si Arapçadan geçen sıfat yapım eki olarak Türkçede “-î” şeklinde kullanılmaktadır. Başlangıçta hem uzun ünlü hem de anlam ayırımı için işaretlenmiş bu ek, zamanla halk arasında kullanılmayan biçimlerinden arındırılarak sadeleştirilmiştir. 2000'li yıllardan itibaren ise *millî*, *resmî*, *siyasî* gibi kelimelerde yalnızca anlam ayırımı gerekiyorsa kullanılmasına karar verilmiş, kullanım zorunluluğu kaldırılmıştır.

Uzun ünlüler, Yeşilöz'e (2021, 290–291) göre uzun ünlüler Arapça kökenli kelimelerde şapka ile gösterilmiş; ancak bu uygulama zamanla yalnızca anlam karışıklığını önlemek amacıyla sınırlı hâle getirilmiştir. Örneğin *âlem* (evren) ve *alem* (bayrak) gibi kelimelerde şapka anlam farkını belirtmek için kullanılırken, diğer pek çok kelimedede sadeleştirme amacıyla tercih edilmemektedir.

Şedde, Hacıbekiroğlu'na (2022, s. 902–903) göre şedde, Arapçadaki ikiz ünsüzleri göstermek için kullanılan bir işarettir. Latin alfabesine geçişle birlikte bu işaret yazıdan

kaldırılmış, bunun yerine Türkçede ikiz ünsüz kullanımı tercih edilmiştir. *Hiss, zann, redd* gibi kelimeler bu biçimiyle yazı dilinde yer bulmuştur.

Hemze, Hacıbekiroğlu'na (2022, s. 902–903) göre arapçadaki özel bir sesli harf olması nedeniyle Türkçeye doğrudan aktarılamadığı belirtilmektedir. Bu sebeple hemze ile başlayan ya da içinde hemze bulunan kelimeler genellikle kesme işaretiyle gösterilmiş veya bu işaret tümüyle kaldırılarak sadeleştirilmiştir. Ancak *i'tibar, mü'min* gibi bazı kelimelerde anlamı korumak amacıyla hemze yazımda tercih edilmeye devam etmiştir.

k, g, l etkisi, Arapça kökenli bazı kelimelerde ince ve kalın ünsüzlerin ses yapısına etkisiyle ortaya çıkan yazım farklılıklarını ifade eder. Örneğin *kâtip* kelimesinde ince *k* kullanımı, uzun ünlü ile birlikte anlamı belirginleştirir. Bu tür farklar, özellikle anlam karışıklığı riski taşıyan kelimelerde yazımda dikkate alınmıştır (TDK, 2019).

Kısa çizgi (-), özellikle bileşik yapılar veya anlam ayrımı gereken durumlarda kullanılmıştır. Orta-Doğu, iki-üç gibi örneklerde olduğu gibi, Arapça kökenli bileşik yapılar bu işaretle açık biçimde ayrılmıştır. Ancak bu kullanım zamanla sadeleşme politikaları çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

Kesme işareti ('), Hacıbekiroğlu (2022, 908) göre arapça özel adlara getirilen eklerin ayrılmasında kullanılmıştır. Örneğin *Hazret'i Mevlâna* ya da *Fuzulî'nin* gibi kullanımlarda ekin özel isme ait olduğu gösterilmiştir. Zamanla bu işaretin kullanımı sadece özel adlar ve kısaltmalara yönelik olacak şekilde daraltılmıştır.

Düzeltilme işareti, Yeşilöz (2021, 293) göre özellikle anlam ayrımı ve fonetik yapı farklılıklarını göstermek için kullanılmıştır. Ancak bu işlevsellik zamanla karmaşaya yol açtığı için yalnızca gerektiği durumlarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişim hem kullanım kolaylığı hem de yazım birliği açısından önemlidir.

Ünlüler ve ünsüzlerle ilgili durumlar, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede ses uyumu kurallarına göre yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Özellikle kalınlık-incelik, yumuşaklık-sertlik gibi ses özellikleri yazımda da dikkate alınmış, *cemiyet, şeriat* gibi kelimeler bu ses yapılarına uygun biçimde yazılmıştır.

Ünsüz yumuşaması, Hacıbekiroğlu (2022, 907) göre özellikle sonu sert ünsüzle biten kelimelere ek geldiğinde ortaya çıkan bir durumdur. Arapça kökenli kelimelerde bu kural kısmen uygulanmış; *kitap – kitabı, his – hissi* gibi örneklerde ses uyumu gereği ikiz ünsüz oluşumu da kabul görmüştür.

Birleşik kelimeler, Özkafa (2019, 81) göre arapça kökenli yapıların Türkçede farklı biçimlerde birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. *Ref'i*, *kat'i* gibi kelimelerde hem kök yapı korunmuş hem de Türkçenin birleşik kelime yapısına uygunluk sağlanmıştır.

Özel adlar, Hacıbekiroğlu (2022, 909) göre özellikle Arapça kökenli kişi ve eser adlarında yazım kurallarının belirlenmesinde önem taşımaktadır. *Tacü't-tevârih*, *Mecmau'l-edeb* gibi örneklerde hem geleneksel biçim korunmuş hem de Türkçenin yapısına uygunluk sağlanmıştır.

Harf Devrimi sonrası Arapça kökenli kelimelerin yazımı, Türkçenin sadeleşmesi, fonetik yapısıyla uyum sağlaması ve anlam ayrımını koruma ilkeleri doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir. 1928'den günümüze kadar uzanan süreçte; şapka, kesme işareti, uzun ünlü kullanımı ve nispet eki gibi araçlar hem işlevselliği hem de biçimsel estetiği gözetilen bir sistem dahilinde kullanılmıştır. Bu bağlamda Türk Dil Kurumu'nun kılavuzları, yalnızca teknik yazım önerileri değil, aynı zamanda dildeki kültürel, fonetik ve etimolojik dönüşümün belgeleri olarak da değerlendirilebilir.

5.4. İmla Kılavuzlarında Arapça Kökenli Kelimelerin Standartlaştırılması

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan imla kılavuzları, yalnızca yazım kurallarını belirleyen teknik belgeler değil, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin dil politikalarının birer yansımasıdır. Harf Devrimi ile başlayan alfabe değişikliği süreci, yalnızca harflerin değil, kelimelerin yapısı, fonetik karşılıkları ve anlam birliğinin korunması gibi temel unsurların da yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki yazımı, imla kılavuzları aracılığıyla yıllar içinde sistematik bir standardizasyona tabi tutulmuştur.

1928 tarihli ilk *İmlâ Lûgati*, bu sürecin başlangıç noktasını oluşturmuş; Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yazımı halk telaffuzuna, sadeleşme esasına ve Türkçenin ses yapısına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Özellikle “’ء” , “’ع” ve “’ة” gibi Arapçaya özgü seslerin Türkçede karşılığının bulunmaması nedeniyle bu harflerin yazımdan çıkarılması veya fonetik karşılıklarıyla gösterilmesi gibi uygulamalar, yeni alfabenin doğasına uygun bir dönüşüm olarak değerlendirilmiştir (İmlâ Lûgati, 1928).

İlerleyen yıllarda yayımlanan 1948, 1956, 1960 ve 1962 tarihli kılavuzlar, bu dönüşümün teknik detaylarını netleştirmiştir. Özellikle düzeltme işareti ve kesme işareti gibi imla araçları, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede doğru anlaşılması ve telaffuzunun yansıtılması için sistemli biçimde kullanılmıştır. *Kâr-kar*, *âlem-âlem* gibi anlamca ayrışan kelimelerde düzeltme işaretinin zorunlu kullanımı önerilmiş; *kat'ı-katı*, *ref'i-refi* gibi kesik

telafluz gerektiren kelimelerde ise kesme işareline yer verilmiştir. Bu uygulamalar hem anlam ayrımını hem de telafluz özelliklerini yazı diline aktarmayı amaçlayan bir standartlaştırma çabasının ürünüdür (İmlâ Kılavuzu, 1956; 1962).

1975 sonrası dönemde ise Türkçenin sadeleştirilmesine yönelik politikalar doğrultusunda şapka ve kesme işaretinin kullanım alanı daraltılmıştır. 1980, 1985 ve 1993 tarihli kılavuzlarda, bu işaretlerin yalnızca anlam karışıklığı yaratacak sınırlı bağlamlarda kullanılmasının yeterli olacağı belirtilmiş; Arapça kökenli kelimelerin halk arasında nasıl telafluz edildiği temel alınarak sadeleştirilmiş yazım biçimlerine yönelim artmıştır. Örneğin *resmî* yerine *resmi*, *millî* yerine *milli* gibi düz yazımlar önerilmiştir. Bu yönelim, yazı dilinin konuşma diliyle uyumlu hale getirilmesi amacını taşımaktadır (TDK, 1980; 1985; 1993).

2005 ve 2018 yıllarında yayımlanan kılavuzlar ise sadeleştirme ile geleneksel anlam ayrımı arasında denge kurmaya çalışmıştır. Bu kılavuzlarda düzeltme işareti, yalnızca anlam farkı doğuran çiftlerde kullanılması gereken bir araç olarak tanımlanmış, örneğin *âdet–adet* (gelenek–sayı), *âlem–alem* (evren–bayrak) gibi örneklerde kullanım korunmuştur. Buna karşın yaygın, anlam karışıklığı doğurmayan kelimelerde şapka kullanımı önerilmemiştir (TDK, 2005; 2018).

2021 TDK Yazım Kılavuzu, Arapça kökenli kelimelerin yazımında fonetik uyum, işlevsellik ve anlam ayrımını temel alan bir standartlaştırma anlayışını pekiştirmiştir. Düzeltme işareti ve nispet eki (-î) yalnızca anlam ayrımının zorunlu olduğu durumlarda kullanılmış, aksi hâlde sadeleştirilmiş biçimler tercih edilmiştir. Fonetik yapı açısından Arapça kelimelerin Türkçede geçirdiği dönüşümler (ünsüz ikizleşmesi, ünlü düşmesi, telafluz farkları) yazım kılavuzlarında sistemli biçimde açıklanmış ve örneklenmiştir. Bu durum, sadece kelime bazlı bir yazım standardı değil, aynı zamanda Türkçenin doğal evrimine dayalı bir imla politikası oluşturulmasına da katkı sağlamıştır (TDK, 2021).

İmla kılavuzlarında Arapça kökenli kelimelerin yazımı, Harf Devrimi'nden itibaren giderek daha işlevsel, fonetik ve anlam odaklı bir standardizasyona tabi tutulmuştur. İlk yıllarda halk telafluzu ve sadeleştirme öne çıkarken, ilerleyen dönemlerde yazımda anlam birliğini koruyan, ses uyumuna dayalı sistematik kurallar geliştirilmiştir. Düzeltme işareti, kesme işareti ve nispet eki gibi unsurlar, bu standardizasyonun hem teknik araçları hem de kültürel göstergeleri olmuştur. Bu süreç, yalnızca dildeki Arapça unsurların düzenlenmesiyle sınırlı kalmayıp yazı dili ile konuşma dili arasındaki dengeyi sağlayan bir yazım kültürünün inşasını da ifade etmektedir.

Bu tez çalışması, 1928 yılından 2021 yılına kadar yayımlanan Türk Dil Kurumu imla kılavuzları temelinde, Arapça kökenli kelimelerin yazımında meydana gelen değişiklikleri tarihsel bir süreklilik içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Harf Devrimi'nin ardından başlayan sadeleşme süreci, yalnızca alfabe değişimiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda yazımda kullanılan işaretlerin, fonetik yaklaşımların ve etimolojik tercihlerle ilgili normların da yeniden belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Arapça kökenli kelimelerin yazımında düzeltme işareti, kesme işareti, uzun ünlülerin gösterimi, tarif harflerinin yazımı ve nispet eklerinin biçimi gibi konular, her dönem farklı dil politikaları çerçevesinde ele alınmıştır.

Tezde elde edilen bulgular göstermektedir ki 1928 İmlâ Lûgati'nde halk söylemine dayalı bir sadeleşme anlayışı benimsenmiş, Arapçaya özgü fonemlerin yazımdan çıkarılması hedeflenmiştir. 1948 ve 1956 kılavuzlarında bu sadeleşme politikası devam ettirilmekle birlikte, düzeltme işareti kullanımı sistemleştirilmiş ve ses-fonetik farklılıkların yazıya nasıl yansıtılacağı konusunda daha teknik bir yaklaşım sergilenmiştir. 1975'ten itibaren yazım kurallarında anlam ayırımından çok kullanım sıklığına ve konuşma diline yakınlığa öncelik verildiği görülmektedir. 1980 ve 2000'li yıllarda ise yazımın fonetik temelini koruması ile anlam karışıklığını önleyecek şekilde sınırlı işaret kullanımı arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Son olarak 2021 kılavuzu ile birlikte Arapça kökenli kelimelerde şapka ve benzeri işaretlerin işlevsel ve minimal düzeyde kullanılmasına yönelik modern bir yazım anlayışı benimsenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin ses yapısı, fonetik dönüşümleri, morfolojik yapıları ve yazım kurallarındaki değişimleri bütüncül bir biçimde ele alarak Türk dilinin tarihsel evrimini ve dış etkilere karşı geliştirdiği adaptasyon mekanizmalarını açıklamayı amaçlamıştır. Arapça, tarih boyunca Türkçeyi hem dini hem de kültürel bağlamda derinlemesine etkileyen bir dil olmuş, özellikle İslamiyet'in kabulü sonrasında Türkçeye giren Arapça kökenli kelimeler, yalnızca kelime hazinesini değil aynı zamanda ses, yapı ve yazım normlarını da dönüştürmüştür.

Arapça ve Türkçenin ses sistemleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Arapçanın boğazdan gelen sert ve gırtlaksı harfleri, uzun ünlü yapısı ve karmaşık fonetik sistemi ile Türkçenin yalın, ünlü uyumuna dayalı, sade fonetik yapısı arasında ciddi farklılıklar olduğu ortaya konulmuştur. Bu farklılıklar, kelimelerin doğrudan alınımını zorlaştırmış; dolayısıyla ses uyumu, sadeleştirme ve türetme gibi dilsel stratejilerle Türkçeye uyarlanmaları gerekmiştir. Türkçeye geçen Arapça kelimelerde “ع”, “ء”, “غ” gibi seslerin Türkçede karşılık bulamaması, bu seslerin zamanla düşmesine veya başka seslerle ikame edilmesine yol açmıştır. Bunun yanında, kapalı t (te merbûta) harfinin açık “t” ye dönüşmesi ya da “ض” harfinin “z” harfiyle karşılanması gibi örnekler fonetik farklılıkların Türkçeye etkilerini somutlaştırmaktadır.

Türkçeye geçen Arapça kelimelerdeki ses değişimleri ve fonetik adaptasyon süreçleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu süreçte ünlü türemesi, ünlü daralması, ünsüz yumuşaması, ünlü değişimi gibi ses olayları sıkça gözlenmiştir. Bu dönüşümler, yalnızca fonetik ihtiyaçlara bağlı olarak değil; aynı zamanda Türkçenin ses estetiği, fonolojik kuralları ve halkın söyleyiş alışkanlıkları doğrultusunda biçimlenmiştir. Arapça kökenli kelimelerdeki bu dönüşümler, halk ağzı ve bölgesel lehçelerin de etkisiyle şekillenmiş, bu da Türkçede Arapça kelimelerin farklı telaffuz ve biçimlerle varlığını sürdürmesine neden olmuştur.

Özellikle sesli harf değişimlerine odaklanarak Türkçenin ses uyumu sisteminin Arapça kökenli kelimeleri nasıl etkilediğini göstermiştir. Ön-arka damak uyumu, düzyuvarlaklık ilişkisi ve ünlü daralması gibi Türkçeye özgü ses kuralları, Arapçadan alınan kelimelere uygulanmış; bu da kelimelerin hem telaffuzunu hem de yazımını etkilemiştir. Ayrıca halk ağzındaki kullanımlarla standart dil arasındaki farklar da bu süreçte gözlemlenmiş, bazı kelimelerin anlamı bu farklara bağlı olarak değişmiş ya da anlam kaymasına uğramıştır. Bu durum, yalnızca dilbilimsel bir farklılık değil, aynı zamanda sosyolinguistik bir zenginlik ve dönüşüm olarak da değerlendirilmelidir.

Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıklar derinlemesine incelenmiştir. Arapçadan geçen kelimelerin Türkçede telaffuz edilirken geçirdiği değişikliklerin, zamanla yazıya da etki ettiği, bazı kelimelerin halk arasında benimsenen biçimiyle yazılmaya başlandığı görülmüştür. Bu bağlamda, düzeltme işareti kullanımı, nispet ekleri, uzun ünlülerin gösterimi, yazımda kararsızlıklar, Farsça aracılığıyla geçen kelimelerde biçimsel sapmalar gibi başlıklar değerlendirilmiş ve Türkçede hem normatif hem de kullanıma dayalı değişikliklerin nasıl şekillendiği ortaya konmuştur. Konuşma diliyle yazı dili arasındaki bu farkların, dilin yaşayan bir sistem olması nedeniyle kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.

1928–2023 yılları arasında yayımlanan Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzları temel alınarak Arapça kökenli kelimelerin yazımındaki değişiklikler tarihsel bağlamda analiz edilmiştir. Bu süreçte sadeleştirme politikalarının, yazı dili üzerinde belirleyici etkiler oluşturduğu bazı dönemlerde dilde sadeleşme adına geleneksel yazım biçimlerinden sapmaların yaşandığı görülmüştür. Düzeltme işaretinin kullanımı giderek azaltılmış, halk arasında yaygın kullanılan biçimler sözlüklere geçirilmiş, ancak bu durum zaman zaman anlam belirsizliklerine yol açmıştır. Ayrıca birleşik ve ayrı yazım sorunları, nispet eklerinde tutarsızlıklar ve sözlükler arası biçim farkları gibi başlıklar üzerinden imla sisteminde süreklilik ve kopuş noktaları tespit edilmiştir.

Arapça kökenli kelimelerin Türkçedeki seyri, yalnızca bir dil alımlaması değil, aynı zamanda bir kimlik inşası ve kültürel adaptasyon sürecidir. Bu süreçte Türkçenin fonetik yapısı, kendi sistemini koruyarak dış unsurları dönüştürmüş; gelen kelimeleri kendi ünlü uyumuna, telaffuz yapısına ve morfolojik kurallarına uygun hale getirmiştir. Öte yandan bu dönüşüm, yalnızca dilin doğasına değil, toplumsal, kültürel ve ideolojik tercihlere de bağlı olarak şekillenmiştir. Dil politikaları, eğitim sistemleri, sözlük ve yazım kılavuzları gibi kurumsal yapılar, bu süreci yönlendirmiş; halk söyleyişi ile yazı dili arasındaki etkileşim de dönüşümün doğal parçası olmuştur.

Sonuç olarak bu tez; Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerdeki ses ve yazım değişimlerinin sadece teknik birer dil meselesi olmadığını, aynı zamanda Türkçenin tarihsel gelişimi, kültürel etkileşimleri ve kimlik inşası süreciyle iç içe geçmiş yapılar olduğunu göstermektedir. Türkçenin Arapça ile kurduğu bu çok katmanlı ilişki hem ses hem yapı hem de yazım bakımından dinamik, dönüşüme açık ve çok boyutlu bir süreci temsil etmektedir. Bu bağlamda, dil çalışmalarında yalnızca biçimsel değil, tarihsel ve sosyokültürel perspektiflerin de göz önünde bulundurulması gerektiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abazoğlu, M. (2023). “Çeviride Eşdeğerlik ve Kelimelerdeki Anlam Değişmelerinin Bağlamı Belirlemesi: Türkçe ve Arapça Örneği”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (28), 300-315.
- Abdulcelil, M. (1998). *İbn Haldun'un Dil Felsefesi*. Dil ve Düşünce Yayınları.
- Abdulfettah, M. (2010). *Arapça-Türkçe Karşılaştırmalı Dilbilgisi*. İstanbul: Akadem Yayınları.
- AbdulTevâb, A. (1997). *Arap Fonetigi*. İstanbul: Arapça Yayınları.
- Al-Hashmi, S. (2016). *The Phonetics and Phonology of Arabic Loanwords in Turkish: Residual Effects of Gutturals* (Doctoral dissertation, University of York).
- Alshammari, WF ve Alshammari, AR (2020). “Arapça Kökenli Türkçe Ödünç Kelimelerin Uyarlanması”. *Uluslararası İngiliz Dilbilimi Dergisi*, 10 (5), 388-398.
- Altun, H. O. (2012). *Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (32), 55-71.
- Altun, H. O. (2023). “Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 56, 1-20.
- Aydın, T. (2010). “Arapça ve Türkçede Sesler: Karşıtsal Çözümleme”. *EKEV Akademi Dergisi*, 14(44), 321-332.
- Aydoğdu, T. (2010). *Türkiye Türkçesinde Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Balyemez, S. (2023). “Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 Yılına Sıgımış Yazım Kılavuzları”. *TDK*, (880), 147–160. Erişim adresi: <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/Sedat-Balyemez- OZEL -TURKIYE-CUMHURİYETİNİN-100-YILINA-SIGMIS-YAZIM-KILAVUZLARI- 12-1.pdf>
- Biçici, M. M., & Özlü, Z. Y. (2020). *Harf İnkılâbı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar ve Karşıt Görüşler*.
- Bisnani, S. (2007). *Tahavulat el Savtiye*. Kahire: Mısır Yayınları.
- Bulut, Â. (2023). “Türkçenin Ses Yapısına Bir Bakış: Alıntı Kelimelerdeki /i-/ Sesine Dair Bir Değerlendirme”. *Eren Dergisi*, 2(3), 38–46.
- Clements, G. N., & Sezer, E. (1982). “Vowel and Consonant Disharmony in Turkish”. *The Structure of Phonological Representations*, 2, 213-255.
- Çelik, Z. (2006). “Yeni Türkçenin Doğuşu: Türk Dil Devrimi”. *Journal of Turkish Linguistic Studies*, 15(1), 102-120.

- Çiçekler, A. N., Can, T., & Yılmaz, M. Y. (2018). "Türk Dil Devrimi ve Amerikan Dil Planlaması: Mukayeseli Bir İnceleme". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(2), 323-343. <https://doi.org/10.26650/TUDED485808>
- Demirtaş, C. (2023). "Güncel Türkçe Sözlüklerde Arapça Asıllı Kelimelerin Yazımı". *Akademik Makale*.
- Demirtürk, C. (2019). *Türkçe Yazım Kılavuzlarının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi.
- Doğan, C. (2007). "Arap Öğrencilere Türkçe Ses Bilgisi Öğretimi". *Marife Dergisi*, 7(2), 233-249.
- Dursunoğlu, H. (2014). "Türkiye Türkçesinde Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları". *Turkish Studies*, 9(9), 145-155.
- Erdem, İ. (2013). "Konuşma Dili Açısından Arapça ve Farsça Alıntı Kelimelerin Bugünkü Durumu". *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 92-100.
- Estetiyye, A. (2008). "Arapça Öğreniminde Yaş Faktörünün Rolü". *Eğitim ve Dil*, 465.
- Ferahidî, H. B. A. (2007). *Arap Dil Bilgisi*. Beyrut: Lübnan Üniversitesi Yayınları.
- Gürsel, A. (2021). "Türk Yazı Devrimi". *Asia Minor Studies*, 9(2), 804-813.
- Hacıbekiroğlu, A. (2022). "TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki Arapça Asıllı Kelimeler ve TDK Yazım Kuralları". *RumeliDE*, (30), s. 896-911.
- Hannoud, S. A. (2021). "Türkçe Sözlük'te Arapça Kelimelerle Kurulan Birleşik Sözlerin Tasnifi". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 786-801.
- İbn Haldun, A. (1995). *Mukaddime*. (Çev. Abdulcelîl, 1998), 554.
- İmlâ Kılavuzu, (1962). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1985). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Lûgati, (1928). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1948). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1956). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1957). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu, (1960). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- İşler, E. (2001). "Türklerin Arapçanın Ünlülerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *EKEV Akademi Dergisi*, 3(1), 243-254.
- Kadioğlu, İ. (2022). "Türkçede K-S Ses Denkliliği". *Türkbilig*, 2022(44), 45-63.
- Kale, M. (2015). "Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar". *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 811-820.
- Kale, M. (2015). *Harf Devrimi Zabıtları*. Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 7(3), 805-814.
- Karaca, V. İ. (2011). *Türkiye Türkçesinde Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Karaca, V. İ. (2012). "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 7(4), 2059-2090.
- Kılıç, R. (2019). "Arapçadan Türkçeye Ödünçlenen Kelimelerin Arapça Kelimleri Anlayıp Ezberlemede Etkisi". *Dergiabant*, 7(13), 305-336.
- Koca, M. (2021). "Harf Devrimine Giden Yolda Bir Kilometre Taşı: Elifba Raporu (Transkript metin)". *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 715-744. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.879573>
- Korkmaz, Z. (1963). *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- LaDeux, R. (1995). *Yabancı Dil Öğrenme Psikolojisi*. New York: Dilbilim Yayınları.
- Özçakmak, H., & Tutku, G. Y. (2019). "Yedi İklim Türkçe Setinde Arapça Kökenli Sözcüklerin Sıklığı". *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 996-1009.
- Özertim, S. N. (1998). *Yazı Devriminin Öyküsü*. Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Özgeçit, N. (2017). *Arapça ve Türkçede Ünlü ve Ünsüzlerin Birbirlerine Etkisi: Karşıtsal Çözümleme* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özkafa, F. (2019). *Harf İnkılâbı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı*.
- RumeliDE (2023). "Arapça Kökenli Kelimelerin Türkçedeki İmlasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Öneriler". *RumeliDE*, (31), 105-117.
- Demirtaş, C. (2023). "Güncel Türkçe Sözlüklerde Arapça Asıllı Kelimelerin Yazımı". *Acarindex* [PDF].
- Saeli, H., Rahmati, P., & Dalman, M. (2021). "Oral Corrective Feedback on Pronunciation Errors: The Mediating Effects of Learners' Engagement With Feedback". *Advances in Language and Literary Studies*, 12(4), 68-78.

- Sağol Yüksekaya, G. (2010). ‘‘Alıntı Kelimelerde Son Türeme’’. *Turkish Studies*, 5(1), 91-106.
- Sâran, M. (1997). *Arapça Dil Bilgisi ve Sesbilgisel Yapılar*. İstanbul: Arapçanın Dili Yayınları.
- Stachowski, K. (2020). ‘‘Phonetic Renderings in Turkish Arabisms and Farsisms’’. *Türkbilig*, 20(40), 23-47.
- Stockton, R. J. (2020). ‘‘Lessons From Ibn Khaldun's "Muqaddimah" for Today's Foreign Language Teacher’’. *Arab World English Journal*, 11(3), 117-126.
- Şimşir, B. N. (1977). *Amerikan Belgelerinde Türk yazı devrimi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 41(162), 105-114.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi* (2. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tansel, F. A. (1969). ‘‘Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Üzerine İlk Teşebbüsler ve Sonuçları’’. *Belleten*, 33(132), 213-240.
- Temiz, İ. (2020). ‘‘Fonetik Bir Olgı Olarak Arap Dilinde Harf Hareke İlişkisi’’. *İlahiyat Dergisi*, 5, 143-158.
- Tezcan Aksu, B. (2022). ‘‘Geleceğe Işık: Yazım Sorunlarına Geçmişten Çözümler.’’ *Türk Dili*, 880, 287-293.
- Tezcan-Aksu, B. (2012). ‘‘Yazım Sorunlarına Geçmişten Çözümler’’. *Geleceğe Işık: Dil Yazım Sorunları Üzerine Makaleler*, s. 1–12.
- Tosun, İ. (2017). ‘‘Arapçadan Türkiye Türkçesine Geçmiş Sözcüklerde Görülen Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları’’. *Turkish Studies*, 12(30), 441–461.
- Turan, F. (2014). *TDK Yazım Kuralları ve Kılavuzu Derlemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tülücü, S. (1997). ‘‘Arapça ve Farsçanın Türkçeye Tesiri’’. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13).
- Türk Dil Kurumu (TDK) – Düzeltme İşareti (2019). s. 1–3. https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/duzeltme-isareti/?utm_source=chatgpt.com
- Türk Dil Kurumu. (2014). *Yazım Kuralları ve Kılavuzu Derlemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmen, M. (2015). ‘‘Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi’’ (1839-1936). *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2(3), 225-240.
- Türkmen, M. (2017). *Çağdaş Türk Lehçelerinde ‘‘Ayn’’ Sesinin Sebep Olduğu Ses Olayları*. *Turkish Studies*, 12(30), 475-502. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12362>
- Uğurlu, N. (2018). *Türk Dil Devrimi ve Alfabe Raporları*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

- Ulu, C. (2010). ‘‘Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği’’. *Namık Kemal Üniversitesi Tarih Dergisi*, 5(2), 275-290.
- Uyan, Ö. (2021). ‘‘Yeni Türk Harflerine Geçiş Sürecinde Türkiye’de Grafik Tasarım ve Çoklu Dil Kullanımı’’. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, cilt.10, s.81, ss.797-812, 2021.
- Yaqoob, L. H. (2021). ‘‘Diller Arası Etkileşim: Arapça ve Türkçe Örneği’’. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 51, 296-310. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.954118>
- Yayla, Y. (2021). ‘‘Güncel Türkçe Sözlüklerde Arapça Asıllı Kelimeler İçin Kaynak Dil Olarak Farsça.’’ *Zemin Dergisi*, 1(1), 176–195.
- Yazım Kılavuzu, (2018). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazım Kılavuzu, (2021). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazım Kılavuzu, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeni Yazım Kılavuzu, (1975). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeni Yazım Kılavuzu, (1980). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeşilöz, T. (2021). ‘‘Türkçe Sözlük’te Uzun Ünlü ve Düzeltme İşareti (Şapka) Kullanımı’’. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 290-305.
- Yıldız, A. (1999). *Osmanlı Türkçesindeki Arapça Harflerin Türkçeye Etkisi*. Türk Dili Araştırmaları, 4(2), 15-26.
- Yıldız, O. (1999). ‘‘Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Gelişmeler’’. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 321–338.
- Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi ve Sonuçları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Abdulkerim Din			
Doğum Yeri:				
Doğum Tarihi:				
Medeni Durumu:				
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Yavuz Selim	İlkokul	Şanlıurfa	2004
Ortaöğretim	Yavuz Selim	Ortaokul	Şanlıurfa	2007
Lise	Gazi Lisesi	Sözel	Şanlıurfa	2011
Lisans	Mersin Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Mersin	2016
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Ü.	Yeni Türk Dili	Artvin	2025
İş Deneyimi:	TÖMER, Yabancılar Türkçe Öğretimi, Kızılay, Sağlık Bilimleri Üniversitesi			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
e-posta				
Yayınlarıml:				